

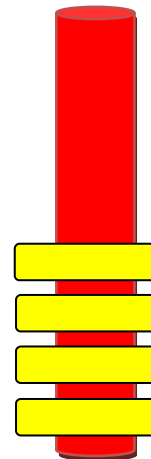
A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell Junkert](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#);

Periodicitat: [quadrimestral](#) (gener - maig - setembre)

D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: [www.acam.cat](#); Email: manelguell@acam.cat

Any 9 – II Època

26

Setembre de 2014

Contingut

3

EDITORIAL: "En la tomba d'un gran militar"

4

ARTICLES I APUNTS

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Tarragona 1814, el retorn"

14

REDONDO PENAS, ALFREDO. "Concessió del títol de 'Ciudad esforzada' i bandera de la Milícia Nacional de Reus (1843)"

30

EL PERSONATGE

GÜELL, MANEL. "Reverter I de Barcelona, un mercenari del segle XII (v.1090-v.1144)»

34

RECENSIONS / RECALL

R.FONTÁN. *Los romanos en Hispania...*; **J.LÓPEZ VILAR.** «Cesar contra Pompeyo. *Glandes inscriptae* de la batalla de Ilerda (49 aC)»; **J.D.GARRIDO.** *Ramon Berenguer IV*; **L.MARTINES.** *En tiempo de guerras. Una historia alternativa de Europa. 1450-1700*; **R.SÁEZ ABAD.** *El sitio de Viena de 1529*; **M.PONS.** *La família, la casa, l'obrador i la terra; en la crisi i en la guerra dels Segadors (1592-1652). El cas de Vallfogona de Riucorb...*; **G.SERRA.** *Els homes de Felip V. Els ajuntaments borbònics de la Conca de Barberà (1714-1738)*; **J.PRIM-G.RHODES-CH.EDMOG.** *El viaje a oriente del general Prim.*
A.VIRGILI. «Nouveau villages et processus migratoire en zone côtière de la Catalogne (XIIè siècle): la campagne de Tarragone»; **A.M.PUIG.** "L'evolució del nucli emmurallat medieval [Figueres]"; **A.ESPINO.** "La plana de Vic i les guerres de Catalunya, 1652-1659"; **J.FONT.** "Territori, paisatge i guerra a través de la mirada d'un pagès del segle XVII"; **R.ARNABAT** (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després* [9 articles]; **D.MONTAÑA-J.RAFART** (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014* [10 comunicacions]; **J.L.CIFUENTES PEREA, JOSÉ LUIS.** "De Constantí a la guerra de Filipinas: Jaime Canals Solsona..."; **Q.SOLÉ.** "Evolució de la justícia republicana envers els desertors. L'exemple del camp de la Pelosa (Roses)"; **M.CÁRDABA.** "Figueres i la guerra civil, 1936-1939"; **J.VALERO, JULIÁN.** "Repressió: expedientats a la vila de Constantí (1936-1941)".

50

LA CITA:

Els imponderables

60

NOTÍCIES

77

AGENDA

56

L'ESPASA I LA PLOMA:

La Historia General del Principado de Magí Sevilla

66

EXPUGNARE OPPIDUM:

Cardona, 1711, l'únic setge superat

En la tomba d'un gran militar

Recentment han estat notícia les despulles del general Joan Prim Prats, primer comte de Reus, cap de l'Estat espanyol, militar lliberal, victoriós africanista, polític progressista. Se n'hi podrien afegir molts d'adjectius a la seva persona, oimés quan enveiem l'estàtua jaient sobre la tomba i se'ns acumulen al cap records de lectures, de gestes escomeses i de fites admirables.

El procés que ha dut les restes del general Prim a reposar a la seva ciutat natal, ha necessitat d'una doble posta a punt prèvia. D'una banda, la mòmia del general fou duta a l'hospital universitari Sant Joan de Reus, per tal que un equip de científics forenses l'analísés per dictaminar la causa real de la mort, polèmica aquesta que arrossegava de lluny la nostra Historiografia. D'altra banda, calia preparar-ne el mausoleu definitiu. El Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya fou l'encarregat de restaurar el sarcòfag, amb 150 elements i prop de 1.800 quilos de pes, el qual s'hagué de desmontar i tornar a montar peça a peça. El conjunt mortuori va ser inaugurat el passat 7 de juny, després d'haver estat exposat la setmana anterior al Saló de plens de l'Ajuntament reusenc.

Des d'A Carn! Retem homenatge a la seva figura, al general vencedor de batalles i pèrit en l'art militar, no pas al polític que no va dubtar a bombardejar població civil. Però ens quedem amb un simple pensament, breu però carregat de significació: Prim ha estat el primer cap d'estat d'origen català de l'època contemporània, i el segon ho ha hagut de ser de la república de França (Manuel Valls) quasi cent-cinquanta anys després. Prim fou mort en un atemptat ordit, segurament, pels seus enemics polítics. L'home que va saber dirigir al camp de batalla soldats disposats a vesar sang per ell, no va ser capaç de conjugar pensaments polítics contraris, en elements també disposats a vesar sang..., sempre que fos la seva.

ARTICLES :

Tarragona 1814, el retorn

La sortida dels francesos i l'arribada dels exiliats i dels nous tarragonins

Salvador-J. Rovira i Gómez
Professor emèrit de la Universitat
Rovira i Virgili de Tarragona
sjrg@tinet.cat

Resum: La desolació d'una ciutat assetjada, assaltada, saquejada i massacrada, com va ser Tarragona el 1811, provocà la fugida massiva dels habitants. Les famílies benestants es van veure menys perjudicades. A aquesta emigració seguí posteriorment una repoblació lenta i gradual. En el cas de Tarragona el factor humà repoblador va procedir de les poblacions comarcals més properes, una part dels quals de la zona del Baix Gaià.

Paraules clau: Tarragona, Suchet, saqueig, francesos, destrucció, immigració.

Estadística: 23 notes, 1 centre documental consultat, 17 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: La desolación de una ciudad asediada, asaltada, saqueada y masacrada, como lo fue Tarragona en 1811, provocó la huída masiva de sus habitantes. Las familias pudientes se vieron menos perjudicadas. A esta emigración siguió posteriormente una repoblación lenta y gradual. En el caso de Tarragona el factor humano repoblador procedió de las poblaciones comarcales más cercanas, una parte de las cuales de la zona del Bajo Gayá.

Palabras clave: Tarragona, Suchet, saqueo, franceses, destrucción, inmigración.

Estadística: 23 notas, 1 centro documental consultado, 17 obras bibliográficas citadas.

Abstract: The desolation of a city besieged, attacked, pillaged and massacred, as was Tarragona in 1811, caused massive flight of its inhabitants. Aristocratic families were less affected. A migration later this was followed by a slow and gradual repopulation. In the case of the Tarragona repoblador human factor came from the nearest county populations, some of which of the *Baix Gaià*.

Keywords: Tarragona, Suchet, plundering, french, destruction, immigration.

Statistic: 23 notes, 1 documentary consulted center, 17 bibliographical mentioned works.

Résumé: La désolation d'une ville assiégée, attaqué, pillé et massacré, comme ce fut Tarragone en 1811, a provoqué fuite massive de ses habitants. Les familles aristocratiques ont été moins touchés. Une migration plus tard cela a été suivi par un repeuplement lent et graduel. Pour Tarragone le facteur humain est venue des populations du comté les plus proches, dont certains de la Basse Gaiá.

Mots clés: Tarragone, Suchet, le pillage, le français, la destruction, l'immigration.

Statistique: 23 notes, 1 centre documentaire consulté, 17 oeuvres bibliographiques citées.

Riasunto: La desolazione di una città assediata, attaccata, saccheggiata e massacrato, come era Tarragona nel 1811, ha causato massiccia fuga dei suoi abitanti. Famiglie aristocratiche sono state meno colpite. Una migrazione dopo questo è stato seguito da un ripopolamento lento e graduale. Per Tarragona il fattore umano è venuto dalle popolazioni contea più vicini, alcuni dei quali del Basso Gaiá.

Parole chiave: Tarragona, Suchet, saccheggi, francese, la distruzione, l'immigrazione.

Statistica: 23 note, 1 centri documentario intervistati, 17 opere bibliografiche citate.

La retirada napoleònica

Tot i el fracàs de l'expedició del general **Murray**[1] la sort dels napoleònides a Tarragona estava decidida. L'operació anglesa havia començat el 31 de maig de 1813 amb l'embarcament de 18.000 homes, la majoria anglesos, a Alacant. El dia 3 de juny es produí el desembarcament i les operacions contra Tarragona, després del refús del general **Bertoletti** de retre la plaça, començaren el dia 4 i s'allargaren fins el 12 en què els expedicionaris aixecaren el setge i reembarcaren. Es pot dir que l'operació fracassà a causa de la manca de combativitat anglesa i també per l'arribada dels reforços francesos comandants per **Mathieu** i **Suchet**. El mes de juliol de 1813, **Suchet**[2] abandonà Aragó i es replegà a Catalunya. L'acció era una clara retirada forçada per la desfeta que el 21 de juny de 1813 els imperials havien sofert a Vitòria, quan les tropes franceses que es retiraven cap a França foren batudes per **Wellington** que comandava un exèrcit integrat per tropes britàniques, espanyoles i portugueses.

Entre els dies 14 i 15 d'aquell mes tornà a creuar l'Ebre i, després de deixar una guarnició a Tortosa, es concentrà amb les seves tropes al Penedès, des d'on, davant el perill en què es trobava Tarragona de caure en mans de lord **Bentick** i del duc del **Parque**, els quals s'havien presentat a la plaça el dia 29 de juliol amb ànim de retre-la, retornà a la ciutat.

Suchet entrà a Tarragona el dia 17 i fou rebut, com en ocasions anteriors, amb voltejar de campanes i salves d'artilleria. Al mateix temps **Decaen**[3], pel coll de Santa Cristina, s'atansava a Valls. Tot plegat obligà els anglo-espanyols a retirar-se a Reus i Cambrils sense presentar batalla. Era el que **Suchet** volia, ja que la seva actuació no tenia altre objectiu que el d'impedir que la guarnició francesa de Tarragona caigués presonera.

La voladura de la ciutat

El governador de Tarragona, **Bertoletti**, en seguiment de les ordres del mariscal, féu obrir i carregar mines a les muralles i baluards de la plaça, inutilitzar l'artilleria i disposar el que calgués per deixar la plaça sense cap valor estratègic. Els dies 16 i 17 d'agost les tropes franceses es distribuïren pels pobles de l'entorn de Tarragona i el 18 es

concentraren als afores de la ciutat disposats a contemplar la destrucció que preparaven els seus comandaments.

Tot i que el general **Bertoletti** ordenà, a pena de la vida, als pocs habitants que romanien a Tarragona, abandonar la ciutat abans de les sis de la tarda del dia 18 pel camí ral en direcció a Altafulla, dubtem que tothom la complís per tal com els canonges **Huyà**, **Ribes** i **Rocamora** deixaren obertes les portes major, laterals i de Santa Tecla de la catedral a fi que, com escriví **Huyà**, “*si algún hombre o mujer, por falta de salud, no pudiese salir de la Ciudad, tuviese un lugar de refugio para librarse de los desastres de las minas*” [4]. El canonge **Ribes** assegura que dues o tres persones es refugiaren a la catedral[5]. Els fugitius de Tarragona, dirigits pels tres capitulars, no anaren més enllà de la Budallera, on s’acomodaren com van poder per passar la nit[6].

Panorama general dels incendis provocats per les explosions de 19 d'agost de 1813
Col·lecció d'aquareles de Vicenç Roig, exposades a Casa Castellarnau (Tarragona).

Pràcticament tots els que han tractat la sortida dels francesos han escrit que saquejaren la ciutat abans d’anar-se’n i que destrossaren tot el que no pogueren endur-se. Aquesta afirmació es rebutada pel canonge **Huyà** quan assegura que en retornar a Tarragona:

“y dirigiéndonos a nuestras casas observamos que nada faltava de cuanto habíamos dejado la tarde antecedente [...] preguntamos a diferentes personas si los franceses les habían arrebatado algo, y nos dijeron comúnmente que no; solamente como unos cuatro sujetos nos anunciaron que les faltava alguna cosa, y creían que los asistentes de los oficiales que tenían alojados se lo habían tomado, però que todo era de poca consideración” [7].

A quarts de vuit del vespre començaren a calar foc a les provisions de granades i bombes, a les metxes de les mines de les muralles i els baluards, del molí, de l'aqüeducte, dels castells del Rei i del Patriarca i al magatzem de queviures de l'església del convent de Sant Domènec. Les voladures es feren de manera esgraonada, començaren pel molí del port i continuaren pel fort de Sant Joan, de Cervantes, del castell del Rei, i del castell del Patriarca. Vers la una de la matinada del dia 19 explotaren les mines ubicades entre el fort del convent de Sant Francesc fins al palau arquebisbal i arcs de l'aqüeducte; a quarts de tres tocà el torn a la del fort de Sant Magí. Totes les mines prengueren menys la del fortí al costat de l'església de Sant Magí. L'estrèpit de la voladura fou tal que a Bràfim, assegurava ANTONI BOSCH CARDELLAC, els féu l'efecte que les muntanyes tremolaven[8].

Destrució i runes del Pretori i voltants
Col·lecció d'aquareles de Vicenç Roig, exposades a Casa Castellarnau (Tarragona).

El resultat de la voladura fou la destrucció de muralles i forts, la de cinc arcs de l'aqüeducte, l'enfonsament de la meitat del castell del Rei i de bona part de les cases de la vora, i l'enderroc total del castell del Patriarca i de les cases properes. Vers les cinc de la matinada de la diada de Sant Magí, Tarragona restà lliure definitivament dels francesos i els tarragonins refugiats pels camps i boscos veïns tornaren a la ciutat.

Allò que es van trobar i allò que van sentir en veure-ho, ho descriu el P. **Canals** amb aquestes paraules colpidores:

“¿De que amargura se llenarían los corazones, que amargas lágrimas derramarían sus ojos no viendo más que ruinas y escombros, necesario efecto de tantas explosiones? Tales fueron que a más de las muchísimas casas del todo derruidas, ni una sola quedó perfectamente habitable. En ellas y aún más en los conventos, principal objeto de la saña francesa, apenas se halló un mueble útil, o servible, puertas, ventanas, ni otra madera. Digamos de una vez lo que jamás puede dignamente expresarse: tan espantosa era en todas partes la desolación, que solo el amor y deseos de la Patria podía obligarles a permanecer en esta verdadera Troya”[9].

Destrucció i runes del Palau de l'Arquebisbe
Col·lecció d'aquareles de Vicenç Roig, exposades a Casa Castellarnau (Tarragona).

El retorn

El dia 20 entrà a Tarragona el governador militar amb dos regiments que s'encarregaren de posar ordre a tanta destrucció i impediren que persones arribades dels pobles veïns es dediquessin al pillatge com ja havien fet "*cuando los franceses entraron en Tarragona*" [10]. Gradualment, anaren arribant a la ciutat els tarragonins exiliats, ja que, com escriví l'autor del *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811*, "*durante el tiempo de la esclavitud, la mayor parte ha preferido una emigración miserable antes que sujetarse al yugo francés*" [11].

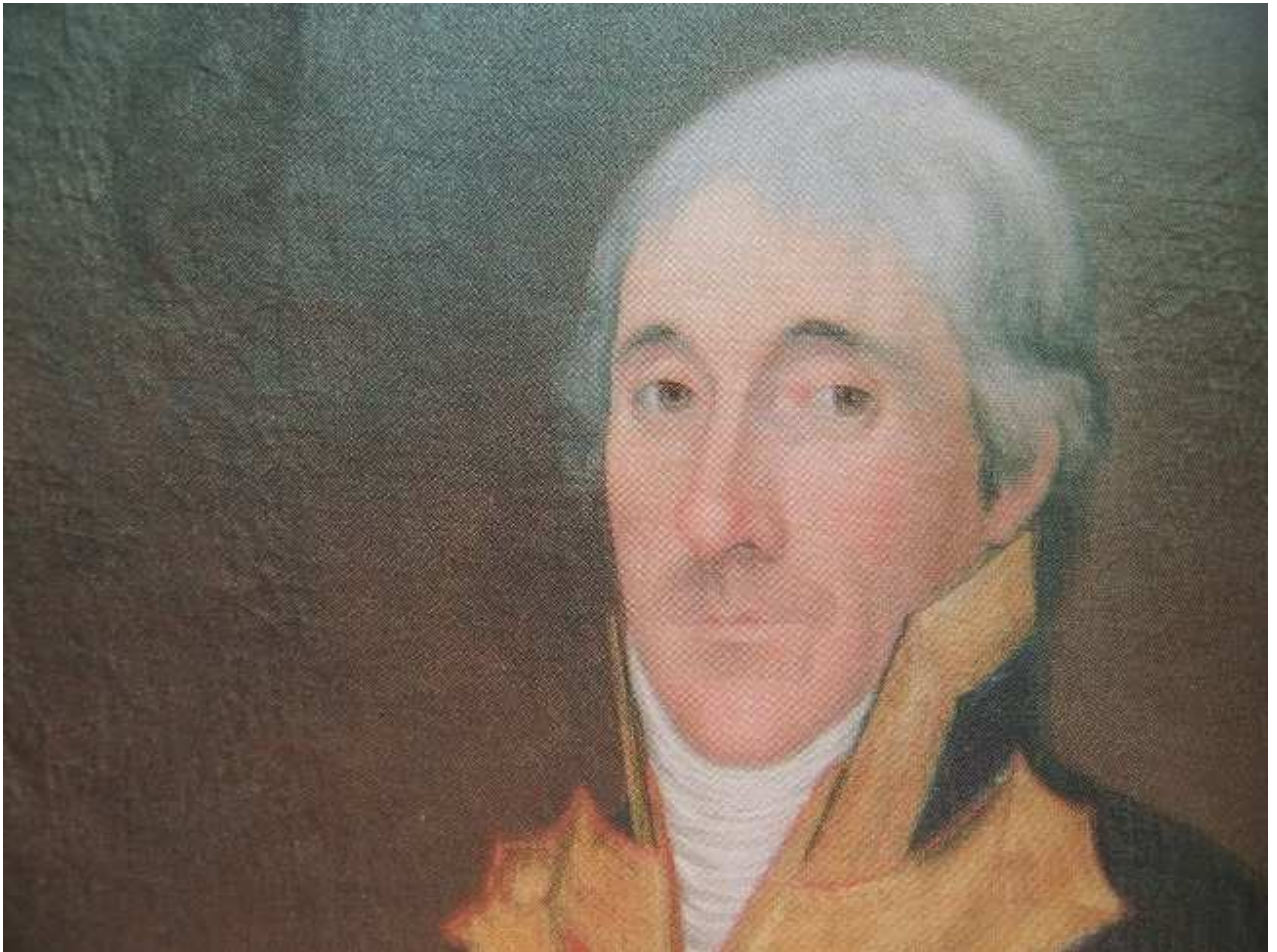
Un cop sortits els francesos, Tarragona fou ocupada per la divisió espanyola de **Sarsfield** i la divisió britànica de **Wittinghan**, les quals emprengueren la reedificació de les fortaleses per tal de preveure un hipotètic intent francès de recuperació de la plaça, encara que aquest fos molt improbable. De forma pausada, començaren a retornar els emigrats que havien sobreviscut, però, com que la ciutat no era altra cosa que un munt de runes, alguns preferiren retardar uns mesos l'arribada tot esperant que l'urbs fos més habitable; fou el cas, entre molts altres, dels **Castellarnau** que no arribaren a Tarragona fins el 10 de maig de 1814 [12], dels **Montoliu** que deixaren Mallorca entre maig i octubre, i de l'arquebisbe **Mon** [13] que no vingué fins a mitjan d'octubre.

Com a indicatiu de l'estat en què quedà la ciutat, tenim l'informe redactat per l'escultor **Vicenç Roig** segons el qual sabem que de les 1.745 cases de Tarragona, repartides entre la Part Alta i la Baixa, 459, el 26,30%, restaren totalment ensorrades, i 556, el 31,86%, ensulsiades parcialment. En altres paraules, els expatriats que tornaven a Tarragona es trobaren amb que només 180 cases, el 10,31%, estaven en bones condicions per a ser habitades [14]. I entre les quals hi havia la dels **Castellarnau** que, segons els escriví **Narcís de Camps** [15], el 20 d'agost de 1813 i després d'haver-la visitat, "*nada ha padecido*", però els mobles que contenia no valien "*tres ochabos*". Encara així, en la carta que li escriví onze dies més tard, li deia que la mansió, tot i haver quedat intacta, tenia la teulada amb "*algun descalabro*", per la qual cosa podia donar-se per satisfet, ja que, referint-se al conjunt de la ciutat, "*en algunos sitios no presenta más que un montón de ruinas, de las murallas solo ha quedado la parte de San Magín porque la mecha falló. El barrio más destruido es el inmediato al Castillo del Patriarca, en una palabra, por cualquier lado que se mire la Ciudad solo presenta ruina*" [16].

El mes de setembre es constituí l'Ajuntament presidit pel baró de les **Quatre Torres** [17], el qual es mantingué fins a l'abolició del sistema constitucional per decret del 4 de maig de 1814. Entre les efemèrides del primer ajuntament de la postguerra figura la rebuda a **Ferran VII**. El monarca arribà a la ciutat, en la seva marxa vers la Cort, l'1 d'abril de 1814, i fou rebut per l'alcalde **Morenés** al portal de Sant Antoni. No cal dir que els carrers per on passà l'egregui foren desembaraçades. Durant el trajecte el canonge **Huyà** li anà explicant pas a pas i al detall les destruccions patides per la ciutat. Acabada la visita el rei anà a casa **Montoliu**, que havia estat especialment habilitada per allotjar-lo.

L'ajuntament es preocupà des del primer moment de netejar i començar a refer la ciutat. Una mostra de la seva voluntat de redreçar la malmesa Tarragona, la tenim en la petició que féu a **Josep-Antoni de Castellarnau**, aleshores a Ciutat de Mallorca, perquè enviés la

còpia que tenia del plànol de la població de la Marina fet per **Juan Smith**, ja que s'havia perdut l'original i l'ajuntament volia edificar la zona. **Castellarnau** remeté el plànol el 24 de febrer de 1814 i el baró de les **Quatre Torres** li agraií la tramesa el 18 de març[18].

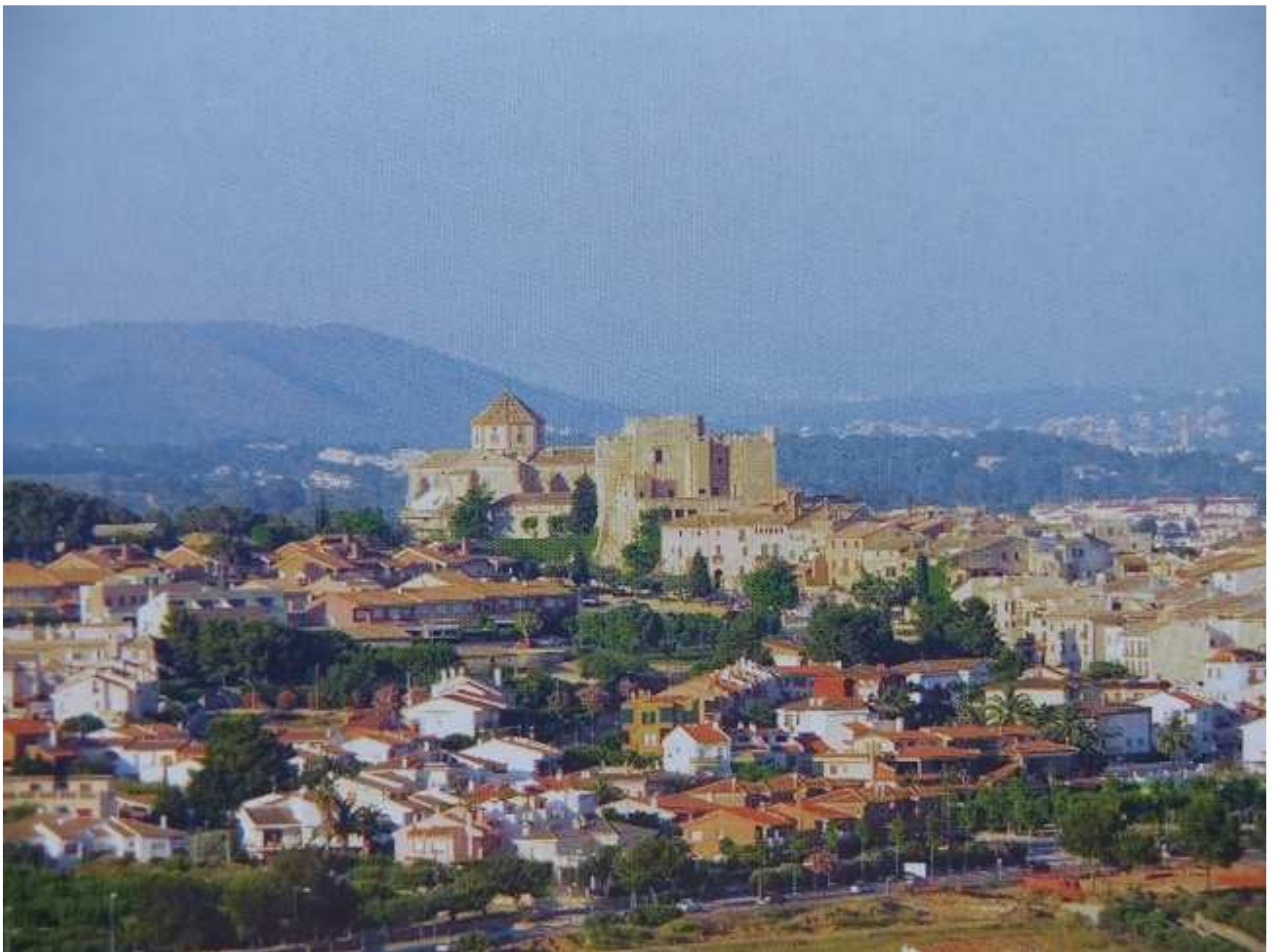
Josep Antoni de Castellarnau Magrinyà
Retrat d'autor desconegut, exposat a Casa Castellarnau (Tarragona).

Les migracions a conseqüència del setge

Recordarem que la guerra del Francès no fou viscuda de la mateixa manera per tothom i això tant a causa de la bona o mala sort com de les condicions econòmiques i socials de cadascú. Tret d'aquells notables que voluntàriament decidiren romandre a Tarragona, com **Antoni de Martí Franquès**[19], en aquest cas per estar a prop dels seus fills **Francesc** i **Joaquim** que formaven part de la milícia urbana, **Josep-Francesc Yxart Pi**[20] o els canonges **Ignasi Ribes**, **Pere Huyà**, **Josep Rocamora** i **Bernardí Llopis**, l'ardiaca de Vila-seca **Pere Enrich** i l'infermer **Josep A. Font**[21], la pràctica totalitat optà per allunyar-se de la plaça, uns abans de començar el setge i altres durant la seva execució, especialment després de la caiguda de l'Oliva. Per això, l'any 1814, tornem a trobar a Tarragona tots aquells que el 1808 integraven les capes socials superiors, tret, naturalment, dels que havien mort.

Efectivament, al llarg de 1811, any del setge, es produïren uns tords demogràfics brutals, la ciutat passà dels habituals 8 o 10.000 habitants a acollir-ne vora 45.000 amb els refugiats i a quedar-se pràcticament amb 200 o 300 naturals després de l'assalt final. El buit demogràfic en què restà Tarragona durant la postguerra atragué l'atenció de la gent dels pobles dels voltants que considerà que podria millorar la seva situació si s'establí a la ciutat. Aquest allau immigratori, tant a Tarragona com a Reus, provocà una saturació dels serveis públics que va esdevenir una greu problemàtica municipal. El 1816 la població tarragonina s'estabilitzà vora els 6.650 residents, però la major part *"no tenían nada que ver con los vecinos de 1808. Por consiguiente, la Guerra de la Independencia produjo un cambio de población realmente espectacular"* [22].

L'origen d'aquells nous tarragonins no ha estat estudiat, però el 2013 JOSEP M. SANET va publicar als *Estudis Altafullencs* un treball dedicat a considerar la immigració a Tarragona dels baixgalianencs, és a dir, dels habitants d'Altafulla, Ardenya, el Catllar, Creixell, Ferran, Montoliu, Monnars, la Pobla de Montornès, la Riera de Gaià, Roda de Berà, Salomó, Tamarit, Torredembarra i Vespella de Gaià de 1814 a 1819 [23].

Panoràmica actual d'Altafulla, amb el castell al fons

© Centre d'Estudis d'Altafulla

Gràcies al treball de SANET podem afirmar que un total de 146 persones es decidiren a deixar el Baix Gaià en aquells sis anys per tal d'establir-se a Tarragona. L'estudi que considerem, doncs, ens confirma el que ja s'intuïa: que Tarragona exercí una forta atracció sobre els habitants de les localitats del seu redol i confirma el fet que els tarragonins vuitcentistes descendents dels qui vivien a la ciutat abans de 1808 eren una minoria i que en la major part davallaven de persones vingudes del Camp de Tarragona i comarques properes.

NOTES

*Aquest treball ha estat redactat a partir de la conferència de l'Associació del Setge de Tarragona 1811 i la Confraria de Sant Magí, que l'autor va pronunciar a l'ermita del Portal del Carro, de Tarragona, el dia 9 d'agost de 2013. En la seva versió escrita, ha estat convenientment actualitzada i ampliada.

[1] Vegeu REDONDO PENAS, ALFREDO. "Tarragona 1813. L'altre setge napoleònic". *A Carn!* [En línia], Maig de 2012, núm. 19, p. 71-77. www.acarn.cat.

[2] Louis-Gabriel Suchet Jacquier (Lió, França, 1770 - castell de Sant Josep Montredon, Marsella, França, 1826). Era fill de Jean-Pierre Suchet, fabricant de teles de seda, i de M. Anne Jacquier. L'any 1791 ingressà a la Garde Nationale i el setembre de 1793 ho féu a l'exèrcit francès. El març de 1798 fou ascendit a general de brigada i a l'any següent a general de divisió. El 1808 fou nomenat comte de Suchet. El 1809 se li donà el comandament de l'exèrcit d'Aragó. Derrotà els generals Blake i O'Donnell i s'emparà de Lleida i Mequinensa (1810) i

Tortosa (1811). Napoleó li ordenà prendre Tarragona i el seu èxit en aquesta plaça li féu guanyar el bastó de mariscal de França. La seva victòria sobre Blake a la batalla d'Albufera li valgué el títol de duc de l'Albufera. Reconegué els Borbó i fou nomenat par de França. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. - MANEL GÜELL. "El Personatge: Vides paral·leles: Louis-Gabriel Suchet Jacquier (1770-1826) i Juan Senén de Contreras de Torres (1760-1826). Dos mariscals i un destí: Tarragona 1811". *A Carn!* [En línia], Maig de 2011, núm. 16, p. 75-82. www.acarn.cat, ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. - MANEL GÜELL. "Suchet Jacquier, Louis-Gabriel". Dins: GÜELL, MANEL - SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ (coord.). *Biografies de Tarragona. Volum II*. Benicarló: Onada, 2011, 88-89.

[3] Charles-Matthieu-Isidore Decaen (Creully, Normandia, 1769 - Ermont, Illa de França, 1832). Intervingué a les campanyes del Rihn (1796). El 1800 ascendí a general. L'agost de 1811 fou nomenat governador general de Catalunya. Napoleó li va concedir el títol de comte de

Decaen.

[4] HUYÀ, PERE. "Noticias sobre la mecha y mina preparadas infructuosamente para volar el fuerte contiguo a la venerada capilla del glorioso mártir san Magín al evacuar los franceses la Ciudad de Tarragona el 19 de agosto de 1813". *Confraria de Sant Magí de Tarragona*, 2013, p. 41.

[5] FUENTES I GASÓ, MANUEL M.; JOAN M. QUIJADA BOSCH; NEUS SÁNCHEZ PIÉ. *Memòria del setge i ocupació de Tarragona. La Guerra del Francès en els fons documentals de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (1808-1814)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2012, p. 103.

[6] FUENTES-QUIJADA-SÁNCHEZ. *Memòria del setge...*, p. 103.

[7] HUYÀ. "Noticias...", p. 44.

[8] CANALES GIL, ESTEBAN (a c.d.). "Una visió més real de la Guerra del Francès. La història de Bràfim d'en Bosch i Cardellach". *Recerques*, 21 (1990 = Homenatge a Pierre Vilar, II) 7-49.

[9] P. CANALS. *Relación histórica de los principales sucesos acaecidos en la Ciudad de Tarragona, de los Servicios importantes y sacrificios que ha hecho esta Ciudad durante la*

última guerra por la opresión de Bonaparte. Relació que es troba dins dels llibres d'actes de l'Ajuntament de Tarragona (Arxiu Històric Municipal).

[10] FUENTES-QUIJADA-SÁNCHEZ. *Memòria del setge...*, p. 103.

[11] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811*. Tarragona: Tip. de F. Arís, 1911.

[12] ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els Castellarnau, senyors del ferro*. Tarragona: Arola, 2009, p. 146.

[13] Romualdo de Mon y Velarde era natural del poble asturià de Mon. Fou nomenat arquebisbe de Tarragona l'any 1803. En veure que Tarragona podia ser assetjada pels francesos, passà a Mallorca acompanyat per alguns membres del Capítol Catedral. Retornà a Tarragona l'octubre de 1813. Féu bastir l'actual palau arquebisbal. El setembre de 1816 deixà l'arquebisbat per passar a ocupar el de Sevilla.

[14] ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *L'època de les revolucions. Les guerres i el reformisme borbònic*. Lleida: Pagès, 2011, p. 57.

[15] El gironí Narcís de Camps de Font era fill de Llätzer de Camps de Rosselló i de Narcisa de Font Camprodon i germà de M. Antònia de Camps de Font, muller de Josep-Antoni de Castellarnau Magrinyà. Vegeu ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000, p. 78.

[16] ROVIRA. *Els Castellarnau...*, p. 137.

[17] Ens referim a Carles de Morenes Bertran, fill de Carles de Morenes Caçador, I baró de les Quatre Torres, i de Maria Bertran Deuloféu. Va nèixer a

la ciutat de Tarragona el 26 de setembre de 1754, i va contraure matrimoni amb Maria Pastor Rubies. El segon baró de les Quatre Torres fou regidor i també alcalde de Tarragona. ROVIRA. *Rics i poderosos...*, p. 160-161.

[18] ROVIRA. *L'època...*, p. 59.

[19] Antoni de Martí Franquès nasqué a Altafulla l'any 1750 i morí a Tarragona el 1832. El 1732 es casà amb la valença Isabel Móra Franquès. Entre les múltiples facetes que presenta destaca la de científic. Participà activament en la vida social tarragonina i així fou tresorer de la Societat Econòmica d'Amics del País i contribuí a promoure la Reial Acadèmia de Dibuix i Nàutica i la carretera de Tarragona a Lleida. ROVIRA. *Rics i poderosos...*, p. 129-131.

[20] Nasqué a Valls l'any 1784 i morí a Tarragona el 1852. El 1810 contragué matrimoni amb la tarragonina M. Antònia Vives Gavella. Formà part del conjunt de burgesos que impulsaren l'expansió de Tarragona. Fou diputat provincial i diputat a Corts. Vegeu-ne la biografia completa a ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Josep-Francesc Ixart i Pi (1784-1854) (Un burgès català de la 1.ª meitat del segle XIX)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1989 (núm. 105).

[21] Els quatre canonges van romandre a la ciutat i van assistir la població durant el terrible setge napoleònic de 1811, i a ells s'atribueix la salvaguarda de la Catedral el dia de l'assalt i saqueig. Malgrat les moltes ferides rebudes aquell dia, perseveraren en l'administració dels Sants Sagraments a la població congregada a la seu, van procurar els mínims elements litúrgics a través de la

parròquia reusenca i van tenir cura dels malalts de l'hospital al despatxar les autoritats franceses els capellans que els atendien. Pere-Joan Enrich era ardiaca de Vilaseca. Durant el saqueig de la Catedral fou obligat a conduir els soldats fins a les cases particulars dels canonges, i un cop allí les saquejaren i a ell el degollaren i cremaren el cadàver.

Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de Fernando Séptimo. Relación de los sucesos más memorables ocurridos en esta ciudad durante la última guerra defensiva contra la invasión del tirano del siglo XIX, Napoleón Bonaparte. La escribía en el año de 1816 una víctima escapada del furor de los bárbaros, testigo ocular de sus atrocidades en el día de su entrada e inmediatos.

Tarragona: Miguel Puigrubí, 1816, p. 63-64 i 57.

[22] RECASENS COMES, JOSÉ M^o. *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965, p. 443, 429 i ss. Sobre els fluxes migratoris de la ciutat durant el setge, vegeu: GRAU I PUJOL, JOSEP M.T. – MANEL GÜELL. "Les migracions: una altra conseqüència de la guerra". *A Carn!* [En línia], Maig de 2011, núm. 16, p. 68-74.

www.acarn.cat i BALLESTER I BAIGES, LLUÍS. "Paràlisi de l'activitat comercial i èxode de la població de Tarragona durant la Guerra del Francès". *Kesse*, Tarragona, 44 (2010) 10-16.

[23] SANET I JOVÉ, JOSEP M. "La immigració de la gent del Baix Gaià a Tarragona (1814-1819)", *Estudis Altafullencs*, 37 (2013) 69-74.

Concessió del títol de “*Ciudad esforzada*” i bandera de la Milícia Nacional de Reus (1843)

ALFREDO REDONDO PENAS

Arxiver i historiador

Alfredoredondo88@gmail.com

Resum: Durant la regència d'Isabell II les circumstàncies polítiques van condicionar una insurrecció arreu del país. Reus s'afegí a l'aixecament, liderada pel general Joan Prim, i va ser sotmesa l'11 de juny de 1843 després de l'intens bombardeig d'artilleria que va ordenar el general Martín Zurbano. Posteriorment, la reina concedí indemnizaciones a les víctimes i honors a la ciutat.

Paraules clau: Reus, Prim, aixecament, bombardeig, cases, hospital, indemnitzacions.

Estadística: 33 notes, 1 centre documental consultat, 9 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: Durante la regencia de Isabell II las circunstancias políticas condicionaron una insurrección por todo el país. Reus se añadió al levantamiento, liderada por el general Joan Prim, y fue sometida el 11 de junio de 1843 tras el intenso bombardeo de artillería que ordenó el general Martín Zurbano. Posteriormente, la reina concedió indemnizaciones a las víctimas y honores a la ciudad.

Palabras clave: Reus, Prim, levantamiento, bombardeo, casas, hospital, indemnizaciones.

Estadística: 33 notas, 1 centro documental consultado, 9 obras bibliográficas citadas.

Abstract: During the regency of Isabell II political circumstances conditioned insurrection throughout the country. Reus was added to the survey, led by General Joan Prim, and was filed on June 11, 1843 after intense artillery bombardment ordered General Martin Zurbano. Later, the Queen granted compensation to the victims and honor to the city.

Keywords: Reus, Prim, insurrection, bombardment, houses, hospital, compensation.

Statistic: 33 notes, 1 documentary consulted center, 9 bibliographical mentioned works.

Résumé: Pendant la régence de Isabell II circonstances politiques conditionnés insurrection dans tout le pays. Reus a été ajouté à l'enquête, dirigée par le général Joan Prim, et a été déposée le 11 Juin, 1843 après intense bombardement d'artillerie ordonna au général Martin Zurbano. Plus tard, la Reine a accordé une indemnisation aux victimes et de l'honneur de la ville.

Mots clés: Reus, Prim, insurrection, bombardement, maisons, l'hôpital, la rémunération.

Statistique: 33 notes, 1 centre documentaire consulté, 9 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: Durante la reggenza di Isabell II circostanze politiche condizionate insurrezione in tutto il paese. Reus è stato aggiunto al sondaggio, guidato dal generale Joan Prim, ed è stata presentata il 1 giugno 1843 dopo un intenso bombardamento di artiglieria ordinò al generale Martin Zurbano. Più tardi, la regina ha concesso un risarcimento alle vittime e onore per la città.

Parole chiave: Reus, Prim, insurrezione, bombardamenti, case, ospedale, risarcimento.

Statistica: 33 note, 1 centri documentari intervistati, 9 opere bibliografiche citate.

L'aixecament

La situació a l'Espanya de mitjan segle XIX, prèvia als esdeveniments que donarien lloc al bombardeig de la ciutat de Reus per part de les tropes del general **Zurbano**[1], va estar marcada pel període de dues regències que acabarien el 1843, amb la pujada al tron de la reina **Isabel II**, que aleshores comptava amb 13 anys.

La primera regència va ser exercida per la seva mare **Maria Cristina** (1833-1840), posteriorment fou la del general **Espartero** (1840-1843)[2], qui accedí al capdavant del govern amb la promulgació de la Constitució de 1837. **Espartero** havia adquirit gran prestigi amb les seves victòries sobre les tropes carlines, però restà en desacord amb la Reina Regent i sobretot amb la constant oposició violenta dels moderats, nombrosos a l'exèrcit. Això fou degut tant a la dissensió entre els diferents membres del govern, com, sobretot, a la manca d'aptitud política del mateix **Espartero**. El punt culminant d'aquesta relació es produí entre finals de 1842 i principis de 1843, amb la signatura d'un tractat comercial amb Anglaterra que, pel seu caràcter lliurecanvista podia perjudicar a la indústria tèxtil catalana[3]. El resultat va ser un aixecament general que va donar el triomf als moderats, dirigits per un altre general, **Narváez**. Per evitar el nomenament d'un nou regent es va avançar la majoria d'edat d'**Isabel** a finals de 1843, la qual va accedir al tron a l'edat de 13 anys.

General Baldomero Espartero

[http://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Baldomero_Espartero.jpg]

General Martín Zurbano

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mar%C3%ADn_Zurbano.jpg

Reus involucrada

Per explicar el bombardeig que va patir la ciutat de Reus el juny de 1843 hem d'entendre com es va arribar fins aquest fet. Reus, en aquells moments era la segona població catalana en nombre d'habitants, participava activament en l'activitat industrial i la majoria de la població compartia les propostes progressistes[4]. La sessió del 20 de maig al Congrés fou el crit d'alarma per al pronunciament d'aquest any 1843. Les primeres ciutats que van iniciar l'aixecament en contra d'**Espartero** van ser Màlaga (24 de maig), Granada (26 de maig), Almeria (27 de maig) i Barcelona, el 30 de maig[5].

Prim va arribar a Reus el 24 de maig, a l'espera d'esdeveniments i notícies sobre l'aixecament contra **Espartero** arreu d'Espanya. Formava part del bàndol progressista que volia derrocar al regent i, per això, fou nomenat, el 28 de maig de 1843, membre de la Junta Revolucionària de Reus. El 30 de maig l'Ajuntament de la vila, que seguia les notícies que arribaven de tot el territori, havia de fer un pronunciament en contra del Govern d'**Espartero** i es va convidar a **Prim** i al seu amic i militar, **Miláns del Bosch**, per tal que donessin el seu punt de vista. **Prim** va dir que:

"se hace indispensable elegir una Junta provincial directiva interina la cual ha sido nombrado recayendo por unanimidad en los sujetos siguientes: Lorenzo Milans del Bosch (diputado por la

provincia de Barcelona, presidente), y como vocales a **José María Borrás, Matías Vilas, Juan Soler, José Simó i Amat y Juan Guxi y Tomás Cailà...**"[6].

Per aquest motiu es va publicar un ban a la ciutat amb data de 31 de maig que explicava els fets d'aquesta manera[7]:

*"Reusenses: Habitantes todos de la provincia de Tarragona: al clamor general que contra los desmanes del Gobierno se elevara contra este Gobierno de execración y fatalidad para esta nacion que iban á conducir á su última ruina, ha respondido vuestro entusiasmo en el día de ayer con la resolución heroica de fiar á la suerte de las armas la vida del país y de la Reina: resolución noble y generosa propia de ciudadanos que estiman en su justo valor su libertad é independencia, que sienten latir en sus pechos, á las voces de la patria que les demanda y de su Reina que les implora, todo el fuego y valor que hacen grandes á los hombres y á los pueblos. La confianza que hemos merecido de nuestros conciudadanos ayer, nombrados para componer la Junta de gobierno provincial interina, que en unión con la Autoridad municipal debe constituir el gobierno de la provincia, nos califica demasiado honrosamente á los ojos de todos los españoles para que en esta distincion y confianza no fundemos el mas glorioso de nuestros títulos: hemos cargado con tan espinosa y responsable empresa, y á su mejor desempeño y glorioso resultado se encaminarán incesantemente nuestros esfuerzos. Los interesantes asuntos que han ocupado á la Junta hasta la salida de la fuerza expedicionaria, no le han permitido dirigiros su voz de amistad y reconocimiento, que lo es tambien en este instante de alegría y de confianza, anunciándoos el levantamiento importante de la ciudad de Málaga verificado el veinte y cuatro del presente y seguido á estas horas por toda Andalucía y otros puntos de España. Los dignos patricios D. **Juan Prim** Comandante general de las fuerzas, y D. **Lorenzo Miláns del Bosch** presidente de esta Junta son prendas de confianza y seguros elementos de triunfo para la bandera que nos hemos atrevido á levantar. Compatriotas: si hubo jamas una causa justa, grande y sana, esta causa es la nuestra. Si deber es de los españoles defender á la patria y á la Reina, cuando la Reina y la patria peligren, la hora de la defensa ya sonó. Españoles: VIVA LA CONSTITUCIÓN: VIVA LA REINA: INDEPENDENCIA DEL ACTUAL GOBIERNO. Reus 31 de mayo de 1843. Por ausencia del Presidente, el Vice presidente **José María Borrás** = Vocales = **Matías Vila** = **Juan Solé** = **Juan Gusí** = **Tomás Cailá** = **José Simó y Amat**, Secretario".*

El mateix dia 31 de maig el general **Prim** amb una força total de 1.500 homes de la Milícia Nacional es dirigí a les portes de Tarragona per intentar que la mil lenària ciutat s'afegís a la revolta, però se les va trobar tancades per la negativa de les autoritats locals, tot i que no *"faltaban elementos disponibles para secundar el alzamiento..."*[8]. En el seu retorn a Reus va veure incrementada la seva força amb homes provinents d'altres pobles dels voltants, com Vila-seca, i poc després aparegueren també voluntaris de Barcelona[9].

Al dia següent es van organitzar les primeres guàrdies ordenades per la junta de defensa reusenca. Es van situar homes, que comptaven amb una companyia de reforç, a la porta del Roser, Tarragona, Aleixar, Riudoms, Salou, *"Quartelillo"* i la del Quarter de la milícia, en nombre d'un caporal i quatre milicians per porta. En canvi, a la Casa Consistorial hi havia un sergent, dos caporals i catorze milicians[10].

El 4 de juny, el comandant general de la província, **Francisco Osorio**, acompanyat del seu cap polític, **Ramón de Keyser** es va presentar a primera hora del matí amb 3.000 homes, 200 cavalls i quatre peces d'artilleria i va intimar **Prim** a retre's, a pena de fer bombardejar la vila; però les amenaces del comandant general no es van fer efectives i es va retirar a Tarragona[11]. Reunit el consistori, es va determinar la proposició de

dipositar tota la confiança en les figures del general **Prim**, comandant general, i en els comandants **Francesc Sobirà** i **Joan Martell**, per tal de preparar les operacions militars i defensa de la població[12].

El 5 de juny es va demanar, per part del general **Prim**, la recaptació d'un préstec d'uns 5.000 duros per a fer front a les necessitats del dia. Es va acordar que el repartiment d'aquests diners es fes entre els contribuents del Cadastre i Subsidi de Comerç des dels 8 duros[13]. Davant l'imminent conflicte, els membres de la milícia reusenca van ser convocats i distribuïts en els diferents punts de la muralla de tàpia construïda durant l'anterior guerra civil.

El 6 de juny, la Junta de Defensa va publicar un altre ban sota el títol de "Conciudadanos", que justificava la retirada de les forces de l'exèrcit per tal de no veure's obligat a lluitar contra els ciutadans honorats. Acabava dient que els ciutadans reusencs eren "centinelas de vanguardia de la causa nacional", fet pel qual serien recompensats per la reina **Isabel** que "no olvida a sus defensores, puesto que sois una de las columnas más fuertes de las instituciones sobre que reposa su trono popular, y el mundo entero admirará el arrojo de un pueblo, que sin contar mas que con sus propias fuerzas, desafió la tiranía que dando las boqueadas de muerte se revuelca a sus pies"[14].

Prim, el 9 de juny va dirigir un discurs a les seves tropes on animava a aixecar-se contra "los que tenían esclava a la libertad y oprimían y menoscababan el porvenir de la reina niña..."[15]. Va comptar també amb el suport d'una sèrie de militars, amb el mariscal de cavalleria **Jerónimo Muñoz** al capdavant, amb la proclama anomenada "Compañeros de armas". En ella es recordava la necessitat de la disciplina militar, es feia una crida a tota la tropa per evitar enfrontaments amb la població civil, atès que "una guerra fratricida entre el Pueblo y el Ejército empañaría el brillo y la gloria a que tantos combates hemos adquirido...". Es feia necessari el suport a la iniciativa reusenca per assegurar el tron d'**Isabel II**, la Constitució de 1837, així com per garantir la unió general[16].

Bombardeig indiscriminat

Dos dies després les tropes del general **Zurbano**, formades per una divisió de 6.308 homes d'infanteria, 419 de cavalleria, 412 artillers, una vintena de canons, 12 dels quals de gran calibre i 4 obusos i 4 morters (vegeu l'apèndix), es trobaven a l'exterior disposades a acabar amb la revolta. **Prim** va ser instat a retirarse[17], i davant la seva negativa, va començar el bombardeig de Reus. Dos batallons de la milícia de Vic, acompanyats per milicians dels pobles dels voltants de Reus i dues companyies de l'exèrcit, es van responsabilitzar de la defensa "con pocas armas y menos municiones"[18].

La descripció del bombardeig de l'11 de juny de 1843, la trobem amb tot tipus de detalls en l'expedient de **Josep Siré**, milicià de la companyia de carrabiners del primer batalló, que va rebre una ferida a la cama que li va suposar l'amputació pocs dies després[19]:

*"...así es que con la velocidad del rayo apareció en sus muros el General **Zurbano** con tal aparato de guerra como si hubiese de conquistarse una plaza de arma de primer orden.*

*Primero con invitaciones y luego con amenazas procuró le abriesen las puertas de Reus pero vio burladas sus necias tentativas porque sus moradores preferían la gloria de combatir, a una vergonzosa esclavitud. Entonces **Zurbano** aprestó sus maquinas de guerra y en vez de dirigirlas contra sus débiles muros para abrirse paso, disparó contra la población mas de mil cuatrocientos proyectiles entre bombas, granadas y balas de todos los calibres. Cuantos podían tener las armas en la mano corrieron a la defensa, se hicieron prodigios de valor por Milicianos Nacionales fiados en su bravura mas bien que en su pericia militar hasta el punto de asombrar al mismo **Zurbano**. Pero pocos en número no podían cubrir ni las más urgentes atenciones del servicio de la inmensa muralla que circundaba la población. Esta circunstancia con la de ver desplomarse un número tan crecido de casas entre ellas muchas espaciosísimas que no bajan de ciento las que más o menos sufrieron, combinaron de tal manera los ánimos que para evitar su ultimo exterminio que consideraban ya mas próximo, obligó a admitir una honrosa capitulación...".*

Mentrestant, el general **Prim** anava amb el seu cavall per la ciutat acompanyat per soldats, per aixecar la moral dels defensors davant del fort bombardeig que patien, però aquesta acció no va tenir l'efecte desitjat.

Bombardeig de Reus d'11 de juny de 1843

[\[http://static.panoramio.com/photos/large/64017481.jpg\]](http://static.panoramio.com/photos/large/64017481.jpg)

Rendició de la ciutat

Les tropes de **Zurbano**, una vegada conquerides les defenses exteriors, van continuar bombardejant intensament amb morters i obusos des de les deu del matí i fins a les dues de la tarda. Una hora més tard, va aparèixer una bandera blanca al campanar de la vila.

Alhora, una comissió de l'Ajuntament proposava una capitulació honrosa al general **Zurbano**, que aquest va acceptar una amnistia total que comprenia, d'una banda l'autorització per sortir armats, i de l'altra, garanties absolutes als que es quedessin, tot i que havien d'entregar les armes[20].

Per la tarda, **Prim** i 500 dels seus soldats, sortien de la vila en direcció a les muntanyes de Prades. Una sortida no exempta de polèmica ja que la gent li recriminava la seva actuació durant el setge, de manera que, a la plaça de les Monges (actual Plaça del Prim) va pronunciar les famoses paraules: *"Aquí, en este mismo sitio en que tan injustamente me recrimináis, me levantaréis un monumento que inmortalizará mi memoria"*[21].

El 12 de juny les tropes de **Zurbano** entraren a Reus i varen complir les condicions establertes segons les converses de pau mantingudes el dia anterior. En canvi, el governador civil va exigir als alcaldes la llista dels veïns i milicians que van participar en l'aixecament amb el general **Prim**[22].

Danys i baixes

El resultat del bombardeig va ser nefast per a la població i les seves cases, ja que varen caure un total de 1.032 projectils entre bombes i granades o bales de canó, que van provocar l'esfondrament de 51 edificis i van deixar-ne 24 en mal estat. Les vides humanes també es van comptabilitzar:

Morts: Pau Calbet, Josep Casas, Josep Queralt, Joan Roig, Pau Marca, Joan Freixa, Francesc Marcó i Jaume Vergés.

Ferits: Josep Ciré, Joan Llauredó, Isidre Bartolí, Josep Alsina, Antoni Montserrat, Francesc Andreu, Florenci Romero, Antoni Llauredó, Joan Ribas, Ildefons Mañé, Agustí Garrell, Pere Grau, Eudald Elias, Francesc Viscarrues, Josep Olivé, Miquel Sedó, Josep de Barberá, Josep Segimon, Josep Miró, Antoni Roig, Gaietà Sala, Raimon Martí, Pau Pallejá i Francesc Ciré.

A l'hospital es varen atendre 51 ferits[23]:

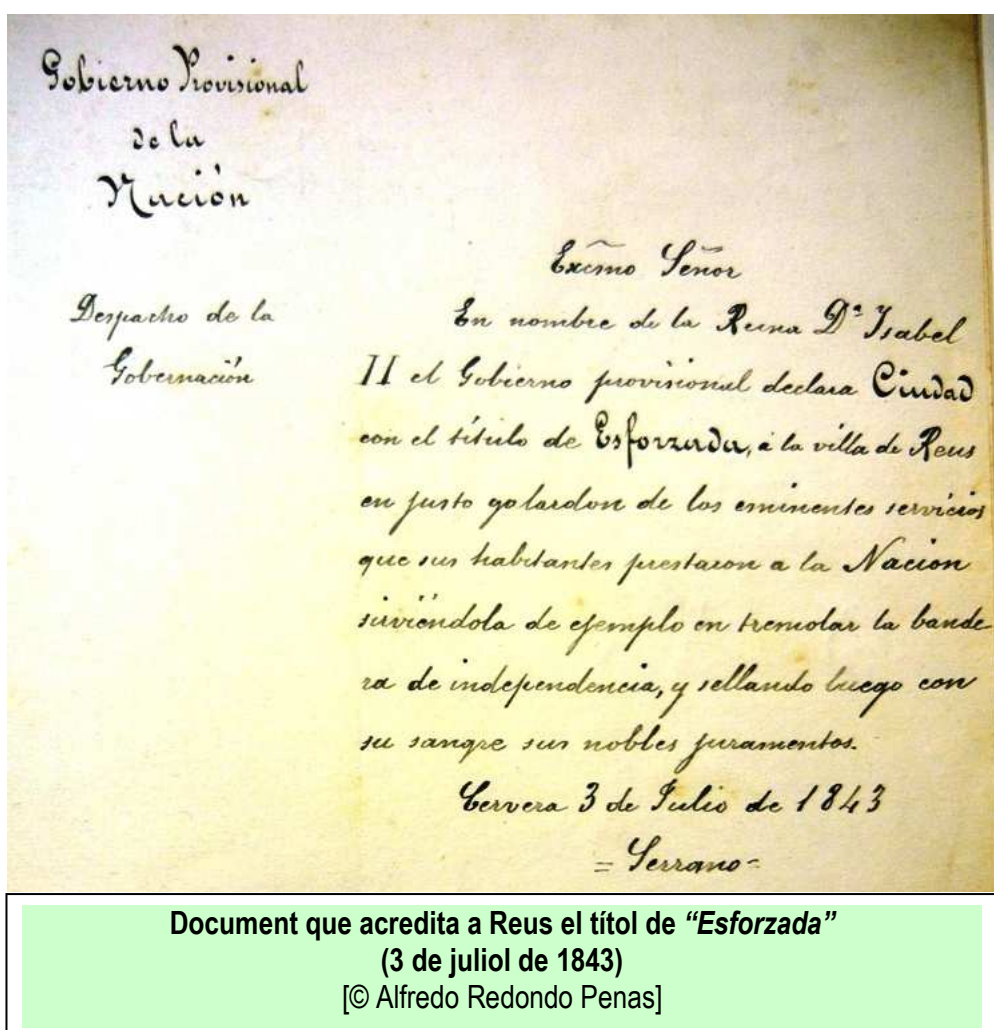
Grau	Pacient	Ingrés	Alta
Tinent	Josep Solanas	11 juny	6 juliol
Sotstinent	Francesc Casals	11 juny	12 juliol
Soldat	Ramon Llurba	"	20 juliol
"	Manuel Soler	"	-
"	Ramon Martí	"	-
"	Josep Pallejá	"	-
"	Francesc Castells	"	7 juliol
"	Gaspar González	"	15 agost
"	Pere González	"	11 juliol
"	Francesc Domènech	"	25 agost

“	Gaietà Sala	“	10 agost
Músic	Josep Miró	“	10 agost
“	Josep Segimon	“	18 juliol
Soldat	Joan Roch	“	17 juliol morí
“	Francesc Alsina	“	12 juliol
“	Josep Mestres	“	23 agost
“	Josep Borràs	“	10 juliol
“	Antoni Borràs	“	10 juliol
“	Antoni Llauradó	“	20 agost
“	Antoni Capdevila	“	18 agost
“	Josep Aludé	“	30 juny
“	Antoni Reig	“	12 agost
“	Josep Bertran	“	8 agost
“	Francesc Save	“	7 agost
“	Joan Grau	“	10 juliol
“	Josep Ciré	“	7 agost
“	Florenci Romero	“	21 juliol
“	Francesc Ros	“	4 agost
“	Joan Roca	“	12 juliol
“	Joan Ribas	“	28 juny
“	Josep Miró	11 juny	28 juny
“	Ramon Llauradó	“	6 juliol
“	Martí Galindo	“	18 juliol
“	Miquel Cavallé	“	22 juliol
“	Josep Benach	“	15 juliol
“	Salvador Bertran	“	13 juliol
“	Manuel Àlvarez	“	9 juny?
“	Antoni Segura	“	24 juliol
“	Josep Jansà	“	20 juliol
“	Josep Vernet	“	19 juliol
“	Joan Freixa	“	13 juny morí
“	Josep Marca	“	20 juliol
“	Josep Llauradó	“	10 juliol
“	Antoni Roca	“	26 juliol
“	Cristòfol Mestre	“	22 juliol
“	Ramon Martí	“	30 juny
“	Francesc Vizcarrues	“	10 agost
“	Francesc Andreu	“	
“	Joan Vives	“	16 juliol
“	Josep Gavaldà	“	8 juliol
“	Josep Tomàs	“	27 juliol

El mateix general **Zurbano**, un cop dins de Reus, va ordenar als seus homes que ajudessin a la població a sufocar els incendis i a assistir a les víctimes.

Reus indemnitzada

Però no tot van ser desgràcies per als reusencs, ja que, malgrat la derrota, les morts i els desperfectes originats pels bombardeigs, van ser posteriorment indemnitzats i reberen tot tipus d'honors, com ara el títol de "ciudad esforzada"[24].

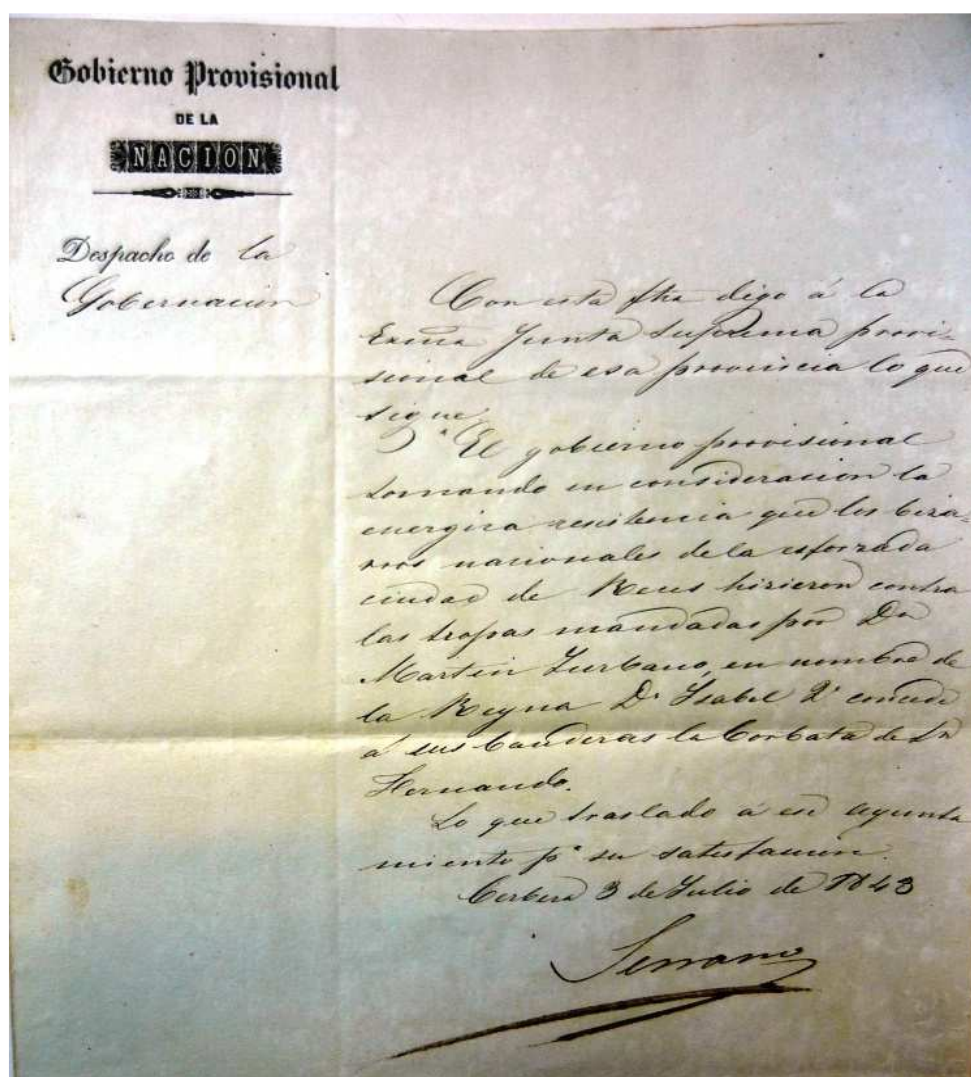

El 30 de juny, segons l'acord pres pel consistori, l'arquitecte **Antoni Molner** i el mestre d'obres **Boi Figuerola** van avaluar una aproximar del cost de les cases afectades pel bombardeig que havia durat vuit hores[25]. El govern provisional, en nom del general **Serrano**, va prometre una sèrie d'indemnitzacions a tots els propietaris afectats pels bombardejos del dia 11[26]:

"en nombre de la Reyna Dª Isabel segunda el Gobierno provisional teniendo en cuenta la enérgica resistencia y heroico desprendimiento en que los habitantes de la esforzada ciudad de Reus han sacrificado sus familias y propiedades en el bombardeo de que han sido victimas, ha resuelto indemnizar según los medios de que puede disponer a todos los que

hubiesen experimentado perdidas de resultas del mencionada ataque, y se propone llevar a cumplido efecto dicha resolución remitiendo a las Cortes un proyecto de ley en la materia, tan pronto como tenga esta campaña el glorioso éxito que la Nación desea y se reuna la representación nacional [...] Tarragona once de julio de 1843”.

Als defensors de la “esforzada” també se’ls concedí un escut segellat amb una granada llorejada[27] i es lliurava a les banderes de la Milícia Nacional la “corbata de San Fernando”[28] per l’ènèrgica resistència “que los bizarros nacionales de la esforzada ciudad de Reus hicieron contra las tropas mandadas por el general Zurbano...”. De mans del Govern Civil i el Ministeri de la Governació es van rebre aquestes recompenses que, a més, declararen Reus “ciudad esforzada con el título de Excelencia”. El general **Serrano** lliurà a **Prim**, en nom del govern provisional, el títol de “Conde de Reus”, i el de “comendador de Isabel la Católica” a tots aquells habitants que van formar part de la junta de defensa, que van retornar tots, llevat d’un.

Concessió de la corbata de San Fernando a les banderes de la Milícia Nacional de Reus
[© Alfredo Redondo Penas]

Dibuix del distintiu honorífic atorgat per la reina Isabel II als defensors de Reus
[© Alfredo Redondo Penas]

El 1844[29], es va acordar remetre a l'alcalde **Salvador de Brocà**, que es trobava a Barcelona, els documents acreditatius del préstec que va fer Reus per atendre a les forces sota el comandament del general **Prim**. Aquest, es va preocupar de que l'Ajuntament escollís, en el mes de febrer, diversos regidors per a que, juntament amb altres prohoms, formessin una comissió que entendria de les indemnitzacions pels perjudicis causats en el bombardeig. El 19 de març es va acordar promoure i instruir-ne l'expedient general per tal de trametre'l al cap polític de la província. Els expedients que s'hi acompanyaven van ser els de:

- **Josep Queralt**, teixidor de vels i nacional de la companyia de carrabiners del segon batalló de Reus. La seva vídua era **Teresa Casanova**.
- **Francesc Rodón** mort per una bomba "*disparada por las columnas que mandaba el ex capitán general Zurbano...*", a casa seva, juntament amb la seva filla **Teresa**. La seva vídua **Maria Morera** reclamava la pensió alimentària per mantenir la família.
- **Pere Tomàs Bauget**, individu de la companyia de tiradors del primer batalló de la Milícia Nacional, que va morir sense deixar testament. La seva vídua **Manuela Mascias** reclamava la remuneració corresponent.
- **Josep Pellejà**, teixidor de vels, nacional de la 6ª companyia del primer batalló de la Milícia Nacional, que fou ferit de bala a l'avantbraç esquerre. Fou donat d'alta el 12 d'octubre. El seu cap va ser **Francesc Subirà**, coronel d'Infanteria i cap del primer batalló de la Milícia Nacional de Reus, condecorat amb la Creu Llorejada de

San Ferrán de Segona Classe de la Reina Isabel la Catòlica i altres de distinció per accions de guerra.

- **Francesc Fernández**, mort de bala quan es disposava “*a municionar un fuerte extramuros en lo más sangriento de la batalla...*”. La seva vídua era **Joaquima Prada**.
- **Teresa Figuerola**, “*cuidando de los heridos en medio del estruendo de la artillería y de los horrores de aquel memorable día. Cumpliendo con estos sagrados deberes fue erida por un casco de bomba [...] en la pierna derecha...*”.
- **Antonio Reig**, nacional de la 3a companyia del segon batalló de Milícia Nacional de Reus, fou ferit a la cuixa dreta. Donat d’alta el 12 d’agosto.
- **Josep Roig**, fill de **Rosa Torrell**, voluntari de la companyia de carrabiners del segon batalló. Ferit greument, va morir vuit dies després.
- **Joan Freixa**, caporal segon de la companyia solta d’artilleria de la Milícia Nacional de Reus “*que arrojándose a los puestos más avanzados y peligrosos fue herido de gravedad y falleció de resultas el día siguiente [12 de juny]*”.
- **Gaietà Sala**, Milícia Nacional de Reus, 2n batalló, 3a companyia.
- **Pau Calbet**, sol·licitat per la vídua **Paula Mayoral**. Ferit de bala i mort dies després.
- **Francesc Biscarrueds**, teixidor de vels. Ferit d’un tros de granada al cap. Tenia 41 anys i era casat i amb tres fills. La ferida li derivà en una *cefalàdria* que moltes vegades li impedia dedicar-se a la feina. El guariment va presentar molta dificultat, però prengué l’alta el dia 4 d’agost.
- **Jaume Vergés Barenys**, ferit durant el bombardeig.
- **Antoni Solanes**, pagès de la Canonja i nacional de la 4a companyia del 2n batalló lleuger de la província de Tarragona.
- **Josep Casas Homs**, 1a companyia del 1r batalló de la Milícia Nacional de Reus.
- **Pere Salat**, mestre paleta. La vídua **Teresa Ferrater** fou ferida per l’explosió d’una bomba que li fracturà la cama dreta.
- **Francesc Domènech**, nacional de la 2a companyia del 1r batalló, fou ferit en el braç dret. Tenia 33 anys d’edat i era pagès. Quedà impossibilitat.
- **Rosa Guiot**, vídua d’**Antoni Capdevila**.
- **Josep Marcó**.
- **Manuel Soler**, natural de Tarragona, d’edat de 12 anys. Se li hagué d’amputar el braç esquerra. Va prendre l’alta el 6 de setembre.
- **Ramon Martí**, natural de Vila-seca, soltero, de 16 anys d’edat. Va quedar impossibilitat de la cama dreta però amb probabilitat de guariment.

- **Francesc Andreu**, teixidor de vels, de 30 anys, casat i amb un fill natural de Reus. Va quedar impossibilitat de la cama esquerra, amb una ferida de difícil guariment. Prengué l'alta el 16 de setembre.
- **Florenci Romero**, teixidor, solter d'edat 29 anys. Quedà amb una lleugera dificultat de moviment al braç esquerra. Va prendre l'alta el 28 d'agost.

Els diaris *Heraldo*[30] i *El Faro de los Pirineos* van promoure la recollida de diners per a repartir entre els afectats. Es van recollir un total de 41.995 rals de billó, de part del diari *Heraldo*, i 874 de *El Faro de los Pirineos*, i es van repartir, en diferents categories de quantitats, en funció de com havien quedat els immobles propietat de cada damnificat[31]:

Primera classe, de 1.800 rals cada un: **Josep Siré, Manuel Solé, Francesc Domènech, Francesc Andreu, Maria Montserrat, Dolors Ardid, Maria Anjaumà, Teresa Casanovas, Maria Marcó, Gabriel Fusté, Domingo Aparici**, hereus de **Bellveny i Josepa Solanes**, de la Canonja.

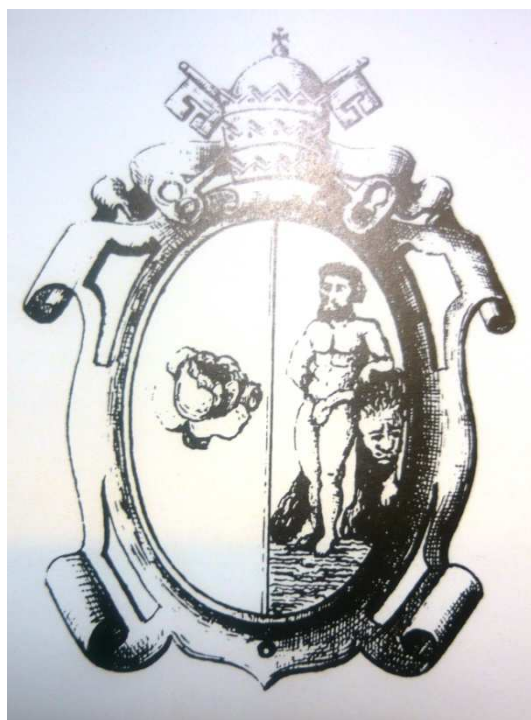
Segona classe, 1.000 rals cada un: Fills del primer matrimoni de **Pau Calbet, Ramon Martí**, de Vila-seca, **Francesc Biscarrues, Antoni Reig, Francesc Savé, Teresa Salvat, Maria Morera, Rosa Guiot, Gertrudis Marca i Josep Pallejà**.

Tercera classe, 640 rals cada un: **Josep Vergés, Ramon Martí Badia, Gaspar Gonzalo, Manuela Bruget, Joaquina Prades i Rosa Roig**.

Quarta classe, 480 rals cada un: **Florenci Romero, Joan Roca, Teresa Segura i Maria Casas**.

Quinta classe, 320 rals cada un: **Antònia Prats, Antònia Moreso, Francesc Alsina, Joan Llauradó, Gaietà Sala, Josep Miró, Josep Mestres, Antoni Llauradó, Joan Ribas i Josep Segimon**.

Amb data de 19 de setembre de 1849, l'Ajuntament va dirigir una carta a la reina **Isabel II** en la qual li suplicava que es dignés confirmar la declaració de ciutat amb el títol d'*Esforçada* que, en data de 3 de juliol de 1843, s'havia concedit per part del Govern Provisional pels serveis prestats. Alhora, es va demanar igualment la concessió a la corporació municipal del tractament de "*Señora Ilustrísima y el poder usar en el sello un Hércules descansando sobre la clava ceñida la cabeza con más corona de rosas por ser la rosa el emblema que de tiempo inmemorial usa esta población...*". La proposta d'escut la va fer el general **Prim** i contenia una al·legoria a l'esforç: la figura d'**Hèrcules**. Novament, el camp va ser partit: a la dreta, d'argent, una rosa de gules, al natural, però sense tija ni fulles; a l'esquerra, de gules, l'**Hèrcules** d'or. També tenia les claus acoblades i era timbrat per la tiara. Una mostra d'aquest escut es pot veure encara a la font d'**Hèrcules** que es va fer l'any 1857[32].

**Proposta d'escut heràldic
feta pel general Prim**
[© Alfredo Redondo Penas]

En sessió extraordinària del consistori reusenc del 28 de març de 1850 es va comunicar als presents la següent carta rebuda en data de 17 de març de part de sa majestat la reina **Isabel II:**

“S.M. la Reyna (Q.D.G.) se ha dignado expedir el Real Decreto siguiente: En consideración a los eminentes servicios prestados por la villa de Reus y de conformidad con lo informado por la Sección de Gobernación del Consejo Real, vengo en confirmar a favor de la misma el título de Ciudad Esforzada que se declaró al Gobierno provisional de la Nación en tres de julio de mil ochocientos cuarenta y tres, y en conceder a su Ayuntamiento el tratamiento de Señora Ilustrísima y la facultad de usar un sello con un Hércules descansando sobre la clava ceñida a la cabeza de una corona de rosas. Dado en Palacio a quinze de marzo de mil ochocientos cincuenta...”.

Es va contestar amb una carta d'agraïment a la reina de data de 6 d'abril de 1850, on el consistori demostrava a la mare “...cariñosa V.M. ha recompensado con tanta generosidad una pequeña muestra del amor de estos, sus hijos, de hoy más Señora, los Reusenses agradecidos, sabran dar a V.M. repetidas pruebas de su acendado cariño y de que jamás la ingratitud les hará olvidar los beneficios que con mano liberal acaba su Reyna de dispensarles”^[33].

Apèndix

Estado de la fuerza de toda arma que en el día 11 de junio de 1843, se presentó a los muros de la villa de Reus[34]

Regimientos de Infantería:

- Saboya, nº 6 cazadores, primer batallón = 75 hombres. Jefe: **Lleó** (comandante)
  - Ídem, segundo batallón = 596 hombres. Jefe: ídem
  - Africa, nº 7, primer batallón = 582 hombres. Jefe: **Velázquez**
  - Zamora, nº 8, 1º, 2º y 3º = 1.021 hombres. Jefe: **Alberna**
  - San Fernando, 11 de línea, 2º batallón = 443 hombres. Jefe: **Marcelino de Verdes**
  - Castilla, nº 16 primer batallón = 431 hombres. Jefe: **Casaus**
  - Ídem, id segundo = 513 hombres. Jefe: **Seigues**
  - Id, id tercero = 420 hombres. Jefe: **Nidrol**
  - Almansa, nº 18 primer batallón = 556 hombres. Jefe: **Gerona**
  - Ídem, idem segundo = 408 hombres. Jefe: **Legaspi**
  - Id, id tercero = 531 hombres. Jefe: **Gonzales**
  - Batallón Provincial de Salamanca = 732 hombres. Jefe: **Sersuno**
- Total: 6.308 hombres

-Regimientos de caballería

- Castilla nº 6 = 273 hombres. Jefe: **Huguet**
  - España nº 12 = 119 hombres. Jefe: **Federico Fernández**
  - La Reina, tiradores = 27 hombres. Jefe: **Teodoro Gonzales**
- Total: 419 hombres

-Ingenieros y Artillería

- Regimiento ingenieros, 2º batallón, 4ª compañía = 71 hombres. Jefe: **Juan Porcel**
  - Artillería de Alomo, primera y segunda brigada = 69 hombres. Jefe 1ª: **Gerónimo Moreno**/Jefe 2ª: **León del Barrio**
  - Idem montada, primera y segunda brigada = 147 hombres. Jefe 1ª: **José Negrón** / Jefe 2ª: **Jesualdo de Lema**
  - Artilleros = 125 hombres. Jefe: **Cuesta**
- Total: 412 hombres

Total hombres = 7.139

Total cañones = 20 (incluidos 4 obuses y 4 morteros)

NOTES

[1] General Martín Zurbano (1788-1845). Militar liberal progressista. Va ser el general que bombardejar Reus el juny de 1843.

[2] General Baldomero Espartero (1793-1879). Militar i polític espanyol que va ser president del Consell de Ministres en tres períodes diferents entre 1837 i 1854 i regent entre 1840 i 1843.

[3] Es va produir una revolta per part de la burgesia catalana i els obrers a la ciutat de Barcelona, símbol fins aleshores del progressisme. Les mesures dràstiques per dominar la

situació acabaren amb el bombardeig de la ciutat el 3 de desembre de 1842 per part del capità general Antonio Van-Halen, comte de Peracamps, cosa que va contribuir encara més a crear un ambient general en contra del govern progressista. Les conseqüències d'aquest bombardeig van ser la declaració de l'estat de setge de la ciutat, el lliurament d'armes, l'aplicació de fortes multes a la capital i a les persones que no col·laboressin, i la dissolució de la Milícia Nacional (*Diari de Barcelona*, del 6

de desembre de 1842, p. 4.521-4.522).

[4] ANGUERA, PERE. *Economia i societat al Baix Camp a mitjan segle XIX*. Tarragona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics, 1982.

[5] ORELLANA, FRANCISCO J. *Historia del General Prim*. II. Barcelona: Centro Editorial Artístico, II, p. 152-154.

[6] Arxiu Comarcal del Baix Camp [= ACBC], *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), folis 126-129.

[7] ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional (1843).

- [8] ORELLANA. *Historia...*, p. 159.
- [9] ANGUERA, PERE. *El general Prim. Biografía de un conspirador*. Barcelona: Edhasa, 2003, p. 122; OLIVAR BERTRAND, RAFAEL. *Prim*. Madrid: Tebas, 1975, p. 51.
- [10] VALLVERDÚ MARTÍ, ROBERT. *El suport de la milícia nacional a la revolució burgesa a Reus (1793-1876)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1989, p. 287.
- [11] ORELLANA. *Historia...*, p. 161-162; BOFARULL I BROCA, ANDRÉS DE. *Anales Históricas de Reus*. II. Reus: Centre de Lectura, 2007, II, p. 294.
- [12] ACBC, *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), folis 130-131v.
- [13] ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional (1843), quadern de la recaptació del préstec de 5.400 duros y escaig sol licitat pel general Prim (1843).
- [14] ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional (1843), número 11.
- [15] OLIVAR. *Prim...*, p. 52.
- [16] ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional (1843), número 17.
- [17] L'encontre entre Zurbano y Prim va ser en aquests termes: "...Prim contestó a Zurbano que estaba resuelto a defenderse; pero que, si deseaba economizar la efusión de sangre, podía dirimirse la contienda entre los dos por medio de un combate personal. No aceptó Zurbano esta proposición caballeresca; y vista la resolución de los reusenses, que había enarbolado la bandera negra, mandó romper el fuego de cañón contra la villa..." (dins ORELLANA. *Historia...*, p. 168).
- [18] ANGUERA. *El general Prim...*, p. 127; VALLVERDÚ. *El suport...*, p. 289.
- [19] José Siré. Natural de Castellvell del Camp que comptava amb 31 anys quan es va produir el bombardeig de la ciutat. Va sortir de l'hospital el 2 d'agost de 1843 (dins de ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional ,1843, *Expedients de vídues i ferits a causa del bombardeig del juny de 1843, 1844*).
- [20] BOFARULL. *Anales...*, p. 301: Condiciones ofertes pel general Martin Zurbano: "...1º No se molestará á ninguno de los individuos que hayan tomado parte en las últimas ocurrencias por su comportamiento ni por ninguna otra causa. Tampoco sufrirá en lo más mínimo la villa de Reus; 2º Se entregarán inmediatamente las armas de fuego que tengan los individuos que están dentro de la población; 3º Los que no quieran aceptar esta condición pueden libremente elegir el partido de salir donde les convenga. Si se retiran á sus casas y se presentan á indulto, serán absolutamente perdonados. Si por el contrario prefieren defender su opinión, se sugetarán á las consecuencias de la persecución que les harán las tropas; 4º Ningún individuo sea ó no Nacional, que voluntariamente ó por fuerza haya venido á Reus á defender la bandera levantada en dicha villa, será molestado en ningún concepto si se retira á su hogar acogiéndose al indulto; 5º Tampoco se molestará de ningún modo á los pueblos de donde sean los Nacionales que han tomado parte en las ocurrencias de Reus; 6º A las ocho de la mañana próxima deben estar entregadas las armas de los que queden en Reus para acogerse al indulto. Hasta dicha hora no se romperá el fuego ni de una ni de otra parte, ni tampoco por los que no acepten estas proposiciones...".
- [21] OLIVAR. *Prim...*, p. 52. L'obra eqüestre va ser encarregada a Lluís Puiggnier.
- [22] ANGUERA. *El general Prim...*, p. 130.
- [23] ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional (1843), carpeta F: *Relación nominal de los muertos y heridos en el bombardeo de esta ciudad en el día 11 de junio de 1843*.
- [24] ACBC, *Concessió del títol de "Ciutat Esforçada"* (1843); ACBC, *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), folis 132-134.
- [25] ACBC, *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), folis 131-132. Una de les inspeccions realitzades va ser a casa de Francisco Torroja Simó, advocat, resident a Barcelona, que es trobava a la plaça del Castell. La seva casa va resultar afectada en "los dos ángulos de aquella dan a la calle del Mar y a dicha plaza con parte de sus lienzos amenazan ruina...", també ho foren els immobles de Sebastià Anguera i Pere Canyelles (dins les Actes Municipals, folis 135-136).
- [26] ACBC, *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), foli 134.
- [27] ACBC, *Concessió del títol de "Ciutat Esforçada"* (1843), document 4: dibuix distintiu; document 6: "Oficio al Gobernador Político a Tarragona dando traslado de un decreto a 17 julio expedido en Daroca concediendo a cuantos tomaron parte en la defensa de Reus en 11 de junio de 1843 un escudo de distinción".
- [28] ACBC, *Guerra Civil*, Milícia Nacional. *Concessió de corbata de San Fernando a la bandera per la defensa de 1843*. Expedient número 9.
- [29] ACBC, *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), 1844. La quantitat exacta que va adelantar la ciutat va ser de 5.889 duros de plata.
- [30] *El Heraldo*, 289 (22 de juny de 1843).
- [31] ACBC, *Fons Municipal de Reus*, Actes municipals (1841-1846), folis 201-203.
- [32] GORT JUANPERE, EZEQUIEL. *L'escut de Reus*. Reus: Museu Comarcal Salvador Vilaseca, 1996, p. 57-58.
- [33] ACBC, *Concessió del títol de "Ciutat Esforçada"* (1843), documents 5 i 6.
- [34] ÁLVAREZ, J.A. DE. *Pronunciamiento de Cataluña contra Espartero y su Gobierno en junio de 1846*. [Barcelona: Impr. A. Albert], 1844; p. 94-96.

EL PERSONATGE:

Reverter I de Barcelona, un mercenari del segle XII (v.1090-v.1144)

[14/0/9]

Manel Güell

Historiador i arxiver

manelguell@acarn.cat

Estem molt acostumats a considerar la Història Militar de l'època medieval sota un prisme apriorístic que separa els cristians dels sarraïns. Poques vegades considerem que un infidel pogués lluitar, per descomptat ocasionalment, a favor de les tropes cristianes o més encara, a l'inrevés. I n'hi hagué, i això va ser prova, com destaca A.ROVIRA I VIRGILI, de que els militars cristians de l'època no eren pas fanàtics, ni tampoc els almoràvits que els acollien, els quals els permetien fins i tot edificar esglésies per tal de continuar en el seu culte (ROVIRA [1926] 171). En aquest número fem una incursió en territori medieval, bo i considerant que és breu i que anem ben acompanyats (doncs seguim bàsicament JOSÉ ENRIQUE RUIZ-DOMÉNEC i JOSEP-DAVID GARRIDO).

Aquest acreditat medievalista diu que el personatge que aquí ressenyem fou “un cavaller de vida aventurera que acabà al nord d'Àfrica servint sota les banderes dels emirs almoràvits”(GARRIDO [2014] 90). Recordem que a mitjan segle XII almohades i almoràvits es van esbatussar en una guerra quasi d'extermini, que van guanyar els primers. Dins d'aquest marc polític i militar, que també enfrontava els taïfes almoràvits amb els cristians catalano-aragonesos, es va moure **Reverter**.

Barceloní de soca-rel

Pot ser es podria pensar que la seva actitud de lluitar amb els almoràvits

es degué a uns orígens foscos, no del tot cristians. Ben al contrari, el llinatge del vescomte **Reverter** es remuntava a mitjan segle X, amb el que fou el primer vescomte de Barcelona, **Gombau** (fill del vescomte **Ermemir d'Osona**), de qui **Reverter** descenia per línia agnàtica ([FLUVIÀ \[1971\] 239](#)). Efectivament, **Reverter** era fill de **Guislabert II** (†v1126) i de **Rolanda** i nét d'**Udalard II** (†v1077) i de **Guisla de Lluçà**. Aquest darrer fou nebot valencià del príncep d'Olèrdola **Mir Geribert** (†1060) i la seva àvia **Riquilda** (rebesàvia doncs, de **Reverter**), era germana de **Ramon Borrell I** i d'**Ermengol I**, dels qui davallaren sengles línies comtals de Barcelona i d'Urgell. No es pot negar pas que la seva era una estirp llinatjada d'allò més, l'evolució de la qual explica amb gran detall J.E.RUIZ-DOMÉNEC ([Vegeu el treball de Ruiz \[2006\]](#)).

La família vescomtal barcelonina va senyorejar el castell de la Guàrdia del Bruc (o de Montserrat) i sembla que des del principi van posseir els dos castells principals de Barcelona, a més d'altres a la frontera amb els sarraïns. El naixement de **Reverter**, se situa a Barcelona vers 1090 ([FLUVIÀ \[1989\] 133](#)).

Captiu i al servei dels almoràvits

De fet, el fill del vescomte barceloní inicià les seves armes en servei del comtat de Barcelona, com era la seva obligació, però poc després de la desfeta de Corbins, vers 1124, va caure presoner del soldà almoràvit **Ali Ibn Yússuf**, que el dugué pres al nord d'Àfrica. Un cop allí, l'emir sabé apreciar les excepcionals qualitats guerreres que mostrava el nostre plançó i amb el desig de comptar

amb bones tropes cristianes en els seus exèrcits, li donà càrrecs de responsabilitat militar. **Reverter** va satisfer totes les expectatives i en poc temps es convertí en cap d'una host de cristians (amb notable presència catalana: **Artau de Calders**, **Pelet de Castellnou**, **Pere Ponç de Falcs**, **Ramon Folc**, **Berenguer de Granera**, **Bernat de Guàrdia**, **Albert de Pierola**, etcètera) captius al servei morabit de l'emir ([GARRIDO \[2014\] 91](#)).

Tinguem en compta que una de les causes que va pesar en la sublevació dels musulmans d'Hispania contra dels almoràvits, fou precisament la debilitat que tenien els emirs per comptar amb cavallers cristians entre les seves tropes d'elit; aquestes eren diverses i s'agrupaven sota el comandament de **Reverter** ([ROVIRA \[1926\] 171](#)).

Efectivament, van combatre des de 1132 (combat contra '**Abd al-Mu'min** a la regió del riu Draa) en totes les campanyes militars que seguiren contra els almohades. **Reverter** destacà en les del Gran Atlas i del Rif, que dirigí els primers anys de la dècada dels 40. Sota dels emirs '**Ali** i el seu fill **Tâxufin**, que li tenien predilecció, arribà al capdamunt de l'exèrcit almoràvit. La seva fama d'invencible el convertí en una llegenda que va influir en la literatura posterior espanyola, i inclús apareix en l'immortal *Quixot* ([Ruíz \[2006\] capítols 15 i 16](#)).

Reverter, vescomte de Barcelona

Poc després de ser capturat i dut al nord d'Àfrica, vers 1126, moria el vescomte de Barcelona **Guislabert II**, pare de **Reverter**. Com a hereu del

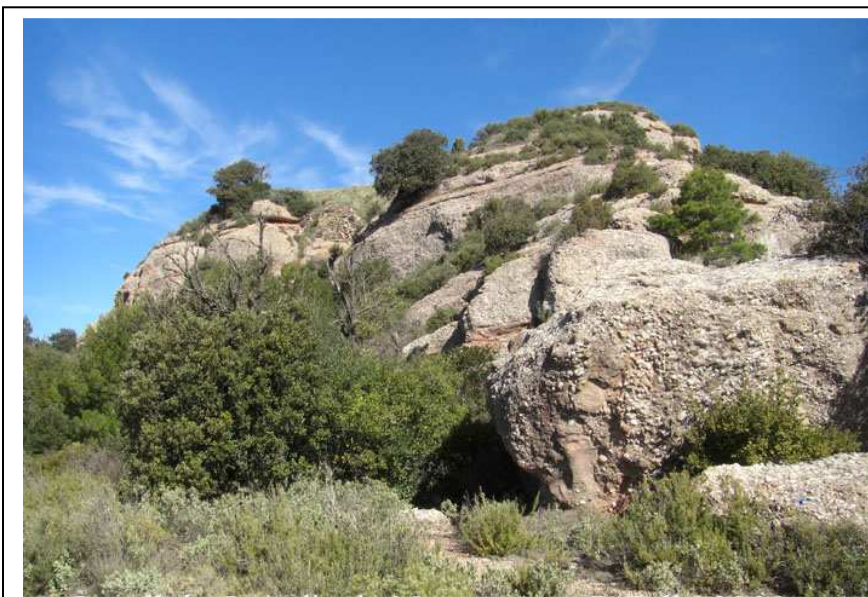
seu progenitor, li pertocava el títol vescomtal, però **Reverter** havia fet la seva fortuna i trajectòria militar amb els almoràvits i la seva vida estava vinculada al nord d'Àfrica més que no pas a Barcelona. Amb tot, l'any 1133 vingué a Barcelona per reclamar el títol i dominis paterns, que el comte de Barcelona li va reconèixer. Arranjats aquests afers, tornà al nord d'Àfrica dos anys després (1135). Deixà com a regent el seu nebot **Guillem de Saguàrdia** (v1155-d1187), home d'escàs seny, però en qui confiava plenament.

L'any següent mateix, el 1136, **Saguàrdia** havia d'arribar-se al Marroc per tal de veure's amb l'oncle morabit, atès que **Berenguer Ramon de Castellet** l'havia desbancat i s'hagué d'embolicar en unes trifulgues que l'acabaren enfrontant al comte de Barcelona (**GARRIDO [2014] 91-92**). **Reverter**, d'Àfrica estant, reparà els danys ocasionats pel nebot i solucionà el conflicte. L'any 1138 tornava a Barcelona i a mitjan 1139 estrenyè els llaços de confiança amb el nebot **Saguàrdia** tant com va ser casar-lo amb la filla **Guisla** i cedir-li la meitat dels seus béns a Catalunya (**Ruíz [2006] capítol 15**).

Sembla que la seva relació amb la casa comtal de Barcelona sempre fou bona, no únicament pels llaços vassallàtics i de parentiu sinó també en atenció a la fama de soldat invencible que **Reverter** s'havia

forjat. La municència comtal, a més de verificar-li la senyoria del castell de la Guàrdia del Bruc, el va fer senyor dels castells de Piera, Castellolí i Cabrera d'Anoia, i del monestir de Sant Cugat del Vallès.

El principal patrimoni familiar seguí sent, emperò, el castell de la Guàrdia de Montserrat, conegut antigament com castell de Bonifaci, que data del segle X. El 1370 fou adquirit pel Monestir de Montserrat, fins a les desamortitzacions del segle XIX. Les escasses restes que en queden, un llenç de mur bastit amb la tècnica de l'espina de peix, encara es poden veure dalt del turó on s'assentava, presidint el coll de Can Massana, al massís de Montserrat, dins del terme municipal del Bruc (l'Anoia).

Restes del castell de la Guàrdia de Montserrat (2009)

[© Ricard Ballo: www.catalunyamedieval.es]

Mort i descendència

La mort de **Reverter** s'ha de situar en una data incerta entre el 4 de juliol de 1144 i el següent 23 de juny, atès que va esdevenir l'any 593 de l'hègira. Fou a la regió dels **Banü**

Ilümi, espasa en mà, lluitant contra els almohades. Al contrari que els almoràvits, aquests no el tenien gens d'apreci, ni respecte, per la qual cosa no únicament deixaren les despulles del cadàver sense enterrar, sino que a més les crucificaren. Amb la seva mort finia l'imperi almoràvit, oimés quan dos anys després els almohades entraven a Marràqueix(**GARRIDO [2014] 92**).

Casat amb una **Arsenda**, **Reverter** fou pare de dos fills, **Berenguer**, que el succeí, i **Alí** (de fet: **Abü-l-Hasan 'Ali ibn Reverter**, o per abreujar: **Ali ben-Reverter**). Des de 1133 i en vida de **Reverter**, actuà com a vescomte regent el nebot **Guillem de Saguàrdia**, i en morir, aquell demanà al comte de Barcelona que li adjudiqués la resta del patrimoni i l'investís amb el títol vescomtal. Ho gaudí fins el 1155. Llavors havia tornat de Marràqueix sobtadament el fill **Berenguer Reverter** (v1115-v1187), que reclamà i obtingué l'herència del pare. Aquest, se sap que estigué casat amb **Ermessenda de Castellvell** i que signà testament el 1167 i se'n tornà sol a Marràqueix. El seu fill **Berenguer Reverter de Castellvell** (†v1208) arribà a un

acord amb el cosí **Saguàrdia** el 1177 i sis anys després se n'anà al Marroc, d'on tornà el 1187 per signar les seves últimes voluntats. Deixà tot a un altre cosí, **Albert de Castellvell**, amb la qual cosa fou el darrer del llinatge(**FLUVIÀ [1971] 239, FLUVIÀ [1989] 133-134 i Ruíz [2006] capítol 16**).

L'altre fill de **Reverter I, Ali ben-Reverter**, serví el califa almohade **Abuiacub**, per exemple en la presa de possessió de les illes Balears, la sotmissió de les quals fou oferta pel valí **Ishac**, a les acaballes de la seva vida. **Ali ben-Reverter** arribà en mal moment, una revolta interna promoguda pels fills d'**Ishac** havia capgirat la situació i així que trepitjà sòl mallorquí va ser engarjolat. Durant l'absència del nou valí **Almansur, Reverter** fill fou alliberat i promogué una nova revolta que entronitzà **Mohámed**, el fill de l'anterior valí promotor del sotmetiment al califat almohadí(**ROVIRA [1926] 507-508**). Va morir el 24 de juny de 1187, a Tunis, executat pels proalmoràvits **Banü Ghäniya**, després de la derrota a la batalla d'al-'Umra(**GARRIDO [2014] 93**).

Bibliografia

ROVIRA [1926]
ROVIRA I VIRGILI, A[NTONI].
Història Nacional de Catalunya. Volum IV.
Barcelona: Edicions Pàtria, 1926, p. 171, 257 i 507-508.

LÉVI [1928]

LÉVI-PROVENÇAL,
ÉVARISTE. *Documents inédits d'histoire almohade: fragments manuscrits du "legajo" 1919 du fonds arabe de l'Escurial.* París: P. Geuthner, 1928.

Chronica Adefonsi [1950]
Chronica Adefonsi Imperatoris. A c.d. Luis Sánchez Belda. Madrid: CSIC, 1950, p. 191-193.

FLUVIÀ [1971]
FLUVIÀ, ARMAND DE.
[Genealogia dels

vescomtes de Barcelona, a l'entrada "Barcelona"], dins: *Gran Enciclopèdia Catalana. Volum 3*. Barcelona: Edicions 62, p. 239.

CATALÀ [1974]
CATALÀ I ROCA, PERE. *Extinció del vescomtat de Barcelona*. Barcelona: Dalmau, 1974.

RUÍZ [1983-1984]
RUÍZ-DOMÉNEC, JOSÉ ENRIQUE. "Las cartas de Reverter, vizconde de

Barcelona". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 39 (1983-1984) 93-118.

FLUVIÀ [1989]
FLUVIÀ, ARMAND DE. *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya. Cronologia de comtes i vescomtes*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989 (Biblioteca Universitària), p. 132-133.

RUÍZ [2006]

RUÍZ-DOMENEC, JOSE ENRIQUE. *Quan els vescomtes de Barcelona eren. Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006 (Textos i Documents; 39).

GARRIDO [2014]
GARRIDO I VALLS, JOSEP-DAVID. *Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Dalmau, 2014 (Bofarull; 21), p. 90-93.

R E C E N S I O N S :

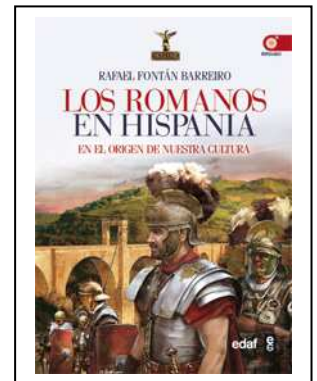
[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada (+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

FONTÁN BARREIRO, RAFAEL. *Los romanos en Hispania. En el origen de nuestra cultura*. Madrid-México-Buenos Aires-San Juan-Santiago: Edaf, 2014, 264 p.

"Els exèrcits del Laci, de Roma, arribaven a un nou territori inicialment cercat com objectiu militar. Així que s'incorporava a l'imperi, i especialment després de la reforma impulsada per August per al govern i l'organització de les províncies, el propòsit de Roma era ja donar forma al nou territori i fer-ne una província dins del seu imperi i organitzar-ne l'administració. Per als habitants de la península Ibèrica aquest procés reportà grans beneficis.

La civilització romana suposà la consolidació i difusió del model social que fou capaç de produir el món antic i que constitueix la seva aportació última a la història dels homes: el model de vida urbana oposat al model rural. Els veterans de la conquesta crearen una xarxa de ciutats que es convertiren en focus de difusió del seu model social; extingueren el llatí i la seva escriptura com a llengua universal i vehicle de la cultura grecollatina; finalment, establiren uns principis econòmics i unes regles de joc al mercat que encara segueixen vigents. De l'antigua Ibèria fins a la mediterrània Hispània, en un procés de capilarització cultural, els camins de Roma es branquificarien fins a vertebrar la nostra civilització.

Rafael Fontán Barreiro es dedica a la docència com a catedràtic de Llatí de l'IES "José de Churriguera" de Leganès i ha procurat donar a conèixer als seus alumnes les petjades d'Hispania, especialment a Segòbriga, Mèrida i Carranque. Es va llicenciar en Filologia Clàssica

per la Universitat Complutense amb una memòria sobre Planudes, savi que visqué a finals del segle XIII a Constantinoble, aportació a la seva història cultural que ha merescut finalment l'honor d'aparèixer recollida a la wikipèdia. Col·laborà durant dos anys com a professor ajudant en la càtedra d'Arqueologia Clàssica que dirigia el professor Blanco Freijeiro, amb qui va poder comptar més tard per tal que descobris als nois de Leganès el misteri dels bronzos de Riace. En aquestos primers anys de professió disfrutà a més d'una beca del CSIC per treballar en el *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, enciclopèdia europea d'iconografia clàssica publicada entre els anys 1981-1999, per a la qual va redactar l'entrada *Abundantia*. Col·laborà en diversos textos col·lectius en els que s'havia d'incloure una referència més o menys extensa d'Hispania, o del món romà en general. S'ha dedicat també a traduir poesia llatina i prosa anglesa (algún manual d'arquitectura clàssica, el *Greek and Roman Architecture*, de Robertson, amb el professor Abad Casal). El 1986 publicà la traducció de *La Eneida de Virgilio*. Per això s'emociona especialment quan te ocasió de parlar de les petjades del mantuà a Hispania, com en el cas del teatre de Cartagena, o en el de la tauleta de fang en la qual un escolar d'Itàlica degué escriure els primers versos del poema".

[www.edaf.net]

LOPEZ VILAR, JORDI. «Cesar contra Pompeyo. *Glandes inscriptae* de la batalla de Ilerda (49 aC)". *Chiron. Mitteilungen der Kommission für alte geschichte und epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts*, 43 (2013) 431-457 [62/1/42, +++].

Doctor en arqueologia i membre actiu de l'Institut d'Arqueologia Clàssica, JORDI LÓPEZ VILAR va sorprendre la comunitat científica amb una brillant tesi doctoral sobre la Basílica romana de Tarragona. Però els seus àmbits d'interès són diversos (i la seva producció bibliogràfica massa pròdiga com per sintetitzar-la be), i un d'ells és el militar.

Els *glandes inscriptae* (GI) són els projectils (amb inscripcions) que disparaven els foners, uns auxiliars de la infanteria que, a l'igual que els arquers, eren molt preuats per l'exèrcit romà. Els GI no han estat recollits en excavacions formals (provenen de col·leccions particulars, en trobar-se els exemplars de forma casual i dispersa), però com s'adverteix, contribueixen a documentar jaciments de campaments militars i camps de batalla. A través d'un recull de GI de 82 bales amb la inscripció SCAE, trobats prop de Picamoixons, LÓPEZ VILAR especula sobre l'existència d'un campament romà a la zona. Es descriuen aquests projectils i es comparen amb d'altres exemplars trobats al Priorat, a Tortosa o a Montsó (on documenten el campament d'un fill de Pompeu el 45 aC).

Les sigles SCAE de les inscripcions bal·lístiques han de correspondre a algun militar d'alta graduació de cognom *Scaeva*, probablement centurió, i l'autor exposa algunes hipòtesis sobre la seva identitat, a través de bibliografia contrastada. Les que duen la inscripció XII, es refereixen amb tota probabilitat a la dotzeava legió, que operava a la zona. La inscripció CN MAG, corresponia a Cneu [Pompeu] Magne.

Les diferents bales amb aquesta inscripció, permeten identificar una unitat auxiliar de foners dins d'alguna de les legions assentades a Catalunya, i a través de les seves troballes en diferents punts, traçar un itinerari de marxa (militar) que aniria des de Mallorca a Montsó, passant pel Camp de Tarragona i Lleida, vinculats estretament amb la batalla d'Ilerda del 42 aC. Delaten, així mateix, una marxa militar accidentada fora de l'itinerari convencional (a través de la Conca de Barberà) i per alta muntanya i indiquen petits combats complementaris als que César va consignar en el seu dia, i que s'haurien produït pels voltants d'Ilerda.

[MG]

GARRIDO I VALLS, JOSEP-DAVID. *Ramon Berenguer IV*.

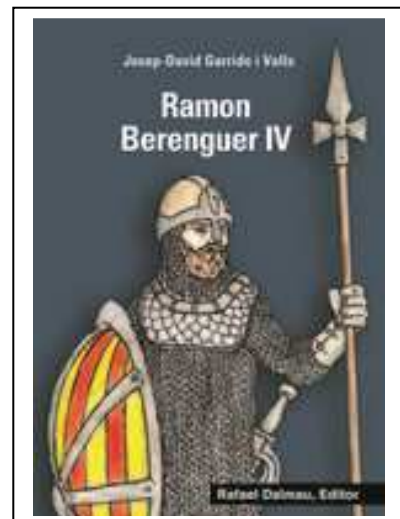
Barcelona: Dalmau, 2014 (Bofarull; 21), 350 p. [391/1/289, +++++]

La biografia històrica catalana està reviscolant considerablement des de que Rafael Dalmau Editors ha "fitxat" el professor DAVID GARRIDO, excel·lent medievalista que amb gran mestria d'exposició i una ploma privilegiada ja ens ha ofert bona prova de les seves habilitats amb les biografies de Martí I (2010), Jaume II de Mallorca i Ferran I (2011). L'alacantí GARRIDO te en el seu haver altres publicacions, fora de l'estricta biografia però casi sempre dins de l'àmbit medievalista, que l'acrediten sobradament com un dels actuals escriptors d'història més qualificats, encertats i prolífics.

El nostre autor es caracteritza per prémer i extraure fins a l'última gota el suc d'informació, puntual, diversa o creuada, que li proporciona una ampla selecció bibliogràfica (quasi 300 títols) on consten publicacions de mitja dotzena d'idiomes. Només així pot baixar al detall, fins on li és permès, per documentar dates, fites, motius, conseqüències, etcètera, que cooperen estretament a perfilar la vida i personalitat del comte-príncep-dominador i dels seus més propers, familiars, magnats, servidors, però també rivals i enemics. En més d'una ocasió reemprén les últimes disquisicions dels historiadors més antecedents per posar el seu maó a la gran murada de la Historiografia i els esmena o corrobora amb l'autoritat que li proporciona el seu coneixement de l'època. La seva percepció va més enllà del que diuen les fonts, GARRIDO entrecreuva dades, especula amb una sorprenent visió dels temps antics i acaba teixint amb gran habilitat un relat dels fets raonat, lògic i empíric, però alhora fresc i enormement dinàmic. Ens queda una radiografia força nítida de la família comtal, del moment que va viure, dels veïns, súbdits o rivals que van tenir i de les relacions que van mantenir amb tots ells. L'Estil de l'alacantínot ens recorda, en ocasions, al de l'inoblidable STEVEN RUNCIMAN que tan bones lectures ens va proporcionar a les joveneses.

La nostra afició per la Història Militar es veu complaguda amb la lectura d'aquest *Ramon Berenguer IV*, oimés el sisè capítol, on se susciten en una seixantena de pàgines les campanyes militars del Sant (a qui li hagués pertocat, amb major encert, el mot del pare, *el Gran*), tant al nord (contra els baussencs), com al sud, contra els almoràvits (ocupació de Tarragona i conquestes de Lleida, Fraga, Mequinença i Tortosa) i encara més enllà, a Almeria. En el relat, GARRIDO para major atenció a l'entorn històric del moment que al mateix fet bèl·lic (que ja esdevé circumstància lògica del context exposat), i així, aprofundeix en el joc polític i les relacions diplomàtiques que van acabar possibilitant les campanyes militars. El quart Berenguer participà a la croada contra Almeria per tal que genovesos i cavallers francs l'ajudessin, seguidament, a conquerir Tortosa i Lleida, també sota la consideració de croada, proclamada pel Sant Pare. Alhora, s'exhibeix un gran coneixement de la història que es coïa a "l'altre banda", o sigui en els regnes infidels (sarraïns, almoràvits, almohades), cosa que permet explicar cada situació i fer-hi coincidir fets i personatges. Els amants de la poliorcètica trobaran d'allò més interessant els detalls de la presa de Tortosa i d'Arle, per a les quals els comtals van utilitzar "un artefacte de setge com un enorme castell de fusta navegant sobre les aigües del Roine, de veritat, impressiona fins i tot avui en llegir els textos cronístics" (p. 207), certament. L'andròmina fou decisiva en les preses d'Almeria i Tortosa.

Amb les seves conquestes i la unió dinàstica amb l'Aragó, va ser Ramon Berenguer IV el sobirà que va prefigurar el Principat de Catalunya, que si bé llavors del segle XII no es reconeixia amb aquesta denominació (com bé es comenta al principi), sí que va quedar quasi delimitat en les seves fronteres naturals, les que coneixerien les següents generacions. El Sant va heretar un comtat puixent, Barcelona i l'Empordà, però va llegar una nació, atés que aconseguí adjudicar-se la resta de comtats (Besalú, la Cerdanya) o sotmetre'ls vassal·làticament (Empúries,

Rosselló), a més d'eixamplar notablement el territori i la influència barcelonina, per totes bandes: ponent (conquesta de Lleida), sud (ocupació de Tarragona i conquesta de Tortosa) i nord (consolidació a la Provença). La unió dinàstica amb l'Aragó posava els fonaments del que es coneixeria com Corona d'Aragó. A la seva mort, havia triplicat el territori que li llegà el seu pare.

[MG]

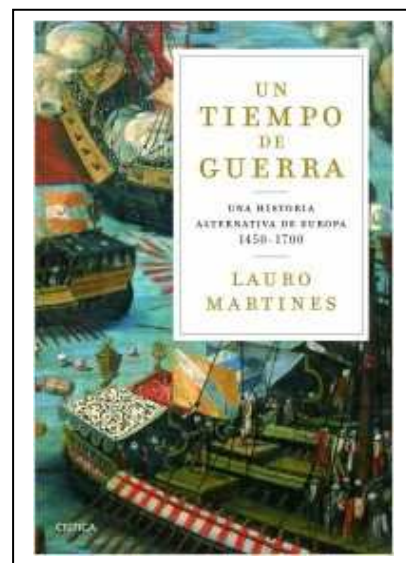
Sumari: Introducció (7). **1. L'incipient Principat de Catalunya** (19). **2. La família comtal de Barcelona** (31): Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II: l'avi i el besoncle (32); Ramon Berenguer III: el pare (35); Dolça de Provença: la mare (39); La prole de Ramon Berenguer III i Dolça (43). **3. El primogènit de Ramon Berenguer III** (47): El temps de la infantesa i l'adolescència (48); Testament i mort de Ramon Berenguer III (61). **4. El camí cap a la unió amb Aragó** (69): Ramir II d'Aragó i família (72), Els primers anys de govern de Ramon Berenguer IV (1130-1137) (84), La unió amb Aragó (95). **5. Comte de Barcelona i marquès, príncep i dominador d'Aragó** (115): El sotmetiment del comte Ponç Hug I d'Empúries (115); El príncep d'Aragó (126); El testament d'Alfons el Bataller un altre cop (145); L'acord amb els templers (153). **6. Entre Alandalus i Provença (1143-1149)** (177): Alandalus: la fi dels almoràvits (184); Provença: la Primera Guerra Baussenca (187); La campanya militar contra Almeria (197); Les conquestes de Tortosa, Lleida i Fraga (217). **7. L'apogeu del regnat (1150-1162)** (235): Matrimoni i vida familiar (238); Reivindicacions peninsulars: Navarra i Alandalus (246); Castella: d'Alfons VII a Alfons VIII passant per Sanç III (255); Príncep més enllà dels Pirineus: Occitània i l'Imperi (261). **8. Traspàs. Sepeli i successió** (271): El sepeli a Ripoll i la santedat (274); La successió de Ramon Berenguer IV (278). Annexos (287): Genealogia de Ramon Berenguer IV (288); Provença des de 1125 (290); La península ibèrica a la mort de Ramon Berenguer IV (1162) (291); Els estats de Ramon Berenguer IV (292). Bibliografia (295). Índex onomàstic (319).

MARTINES, LAURO. *En tiempo de guerra. Una historia alternativa de Europa. 1450-1700*. tr. David León. Barcelona: Crítica, 2013 (Serie Mayor), 344 p.

“La versió establerta de la història de l'Europa moderna ens parla de les guerres que es van succeir entre 1450 i 1700 des del punt de vista d'unes causes polítiques amb les quals els governants les justificaven, en nom del bé comú o de la religió, i valoren sobretot el paper que tingueren en la formació dels estats moderns. LAURO MARTINES, el gran historiador del Renaixement, ens ofereix una nova i enriquidora perspectiva, que recupera la dimensió humana d'unes guerres narrades des de sota, des de l'experiència del soldat, del camperol, o de l'habitant d'una ciutat assetjada. Una guerra de fam i canibalisme, d'esglésies saquejades i poblats incendiats, de camps devastats, d'homes torturats i de dones i nens violats. «Això, i no els pronunciaments dels governants, és el que constitueix la veritable cara de la guerra», ens diu. Només que aquesta nova imatge del passat ens obliga a examinar críticament la política dels prínceps, i a revisar la versió de la història que s'ha construït a partir de les cròniques i els relats oficials”.

“La misèria de la guerra és un dels grans temes de MARTINES, i ell sap fer-lo de manera apassionant: enlloc de centrar-se en l'estratègia i les maniobres diplomàtiques, escriu la història militar des de la perspectiva de les víctimes” [*The Wall Street Journal*]

“LAURO MARTINES és un dels més cèlebres historiadors del Renaixement italià i de la Europa moderna. Ex professor en la Universitat de Califòrnia, a Los Angeles (UCLA), és autor, entre d'altres títols, de: *Fire in the City: Savonarola and the Struggle for Renaissance Florence* i *April Blood: Florence and the Plot Against the Medici*”.

[www.planetadelibros.com]

SÁEZ ABAD, RUBEN. *El sitio de Viena de 1529*. Saragossa: HRM, 2013, 152 p., 7 ilustr. i mapes color. 240x170.

“Des de la seva irrupció a Europa, amb la conquesta de Constantinobla per Mehmet II l’any 1453, el poderiu turc al continent no havia deixat d’augmentar. El seu punt culminant arribaria amb la victòria de l’exèrcit otomà a la batalla de Mohács (29 d’agost de 1526), que suposà la destrucció de l’exèrcit hongarès, així com la mort del sobirà Lluís II d’Hongria. Des d’aquell moment, la ciutat de Viena quedaria a primera línia, i assumiria un paper clau en l’estratègia militar imperial. No passaria molt de temps després de Mohács fins que la ciutat es veïés amenaçada per les armes turques. Només tres anys després, el 1529, Suleimán encapçalava el major exèrcit que havia trepitjat sòl europeu fins aquell moment. La seva destinació no podia ser altre que la capital imperial: Viena. Nova frontera entre el Sacre Imperi i l’Imperi Otomà, o el que és el mateix, entre la Cristianitat i els infidels, davant

dels murs de Viena s’hauria de lliurar una batalla cridada a decidir el destí de tot Occident. L’heroica defensa, protagonitzada per un quantió exèrcit imperial, no només salvà una ciutat de la seva conquesta, sinó tota una cultura i una forma d’entendre la vida.

Sempre ens quedarà el dubte de què hauria passat si els turcs haguessin obtingut la victòria davant de Viena, considerada el cor d’Europa. Probablement tot hauria canviat i pot ser fins i tot la cultura occidental, tal i com l’entenem avui dia, mai no hagués existit. D’aquí la importància d’aquest triomf, que marcaria un abans i un després en l’equilibri de poders existents a tot Europa, així com en el Mediterrani. Entre els contingents que prengueren part en la defensa, va ocupar un lloc destacat la intervenció d’una unitat d’arcabussers espanyols, tropes versades en aquest tipus de combats i que estigueren en tot moment a l’alçada de les circumstàncies. Al costat dels lansquenets, foren la punta de llança de l’exèrcit defensor, i van infligir severes derrotes als assaltants, fins a forçar finalment la seva retirada rumb a Estambul.

Malgrat d’aconseguir salvar Viena de l’atac turc, els enfrontaments entre el Sacre Imperi i la Sublime Porta, encara es succeïren per espai d’un altre segle i mig. La capital imperial es va mantenir molt de temps a primera línia amb l’enemic, fins l’any 1683, quan la ciutat tornaria a ser objecte d’un nou setge pels otomans, operació que també es va saldar amb un estrepitós fracàs per als atacants”. [www.hmredicciones.com]. No podem deixar passar per alt el fet que molts cavallers catalans van acudir a la crida del seu sobirà Carles I i van prendre part en aquell setge. El primer Habsburg de la Corona catalano-aragonesa va recompensar generosament aquell esforç, amb la concessió de privilegis de noblesa com el que va rebre Lluís de Margarit Carrillo, avantpassat directe de Josep de Margarit [MG]

Sumari: [El Sacro Imperio y el Imperio Otomano, los dos polos de Europa.](#) [Camino a Viena, peripecias y vicisitudes de la fuerza expedicionaria otomana.](#) [Las fuerzas enfrentadas:](#) El ejército imperial, los arcabuceros españoles, los lansquenets alemanes; El ejército otomano, las tropas regulares, los jenízaros, los sipahi (timariotas), las tropas irregulares, los basi-bozuk. [La poliorcética a comienzos del siglo XVI:](#) Nuevos cañones para los nuevos tiempos; Las innovaciones también llegan al diseño de las fortificaciones; Recursos y técnicas de asedio a comienzos del siglo XVI. [La hora de la verdad:](#) El ejército otomano se aproxima a Viena; Viena se prepara para el asedio; Tropas defensoras y su despliegue. [El asedio:](#) El ejército otomano *ad portas* (22-25 de septiembre); Primeros combates en torno a Viena (26 de septiembre - 2 de octubre); Intensificación de la lucha (3 - 13 de octubre); Un último intento contra las murallas de Viena; El repliegue del ejército otomano (14 de octubre - 20 de noviembre). [Claves de la campaña de Viena.](#) [El día después.](#) [Viena en primera línea de frente por más de siglo y medio.](#)

PONS BARRACHINA, MARC. *La família, la casa, l'obrador i la terra; en la crisi i en la guerra dels Segadors (1592-1652). El cas de Vallfogona de Riucorb –una vila de règim senyorial-; i de la família Ponts –una nissaga de pagesos tinents i aloers-; en el tombant que marca la fi de l'Edat Mitjana i l'inici de l'Edat Moderna*. Tesi de llicenciatura d'Humanitats, curs 2012-2013, UOC, dirigida per Xavier Casals i Messeguer. Qualificada amb Matrícula d'Honor. Guardonada amb l'accèssit al Premi Sant Jordi 2014 de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (IEC). Dipositada còpia a la Biblioteca de l'Arxiu Comarcal del Baix Camp.

Estudi a escala local de l'evolució social i econòmica de la cinquantena llarga de famílies que composaven la comunitat de Vallfogona de Riucorb, amb especial seguiment de la família Ponts. Abasta el període comprès entre la punta de plenitud del segle XVI i el final de la guerra dels Segadors, vista com la conseqüència de la crisi general que visqué el país a partir dels primers anys del segle XVII. La consulta de la documentació notarial i sacramental de Vallfogona, dipositada a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, a Reus, ens aporta el dibuix d'una societat pròspera i expansiva que transita cap a nous paisatges socials i econòmics. La Vallfogona de 1592 és una plaça amb una presència important de l'estament artesanal (25% de la població) que creixia a l'empara de la puixança del sector agrari. La progressiva incorporació de la massa jornalera agrària a la gestió autònoma de la terra, a través de fórmules d'establiment o de sots-establiment, ens recorda els models altmedievals. Creix i és desenvolupa un estament intermedi format per aquests pagesos autònoms i pel sector menestral, que té un reflex en el repartiment de les quotes de representativitat de la societat en les institucions locals.

El fort endeutament dels pagesos autònoms com a condició prèvia a l'accés a la terra – àmpliament detallat en la “Llibreta de Deutes”-; sumat a les males anyades consecutives (1609-1612) i a l'alteració de preus inicials i finals de la producció agrària –per l'efecte de l'acaparament i l'especulació que promouen grans negociants i autoritats polítiques- provoca l'ensorrament d'aquests emprenedors. La pèrdua dels béns mobles que garantien els deutes, i en molts casos la desestructuració de les famílies, foren factors que engreixaren el fenomen bandoler i alimentarien la revolta de 1640. I aquesta situació arrossega inevitablement els menestrals. “Memorials de Combregats” i “Capbreuacions” revelen una progressiva destrucció de l'activitat fabril. A la vigília de 1640, el paisatge social i econòmic de Vallfogona havia reculat als anys immediatament posteriors a les guerres dels Remences, i s'havia malaguanyat un segle llarg d'expansió demogràfica i econòmica. A més, amb la desaparició de l'estament intermedi, la comunitat perdé l'oportunitat històrica de consolidar una quota de representativitat que fes de contrapès als interessos senyorials.

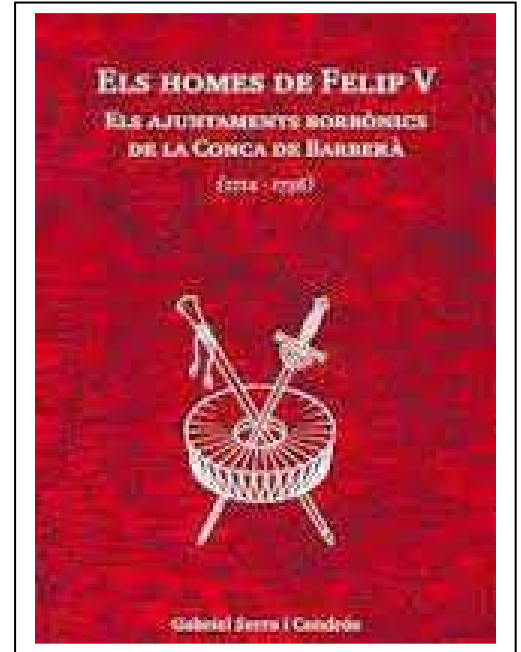
En el decurs del conflicte dels Segadors, Vallfogona fou bàsicament una plaça de refugiats. La situació geogràfica hi va contribuir decisivament. El “Memorial de Combregats” de 1641 relaciona setze persones en una nova categoria de “forasters” que s'incorporen sobtadament a la massa demogràfica local. La irrupció d'aquest col·lectiu que representa quasi un 10% del total de la població, estaria directament relacionada amb els efectes devastadors de la guerra a la plana d'Urgell. Les mateixes fonts els identifiquen com a unitats familiars reduïdes, generalment formades per la parella únicament. I de professió artesans. Una injecció demogràfica i econòmica que no va tenir continuïtat. Vallfogona estava instal·lada en un context de crisi profunda, i la conjuntura existent no els devia animar a arrelar, perquè coincidint amb la progressiva pacificació del país desapareixen dels “Memorials”, sense relació amb l'obituari.

La crisi i la guerra dels Segadors, a Vallfogona, posa de relleu la pervivència de models socials i econòmics medievals que lluny d'afeblir-se, d'erosionar-se, amb l'aparició d'etapes crítiques és recuperen de la teòrica desfeta del resultat de la guerra dels Remences. Fins i tot és renoven i s'adapten a les noves realitats, i contribueixen decisivament a la formació d'un tipus de paisatge que JOAN REGLÀ va definir pròpiament del Barroc, és a dir, amb una minoria enriquida i una immensa majoria empobrida.

[l'autor]

SERRA I CENDRÓS, GABRIEL. *Els homes de Felip V. Els ajuntaments borbònics de la Conca de Barberà (1714-1738)*. Montblanc: Centre d'Estudis & Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2014, 226 p.

Una consecució historiogràfica fonamental en l'actual moment polític que viu el país és l'augment de treballs sobre les conseqüències del nou ordre polític-militar d'imposició castellà felipista arran del cicle d'ocupació de l'Antic Regne de València, el Principat, Mallorca i les Pitiüses entre 1707 i 1715. Aquest impuls en les investigacions, com en el seu grau de divulgació rigorosa, ve concretat en recerques territorialitzades, la característica de les quals és detallar els ritmes polítics interns pel que fa a la reglamentació de les lleis borbòniques de nova planta. Sense aquestes elaboracions no podríem comparar casuístiques intercomarcals ni interregionals i reduiríem escadusserament, per contra, la comprensió d'aquesta conjuntura a determinats enclavaments urbans. Cal destacar, en aquest sentit, el cicle de conferències organitzat pel Consell Comarcal de la Conca de Barberà "La Guerra de Successió a la Conca de Barberà" (octubre de 2006).

El detallat i ben ponderat estudi de l'historiador GABRIEL SERRA sobre els representants municipals de Felip V a la Conca de Barberà cal situar-lo en una nova represa de les investigacions centrades en el primer terç del set-cents. La seva obra sobre el nomenament de quadres polítics derivats de la normativa felipista municipal de 1717 situa el lector en dos àmbits que, és clar, es relacionen: l'estructura política i administrativa que, a través dels dotze corregiments, substituïa la divisió territorial en vegueries, i la dinàmica social interna de cada corregiment pel que fa a l'assoliment de l'ordenació prevista en el Decret de Nova Planta de 1716.

Quant al primer aspecte (és aconsellable de començar a llegir el volum per l'epígraf "La distribució corregimental") l'autor situa ben clarament el context del Corregiment de Tarragona, que compta amb dues alcaldies majors: la que representa la capital, i l'alcaldia de Montblanc, coneguda també amb la designació de Tinent de Corregidor. L'estructura piramidal territorial era, doncs: Corregidor - Tinent de Corregidor, el qual havia de fer acomplir els procediments jurisdiccionals del governador del corregiment. Com a conseqüència d'aquesta divisió administrativa els nuclis de població de la Conca, que al set-cents eren cinquanta-quatre, restaven diluïts en tres corregiments més: Cervera, Lleida i Vilafranca del Penedès. Aquesta divisió constata que l'estructura política municipal borbònica evolucionà, com es dedueix del text de SERRA, en dues etapes: 1717-1719 i 1719-1738. Mentre que la primera, de transició, acumula el temps polític transcorregut entre l'ocupació militar *de facto* (1714) i les conseqüències administratives del Decret de 1716 (1717); la segona fase explicita el ple funcionament de la dinàmica dels nomenaments dels batlles i regidors fins que el càrrec d'alcalde (nou mot arran de l'ocupació castellanofrancesa) esdevé vitalici, ja fins el 1808.

Segona característica a remarcar. És en aquesta darrera fase on resta definit –fent una comparativa entre el primer capítol ("Les administracions municipals de la Conca de Barberà a principis del segle XVIII") i el tercer ("Els càrrecs municipals")– el canvi gradual en la designació de càrrecs i en les dinàmiques de govern. Dic 'canvi gradual' perquè l'aportació més destacada d'*Els homes de Felip V* és mostrar continuïtats entre antics veguers i nou exercici de funcions que fan en els nous ajuntaments. Així, cal destacar que les noves institucions, malgrat ser governades d'una manera predominant per antics felipistes, també ho foren per antics austriacistes, i no tan

sols per càrrecs aristocràtics, sinó –funcions de regidor– per bases menestrals i pageses. SERRA també destaca conflictes entre les senyories i els governs municipals abans i després de "1716", la qual cosa indica que els processos del conflicte polític eren de llarg abast i eren propis de les contradiccions de classe de l'antic règim (on també cal situar la política felipista).

El poder de centralització borbònic –i la substitució de la lògica política del precoç estat-nació català per les lleis de la Corona de Castella– té un assoliment d'objectius el 1738 quan l'organització política piramidal felipista assoleix el seu ple funcionament. I quan les elits felipistes –vegeu els cas del corrupte tinent corregidor a Monblanc Lorenzo de Oltra García entre 1725 i 1732– greixen tota la maquinària burocràtica territorial.

Tàctiques de captació de les autoritats borbòniques envers austriacistes, desplaçament polític municipal cap al domini de l'oligarquia econòmica, però també casos que permeten il·lustrar matisos socials en la nova situació de l'alcaldia major de Montblanc, és el que trasllueix d'una manera clara i didàctica (cosa no sempre a l'abast de la capacitat expressiva dels historiadors en general) la recerca de SERRA I CENDRÓS.

[XAVIER FERRÉ TRILL. *Professor de la URVT*]

PRIM Y PRATS, JOAN; GODFREY RHODES I CHARLES EDMOND.
El viaje a oriente del general Prim. Ed. de Francisco J. Martínez Antonio. Madrid: Miraguano, 2014 (Viajes y Costumbres), 592 p.

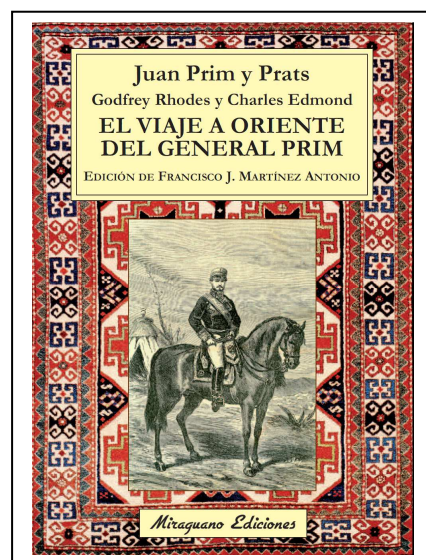
“El 1870, al carrer del Turc de Madrid van assassinar el general Joan Prim Prats, president del govern espanyol després de la revolució de 1868. Irònicament, quasi vint anys abans, el comte de Reus havia donat precisament a Turquia un pas important en el camí que el portà fins al cim del poder.

Durant 1853 i 1854, per encàrrec del govern de torn, Prim assistí a les primeres operacions de la guerra de Crimea, el principal conflicte armat que va tenir lloc a Europa des del final de les guerres napoleòniques fins a la Primera Guerra Mundial. Acompanyat d'oficials de la seva confiança, però també d'un grup variat de militars estrangers, aventurers i excèntrics, Prim recorregué la parte de la Turquia europea corresponent a l'actual Bulgària, on, s'extralimità en les seves funcions i assessorà al general otomà Omer-Baixà en operacions que tingueren lloc al front del Danubi, cosa que li valgué la felicitació del soldà Abdul-Mejid.

En tornar a Espanya, Prim publicaria una *Memoria del viaje militar a Oriente* que quedà pràcticament inèdita. En aquest llibre s'ofereix una reedició de la mateixa, revisada i anotada, juntament amb l'atles cartogràfic que devia haver-la acompanyat i els relats inèdits de dos comissionats estrangers que tingueren estreta relació amb Prim: el militar anglès GODFREY RHODES i l'escriptor, aventurer i revolucionari polonès Karol Edmund Choiecki (CHARLES EDMOND). Tot plegat, precedit d'una completa introducció sobre l'orientalisme militar espanyol i la trajectòria internacional de Prim, permetrà als lectors endinsar-se en un episodi mal conegut i tanmateix molt representatiu de l'atzarosa vida del general de Reus, ara que es compleix el bicentenari del seu naixement.

L'edició ha estat realitzada per Francisco Javier Martínez Antonio, el qual ja ha publicat en aquesta mateixa col·lecció: *Intimidades de Marruecos. Miradas y reflexiones de médicos españoles sobre la realidad marroquí a finales del siglo XIX* i *Viaje por Marruecos de Joaquín Gatell (el caíd Ismail)*”.

[www.miraguano-sa.es]

VIRGILI [COLET], ANTONI. «Nouveau villages et processus migratoire en zone côtière de la Catalogne (XIIIe siècle): la campagne de Tarragone». Dins: *Implantations humaines en milieu littoral méditerranéen: facteurs d'installation et processus d'appropriation de l'espace de la Préhistoire au Moyen Âge. XXXIV e rencontres internationales d'archéologie et d'histoire d'Antibes*. Sous la direction de L. Mercuri, R. González Villaescusa, F. Bertoncello. Antibes: Éditions APDCA, 2014, 393-403. [29/0/16, +++]. L'organització feudal i la colonització del Camp de Tarragona al segle XII, introduí un nou model d'establiment rural basat en el repartiment de l'espai dirigit pel comte de Barcelona i l'arquebisbe de Tarragona. El treball de VIRGILI, ofereix una reeixida síntesi del procés de restauració de la seu tarragonina. Els nous colons beneficiats per aquest repartiment de territori van rebre les corresponents cartes de poblament, les quals determinaven els contorns i les fites dels nous termes, i la fundació de llocs i viles repoblades amb vassalls feudals del nord del país. En els nous establiments de població, primaven condicionants geogràfics i històrics en la selecció dels indrets de residència: terra per al conreu, aigua a l'abast i facilitat per a desplaçar-se i comunicar-se. El Camp de Tarragona esdevé un dels espais pioners en relació als nous patrons d'organització dels nous assentaments. L'autoritat dels comtes de Barcelona es manifesta en tota la seva força a partir de les primeres dècades del segle XII, en contrast amb les iniciatives baronials que havien regit la feudalització dels territoris entre el Llobregat i Tarragona. S'observa una transició i els nous assentaments passen a ser qualificats de vila o lloc, però ja no de *castrum*. Hom troba a faltar, en aquest sentit, una major incidència en l'aspecte defensiu (fortificacions, guarnicions, mobilització d'hosts, assignació de recursos militars, nomenament de comandaments), en unes terres de frontera que havien de ser objectiu potencial d'incursions andalusines reiterades [MG]

PUIG GREISSENBERG, ANNA M. "L'evolució del nucli emmurallat medieval [Figueres]». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 44 (2013) 67-96. "El perímetre de les muralles que varen defensar la vila medieval de Figueres és un tema encara poc estudiat. La troballa d'unes restes arqueològiques durant unes recents obres d'urbanització ha portat a fer-ne una revisió. Es planteja la hipòtesi de l'existència de tres recintes emmurallats successius en el temps. Els dos primers, els més desconeguts, són anteriors a la decisió del rei Jaume I de fixar els límits del nou circuit de la vila, amb l'atorgament de la Carta Pobla. El tercer, conseqüència d'aquesta carta de privilegis, encara avui s'entreveu a la topografia urbana de la ciutat" [Resum]

ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "La plana de Vic i les guerres de Catalunya, 1652-1659". *Ausa, Vic*, v. 26, 172 (2013) 309-328 [48/5/4, +++]. "En aquest article ens proposem analitzar el paper que van tenir Vic i la seva vegueria en el transcurs de la darrera fase de la guerra entre França i la Monarquia Hispànica, iniciada el 1635 i finalitzada el 1659. Des del 1652, arran de la recuperació de Barcelona per les tropes de Felip IV, una guerra llarga i dura s'establí al nord del Principat; la lluita bascularia entre l'Empordà i la Cerdanya, però les incursions franceses cap a Osona farien d'aquestes terres una primera línia de combat" [Resum] Efectivament, aquest nou treball del professor ESPINO LÓPEZ gira entorn a Vic i les incidències que va viure com a ciutat propera a la nova frontera militar establerta després de la caiguda de Barcelona (1652) en la guerra de Separació. L'article es divideix en dos blocs, un primer durant el virregnat del príncep Joan-Josep d'Àustria i el segon durant el del marquès de Mortara, tots dos marcats per l'engoixant manca d'efectius, diners i recursos, no menys que pels danys de les depredacions militars a les poblacions civils, dutes a terme pels dos bàndols. Notable aportació a la segona fase de la guerra dels Segadors, un període cada cop més conreat, no únicament per ESPINO,

sino també per altres autors (A.SIMON, A.CASALS, etc.) [MG]

FONT I GAROLERA, JAUME. "Territori, paisatge i guerra a través de la mirada d'un pagès del segle XVII. Una relectura geogràfica del diari d'en Joan de la Guàrdia". *Ausa, Vic*, v. 26, 172 (2013) 329-353 [95/0/19, +++] «Emprat per diversos historiadors, el Diari d'en Joan de la Guardia, pagès de l'Esquirol (Osona), escrit del 1631 al 1687 i editat per Antoni Pladevall i Antoni Simon el 1986, és un valuós document no només com a testimoni de la guerra dels Segadors (1640-1652), sinó per conèixer com era la vida pagesa en aquella època. L'article fa una lectura geogràfica del Diari que pretén aconseguir els objectius següents: conèixer com era el mas, el territori i el paisatge de l'època (entorn, recursos, cultius, ramaderia); analitzar l'àrea d'influència de les relacions socioespacials de l'autor del Diari, així com també el seu coneixement del territori, i cartografiar els fets de guerra referits en aquest document". [Resum]

FONTANA LÁZARO, JOSEP. "Les guerres del Francès". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 9-24 [33/1/37, +++]. Una aguda visió transversal que només poden tenir aquells amb un bagatge de treball, lectura i experiències notable, és la que ens ofereix FONTANA en aquesta aportació seva que enceta el volum sobre la percepció de la guerra del Francès a 200 anys vista. Transversal perquè l'insigne professor no hi veu únicament una guerra (entre napoleònics i catalans), sino una lluita basada en tota una barreja de motivacions i, és clar, diversos bàndols: monàrquics contra napoleònics, en els múltiples motins que esclataren per tota la geografia espanyola; reaccionaris i conservadors, contra la ideologia nouregimental que exportaven els francesos; defensors de l'ordre feudal de tall escanya-pobres contra els pobres escanyats, sobretot de base camperola; revisionistes catalans que començaven a qüestionar l'encaix del país amb el patriotisme espanyol,

etc. Són els diversos conflictes civils i socials que aquella guerra va destapar com qui obra una caixa de Pandora desada fins llavors en un discret racó de les golfes de l'evolució històrica, tot escampant una llavor revolucionària que es faria sentir els pròxims anys. Amb tot, recorda que la guerra la va pagar el camp, que en va sofrir, a més, "tot el pes de la violència...", com il·lustren BOSCH I CARDELLACH, ESTEBAN CANALES o ANTONIO MOLINER [MG]

GÜELL, MANUEL. «La guerra del Francès al Camp de Tarragona (1808-1814)". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 27-39 [34/1/26, ++]. En la línia de centrar-se en l'impacte que l'espectra de la Guerra causa sobre una comunitat i un territori determinat, el relat d'aquest treball no estalvia la brutalitat d'una invasió i ocupació militar, crua i desproporcionada, que deixava rera seu un enfilall de víctimes civils, no únicament causades pel rigor i abusos de la tropa, sinó també pels danys col·laterals que van representar l'epidèmia de 1809 i la fam de 1812. L'autor, que ja ha tocat el tema en múltiples ocasions ("Oh, cruel gavatg!", 2010; *La crisi de la guerra del Francès*, 2011; "Tarragona, delenda est" *A Carn!* núm. 16, etc.), en fa aquí una síntesi on toca l'ocupació militar, les massacres i repressions (al setge de Tarragona de 1811 "*passan de 18.000 homes los perdidos entre sitiador y sitiado*"), les confiscacions (tant espanyoles com franceses, però sempre per al manteniment dels exèrcits), les hecatombes (s'especula que la febre tifoidea s'endugué entre 3 i 4.000 civils i molts més militars) i les crisis de subsistència (fruit de la devastació militar -saqueigs, robatoris-, les confiscacions i l'establiment d'una fiscalitat asfixiant). L'epíleg final aborda l'àmbit material i pecuniari dels danys i clou amb els consells de mitjan segle XVII del notari PERE PASQUAL que assegurava que en estat de guerra "*apar que lo món del tot se acaba y se ha de cabar...*" [MG]

VALLVERDÚ MARTÍ, ROBERT. "La milícia urbana de Tarragona durant el setge del Francès". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 41-52 [23/3/8, ++]. L'autor, expert en el tema com acredita un solvent bagatge bibliogràfic, exposa la síntesi d'un estudi sobre aquesta milícia a partir de diversos fons d'arxiu (AHT, AMT, ACA i el fons particular de Leandre Ibarz Albiñana). Els antecedents de la creació de la força miliciana tarragonina es remunten a l'any anterior al setge de la ciutat (1810), quan per la paralització de la indústria i el transport sobrava mà d'obra jove; desseguida s'alçà un batalló d'un miler de tarragonins. Aquests milicians efectuaren serveis de guarnició i vigilància (amb la qual cosa la tropa regular pogué dedicar-se a altres menesters més importants), i durant el setge van combatre amb determinació colze amb colze amb els soldats de línia i "efectuaren, a més, treballs d'escorta, guerrilla, trasllat de ferits, transport de municions... amb un gran perill i enormes dificultats". I, és clar, amb l'assalt de la ciutat el cos es va dissoldre i neulir, entre morts, ferits i presoners. L'article acaba amb l'anàlisi d'aquesta milícia, sota diversos aspectes. En el sociològic descobreix que l'oficialitat es repartia, gairebé en parts iguals, entre empleats (20%), mercaders (30%), nobles (22%) i professions liberals (22%); i en els soldats destacaven els menestrals (38%), seguits dels pagesos (19%) i dels mercaders (18%). Els membres naturals de la ciutat de Tarragona només eren el 46% i fins a un 30% provenien de Barcelona [MG]

VINAIXA I MIRÓ, JOAN R. "La guerra del Francès a les Terres de l'Ebre". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 53-65 [4/7/+6, ++]. La dinàmica de guerra es va branquificar arreu del país i les Terres de l'Ebre (comarques de la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Baix Ebre i el Montsià) no en van restar al marge. El material amb què compta l'autor és dens i es veu obligat a sintetitzar. Per això obre amb

una cronologia bàsica, per entrar, tot seguit, a valorar els diferents combats en la zona entre juliol de 1810 i gener de 1811 (efectius, moviments, enfrontaments). VINAIXA recompta fins a 82 combats de mitjana i baixa intensitat i quatre grans enfrontaments armats a Tivissa, Tortosa, Falset i Ulldecona. Se'n derivaren un total de quasi 3.000 baixes entre morts (673), ferits (1.441), contusos (88), presoners i extraviats. La resta de l'article pivota en un interessant triple eix format pels presoners de guerra, els guerrillers i els desertors. El treball de JOAN R. VINAIXA és un tast que mostra el què podria donar de si el material acumulat, ben exposat i degudament especificat. N'esperem la monografia [MG]

SAUCH CRUZ, NÚRIA. "La guerra del Francès i la política local al món rural". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 69-87 [41/1/22, +++]. Dins d'aquesta dinàmica de transversalitats que preconitza JOSEP FONTANA s'incardina la conflictivitat política a l'àmbit rural, encetada amb l'aparició de juntes patriòtiques per cobrir els buids de poder creats. El nou panorama obert amb la invasió de 1808 i la Constitució de Cadis de 1812 va derivar en un seguit de disputes de tall polític-orgànic a la Sènia, Alcanar, Ulldecona i Tortosa (amb especial èmfasi en la Junta Corregimental tortosina), que SAUCH analitza amb ajut de bibliografia local i documentació de l'ACA. Les pàgines finals són a tall de contrastació, amb l'administració política francesa i amb el nou règim constitucionalista. No s'oblida la incidència dels afrancesats en els processos polítics posteriors a la guerra del Francès ni d'altres aspectes que ajuden a conformar la visió política postgaditana [MG]

RAMISA VERDAGUER, MATIES. "Comportaments socials davant la guerra del Francès". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 89-101 [5/0/5, ++]. Quan esclatà el conflicte contra les tropes

napoleòniques, a Catalunya s'havia perdut el control dels principals punts militars, un context en el qual resultava cabdal la reacció popular. Aquesta reacció civil ("*onada patriòtica*") va estar recolzada per les elits socials, o sigui nobles i eclesiàstics, que van fer el seu paper, no al camp de batalla, sinó en estructurar organismes de circumstàncies (les juntes) per cobrir els buits de poder. A les juntes superiors es constata que el component nobiliari solia elevar-se a una cinquena part, per bé que el seu domini corresponia a les classes mitjanes (advocats, juristes, funcionaris i comerciants). Notable l'apartat sobre l'esperit de resistència català, el qual va mantenir-se serè però inalterable al llarg de tot el conflicte, fins el punt que els militars gals solien reconèixer que "*hom comptava tants enemics com habitants*". Aquest moviment resistent facilità l'estructuració d'una tropa semireglada per fer front a l'invasor, amb un seguit de líders i comandaments d'excepció, però també donà lloc a algunes situacions de "radicalisme revolucionari" que es van cobrar les seves víctimes. RAMISA tanca la seva aportació en exposar el contrast amb les lleves de l'exèrcit regular, quintades des de 1770, mal pagades i amb serveis que podien ser ultraoceànics, cosa que generà nombroses exempcions i entre un 20-30% de pròfugs. Conclou que, malgrat tractar-se d'una guerra de tall populista, hauria estat molt difícil d'afrontar sense la participació de les elits socials i polítiques [MG]

CORRALES BURJALES, LAURA. «La iconografia de la guerra del Francès (1808-1814)». Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 103-144 [78/4/59, +++]. Les Arts Gràfiques de principis del segle XIX, calcografies, decoració, estampes, gravats, impresos, pintures, xil·lografies, etc., van posar-se al servei del règim, primer per combatre en l'anomenada "guerra de la tinta" i després per enaltir la figura absolutista de Ferran VII. Aquesta aportació de L.CORRALES se centra en la producció d'estampes populars, un mitjà de

comunicació visual econòmic d'àgil lectura i enorme difusió, gravat en fusta (xil·lografia). Les autoritats franceses eren conscients de l'efecte que les estampes tenien entre la població i van tenir cura d'importar els seus propis professionals des de França, en recel·lar dels autòctons. Destaquen els *papers de rengle*, il·lustracions de soldats disposats en regles i destinats a impactar en el jovent per tal de promoure l'allistament militar (s'acompanyen quatre reproduccions), que també apareixien a la capçalera d'alguns romanços i cançons patriòtiques (tres reproduccions). Igualment es passa a comentar les imatgeries religioses i constitucionalista, la primera amb representacions plàstiques de Crist, la Verge i els sants "*com a éssers protectors o intercessors en la lluita*", en forma de cançons, cobles, goigs i gravats; la segona, basat en l'enaltiment de conceptes abstractes convergents amb el llenguatge polític de l'època, la producció dels quals es multiplicaria en encetar-se el Trienni Liberal. La segona part de l'article està dedicat a l'estampa acadèmica, selecte o d'elit: pintures, gravats, retrats o escarapelles en calcografies, executats per acreditats artistes plàstics com: Flaugier, Laborde, Langois o Coromina; o gravats de fites històriques polítiques i militars. En el gravat de tipus històric destacaren els gravadors Francesc Fontanals i Josep Coromina (que il·lustra diversos setges). El text s'acompanya de 22 reproduccions reduïdes en b/n [MG]

ARNABAT MATA, RAMON. "Les postguerres del Francès (1814-1823)". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 145-162 [40/2/44, +++]. Un dels més acreditats especialistes sobre la guerra del Trienni Liberal, el professor de la URVT RAMON ARNABAT (autor d'una tesi doctoral i diversos llibres d'assaig sobre el tema) ens ofereix una síntesi del període. Parteix de les conseqüències de la guerra del Francès i avalua en 75.000 les víctimes a Catalunya, un 7'5% de la població que, personalment, trobem una xifra curta, però que basa en una

tan nodrida i acreditada bibliografia de referència (ARTOLA, ESDAILE, FONTANA, MOLINER, RAMISA, RÚJULA, SAUCH), que qualsevol ho contradia... També en fa una avaluació material en milions de rals, costos econòmics desorbitats en un país potes amunt amb molta mà d'obra desocupada. Prèvia a l'aparició i consolidació del moviment liberal s'ha d'assumir la dinàmica reivindicativa del camp contra els privilegis senyorials, desgavellats durant la guerra, però reimplantats per l'absolutisme, que es restaurà amb força els anys que segueixen al final del conflicte. ARNABAT en fa una bona síntesi de tot plegat, que clou a les portes del Trienni Liberal [MG]

RÚJULA, PEDRO. "Tendències historiogràfiques en el bicentenario de la Guerra de la Independència". Dins: ARNABAT MATA, RAMON (a c. d.). *La guerra del Francès. 200 anys després*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2013 (Recerca; 29), 163-195 [143/0/204+1, ++]. Erudita exposició sobre les publicacions de tota mena i color que nodreixen la historiografia del període napoleònic a Catalunya, provinent d'un projecte acadèmic, ja publicat a *Hispania*, que aquí és revisat i actualitzat. RÚJULA ofereix una panoràmica bibliogràfica completa amb més de 200 títols, de la qual ens interessa sobretot la corresponent a l'apartat "Batallas, sitios y franceses" (p. 187-189) que, malauradament es circumscriu al Bicentenari. A les conclusions finals emet una valoració molt general de l'orientació i aportacions dels nous títols apareguts amb motiu d'aquest dos-cents aniversari. En elles, divideix els historiadors-productors en dos tipus, segons si toquen l'àmbit polític o l'estríctament militar, "ámbito bastante cerrado, autorreferencial muchas veces y no siempre interesado en la producción universitaria. No obstante, es una corriente que manifiesta gran actividad y dinamismo...". Una ampliació d'aquest treball i un de similar fet pels historiadors francesos, contribuiria notablement a una definitiva posada al dia de la qüestió historiogràfica de l'episodi napoleònic [MG]

SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI. "La Primera Guerra Carlina a les Valls d'Àneu". Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d'Estudis, 2014, 35-56 [89/4/40+3, +++]. "El present estudi, sense obviar l'evolució general del conflicte armat, pretén analitzar la guerra civil dels Set Anys al cor del Pirineu i, més concretament, a les Valls d'Àneu, un territori del Pallars Sobirà d'alt valor estratègic per la seva ubicació geogràfica: limítrof amb l'opulenta i contrabandista Vall d'Aran i fronterer amb el regne de França i la república d'Andorra [sic] -ambdós vies de finançament, refugis i dipòsits logístics i armamentístics carlins-. Els partidaris de Don Carlos conqueriren i dominaren les Valls d'Àneu, d'una manera discontinua, des de l'agost de 1835, i fins i tot acabaren instal·lant, a principis de 1837 a Esterri d'Àneu -la 'capital' de les Valls d'Àneu- una duana. La crema de València d'Àneu i de diversos reductes isabelins a Esterri -inclosa l'església de Sant Pere- i la lluita pel pont d'Escaló -a la Guingueta d'Àneu- foren episodis bèl·lics destacats" [Resum]

SAUCH CRUZ, NÚRIA. "Retalls de la Primera Guerra Carlina i dels seus personatges a través d'un manuscrit anònim". Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d'Estudis, 2014, 57-69 [3/1/8, ++]. "En aquest article recollim diferents apartats que es troben al document manuscrit d'autoria anònima titulat *Notas sobre la biografía de Cabrera publicada en Valencia*, que és al Archivo General de Palacio. Sota aquest títol, el text, que ocupa 44 pàgines, recull apunts sobre diferents episodis produïts durant la Primera Guerra Carlina (1833-1840) en els quals el referent més immediat és el general Ramon Cabrera, així com també familiars del general, companys i membres de l'aparell carlí i el liberal" [Resum]

TORNER PLANELL, JORDI. "El setge de Solsona (1838-1840) i la modernització de l'exèrcit carlí". Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d'Estudis, 2014, 87-93 [12/2/4, ++]. "El bloqueig de Solsona (1838-1840) va ser un episodi concret de la Primera Guerra Carlina a Catalunya que va coincidir amb les reformes introduïdes pel comte d'Espanya. L'autor, per mitjà de l'anàlisi de documentació inèdita, aporta elements referents a les conseqüències d'aquest capítol bèl·lic per a Solsona i el Solsonès. Alhora, es fan un seguit de reflexions sobre el procés de modernització de l'exèrcit carlí. Finalment, es remarca la importància dels arxius patrimonials per aprofundir en el coneixement del carlisme" [Resum]

ROCA MARSINYAC, FRANCESC. "Les aventures i desventures del crani del comte d'Espanya. Paradigma d'una època?". Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d'Estudis, 2014, 95-106 [1/0/0, +]. "Un fet aparentment anecdòtic fa que s'entrecruïn dos personatges oposats en la història del segle XIX. Per una banda, Carlos d'Espanya, un militar professional que va arribar a Barcelona per la revolta dels malcontents, va atemorir durant 5 anys els ciutadans per la seva conducta sanguinària com a capità general i més tard va ser mort pels carlins després d'haver estat nomenat el seu comandant i destituït al cap de poc temps. Aquest personatge donava el perfil complet del que avui anomenarien un psicòpata. Per l'altra banda, Marià Cubí, introductor i propagandista de la frenologia, doctrina estrambòtica però que va aportar la novetat de suposar que la conducta i la personalitat no eren etèries sinó que radicaven en un lloc específic del cervell. Va ser el primer autor a definir el concepte de 'criminal nat'. Carlos d'Espanya podria ser objecte d'un estudi que avui anomenarien criminològic, i aquest interès explica les

aventures i viatges del crani del Comte d'Espanya" [Resum]

CARLES CLEMENTE, JOSEP. "Cabrera, la guerra de los 'Matiners' y sus motivaciones ideológicas [La riqueza ideológica del carlismo en torno a la guerra dels 'Matiners']". Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d'Estudis, 2014, 107-122 [++]. "De les tres guerres civils en què va intervenir el carlisme al segle XIX, la segona va ser la més rica en concreció ideològica, potser perquè els sectors intransigent i integrista no s'hi van adherir, cosa que va donar lloc al fet que el sector foralista o federalista desenvolupés totes les seves propostes polítiques, sense barreres i obstacles de cap mena. En sobresurt la figura del general Ramon Cabrera i tota una llarga llista de líders populars, dels quals es detallen els aspectes biogràfics. Aquesta ponència posa de manifest totes aquestes circumstàncies i el desenvolupament de la guerra, fins a la seva finalització l'any 1849" [Resum]

PEDRALS COSTA, XAVIER. "Els dietaris personals com a font històrica. Les guerres carlines al *Dietari de Pau Anfruns*". Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d'Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d'Estudis, 2014, 123-133 [++]. "Aquesta ponència pretèn donar a conèixer les notícies referides als aixecaments carlins que conté el *Dietari de Pau Anfruns* (1807-1880). Aquest document manuscrit ingressà fa poc a l'Arxiu Comarcal del Berguedà. Hi són especialment detallats el bloqueig de Berga de l'agost de 1873 i l'incendi del poble de Castellar de n'Hug del 15 de setembre de 1874, a més de la presó de l'autor a Girona per simpaties amb el carlisme el 1853 i molts altres detalls que poden ajudar significativament a conèixer o millorar el coneixement del que va representar el moviment carlí al Berguedà al segle XIX" [Resum]

TOLEDANO GONZÁLEZ, LLUÍS FERRAN. “La política dels capitans generals en temps de carlinada i revolta republicana”. Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d’Història del Carlisme. Avià – Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d’Estudis, 2014, 135-154 [29/2/15+6, +++]. “La carlinada no va ser producte del desori republicà. En realitat l’augment de forces i atacs carlins tingué com a origen la incapacitat dels governs amadeïstes, mesos abans. Aquest text pretén mostrar el ritme de la carlinada a la llum de la política dels capitans generals i de la intensa revolta militar republicana. El col·lapse de l’Estat a Catalunya i la manca de legitimitat resultant es viuran traumàticament per uns caps militars que veien trontollar la nació espanyola” [Resum]

PLANES I BALI, JOSEP ALBERT. “Viure (i sobreviure) en la línia de foc: la vila de Prats de Lluçanès en la Tercera Guerra Carlista”. Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d’Història del Carlisme. Avià – Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d’Estudis, 2014, 167-180 [34/2/8+3, ++]. “En aquesta comunicació intentem presentar el marc general en què es desenvoluparen les condicions de vida d’una població representativa de la Catalunya interior –Prats de Lluçanès– que, situada en la primera línia de foc de la contesa, estigué fortament sotmesa a les vicissituds bèl·liques i els requeriments dels dos bàndols. En la mesura de les nostres possibilitats, i gràcies sobretot al testimoni del coetani Joan Piniella i Fumanya, ens resulta més plausible i propera la tasca de bastir-hi els rostres de les penalitats i sofriments experimentats en l’última guerra carlista” [Resum]

FARRES MALIAN, FRANCESC. “El retrat fotogràfic a l’època carlista a la ciutat de Vic. Sugeriments i vells records davant un conjunt d’imatges”. Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d’Història del Carlisme. Avià – Berga. 10 de maig*

de 2014. Avià: Centre d’Estudis, 2014, 181-206 [40/1/10+1, ++]. “El present article és una interpretació fotohistòrica de les velles imatges de temps passats. S’estudia la importància de la ciutat de Vic en el retrat d’estudi de personatges carlistes uniformats, junt amb les tècniques i màquines de l’època. Es dóna una interpretació a les tendències d’actitud dels personatges fotografiats i es comenta els poquíssims exemplars conservats de fotografia escènica de l’època carlista. Es fan revivre passatges històrics, anècdotes i esdeveniments només mirant les fotografies antigues» [Resum] Les darreres 12 pàgines reproduïxen en b/n fins a 38 d’aquelles instantànies, la majoria de les quals mostren militars carlins uniformats amb les condecoracions llurs [MG]

MONTAÑA, DANIEL I JOSEP RAFART. “Aproximació bibliogràfica al carlisme (2005-2012)”. Dins: MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d’Història del Carlisme. Avià – Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d’Estudis, 2014, 223-267 [3/0/4, ++]. “En les obres publicades per JAIME DEL BURGO (1975) i MARÍA TALAVERA (2007) queda reflectit àmpliament el que es va publicar sobre carlisme fins a l’any 2005. A partir d’aquesta data, cada any el carlisme ha continuat generant una producció bibliogràfica molt considerable. La relació de treballs sobre carlisme que presentem abasta des del 2005 fins al 2012 i pretén modestament contribuir a omplir el buit existent sobre la bibliografia carlista d’aquest període” [Resum] Sempre són benvingudes i mai prou valorades les compilacions que actualitzen les nostres infraestructures historiogràfiques més bàsiques. Una contrastació amb BADABIAC, la nostra base de dades bibliogràfica (apartat “Carlinades” del bloc www.acarn.cat) evidencia que malgrat els nostres esforços, no assolim de recollir la totalitat de la producció bibliogràfica, ni tant solament a casa nostra. També evidencia, emperò, que BADABIAC no és encara prou coneguda entre els nostres lectors, ja que si D.MONTAÑA i J.RAFART l’haguessin consultada, haurien pogut afegit

una desena més de referències al seu llistat [MG]

CIFUENTES PEREA, JOSÉ LUIS. "De Constantí a la guerra de Filipinas: Jaime Canals Solsona (Constantí 1875 - Manila 1897)". *Estudis de Constantí*, 29 (2013) 171-188 [41/4/8+5, ++]. La trajectòria militar del soldat constantinenc Jaume Canals Solsona (1875-1897), mort a Manila l'any abans del Desastre, pot ser la història de qualsevol dels centenars i milers de soldats que com ell van ser destinats a les Filipines per defensar el territori nacional a l'altre costat del món. La primera meitat de l'article il·lustra el conflicte colonial filipí, la revolució i els contingents militars que hi envià Espanya per posar-hi ordre; van ser una quinzena d'expedicions i es citen els vapors que salparen amb el nombre de militars que contenien. L'altra meitat del treball explica com Jaume Canals va ser quintat, reclutat i destinat al Batalló de Caçadors expedicionari núm. 4, dates, nom dels parents, certificat d'allistament, sorteig, etc., i tot seguit, embarcament i trajecte fins a les illes Filipines (a través del Mar Roig i per Indonèsia). Les dades sobre el contingent transportat per via marítima fins a la colònia interessaven com a mostra tant dels mitjans com de la capacitat logística de l'època. El nostre soldat mor a l'hospital als cinc mesos d'arribar a la seva destinació, "de enfermedad común", segurament, febres palúdiques. És un final sense sorpresa, per tal com també va tocar a la gran majoria de les 2.765 baixes espanyoles produïdes aquell any a l'arxipèlag asiàtic. El 1905 l'Estat expedia manament de pagament de 52.- pta. i 55 céntims als pares de Jaume Canals, corresponents als emoluments que li corresponien per la seva (malaurada) participació en la campanya militar filipina. No compensaria [MG]

SOLÉ I BARJAU, QUERALT. "Evolució de la justícia republicana envers els desertors. L'exemple del camp de la Pelosa (Roses)". *Afers. Fulls de recerca i pensament, Cata-roja*, vol. 28, núm. 75 (2013) 471-485 [+++]. Article subvencionat per un projecte de recerca del Ministerio de Ciencia e Innovación, que toca

molt d'aprop l'interessant (i clau) tema de la mobilització militar republicana, desastrosa i dificultada per la Revolució marxista, però que anà tirant endavant i creà una legislació per actuar contra pròfugs i desertors. Les (89) cartes personals dels desertors empresonats al camp de la Pelosa serveixen a l'autora per il·lustrar la situació civil i jurídica d'aquest col·lectiu oblidat; també els punts de l'amnistia a través de la qual el 1938 el Govern Republicà intentava recuperar-ne el major nombre possible. Article imprescindible per bastir una història general del conflicte civil espanyol [MG]

CÁRDABA, MARCIANO. "Figueres i la guerra civil, 1936-1939". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 44 (2013) 189-206. "El localisme fou una de les característiques més destacades de la revolució de 1936. A Figueres, la proclamació de la república el 1931 encoratjà el relleu generacional en les files dels republicans federals, però una part de la nova generació, influïda pel marxisme, va optar pels canvis socials i en aliança, amb els anarcosindicalistes, protagonitzaren aquella efímera revolució. Quan els desastres i les penúries inherents a tota guerra acabaren per instal·lar-se a la ciutat, ja havia estat escombrada del mapa. Durant tot l'any 1938, els bombardeigs i les contínues lleves ompliren de desassossec la vida quotidiana de la població" [Resum]

VALERO, JULIÁN. "Repressió: expedientats a la vila de Constantí (1936-1941)". *Estudis de Constantí*, 29 (2013) 213-233 [37/2/11+1, ++]. El grapat d'expedients de depuració del personal funcionari, que custòdia l'arxiu municipal de Constantí, serveix de base per teixir la història repressiva que van sofrir alguns veïns en acabar la Guerra Civil. VALERO centra l'evolució de la vila en sengles contextos general i local, necessaris per situar el lector en el temps i tot seguit passa a aprofundir en els depurats, treballadors municipals que van tenir alguna o altre relació imputada amb el règim republicà. Resultava fonamental l'adscripció de l'individu a alguna associació sindical o d'esquerres, cosa per la qual l'autor també ha

consultat el fons d'Associacions de l'AHT. Així, Josep Plana Gavaldà estava acusat, entre d'altres coses, de ser el comptable del sindicat agrícola i de "*Haber pertenecido a Izquierda Republicana de Cataluña*"; Francesc Roig Ferré, farmacèutic del poble, no va poder seguir exercint i marxà a l'exili. La purga municipal afectà cinc funcionaris:

Emili Garcia Teixidó (metge), Pedro Muñoz Fabres (secretari de l'Ajuntament), Pepita Muñoz Olivé (telefonista), Josep Dosaiguas Marsal (sereno, vigilant nocturn i pregoner) i Rosa Cañellas Ràfols. Al final es reprodueixen alguns dels documents consultats [MG]

LA CITA

ELS IMPONDERABLES

Felip III (04-09-1647): "los accidentes del tiempo y ocasiones, suelen obigar á mudar de resolución".

Codoin, XCVI, 1890, p. 518.

En campanya, els imponderables que poden arribar a sorgir són infinits. D'alguna

manera, s'han de tenir en compta com a desequilibrants d'aquesta balança que l'Estat Major, en planificar, vol pensar que dóna el pes exacte. L'any

Felip III (07-10-1647): "El punto que mira á lo que se ha de obrar con esas armas, pende de accidentes, y que nadie los puede conocer mejor que los que están al pié del hecho".

Codoin, XCVII, 1890, p. 19.

1647, Felip III havia après més de guerra, assistint de feia anys, a la de Catalunya des de Saragossa, que en totes les lliçons teòriques que havia rebut essent príncep y en posteriors reunions d'estat,

Luis de Haro (01-07-1647): "que la guerra por su naturaleza no es otra cosa que superar dificultades, que nunca se podrán elegir partidos que carezcan totalmente de ellas".

Codoin, XCV, 1890, p. 292.

quan ja fou rei. Ha perdurat bona part de la correspondència que mantenia amb el virrei marquès d'Aitona i amb el nou privat Luis de Haro, i en moltes

cartes es fa referència als accidents de tota mena que capgiren plans i trastoquen objectius. Això li va ensenyar a delegar

Felip III (14-08-1647): "lo remito á vos y á los cabos del ejército, porque de aquí no se puede aprobar ni reprobar, pues esto ha de ser conforme lo permitieren las fuerzas y disposición del enemigo, y también de las que tuviere mi ejército, cosa que pende de accidentes, y que lo que hoy no se permite, mañana puede ser forzoso".

Codoin, XCVI, 1890, p. 518.

decisiones importants en aquells caps que eren al davant de la tropa, i no, com ell, prenent part d'interminables juntes a centenars de quilòmetres del camp de batalla. N'hem seleccionat un grapatet.

R E C U L L :

GENERAL:

VIOLLET-LE-DUC, EUGÈNE EMMANUEL. *Historia de una fortaleza*. Tr. Jesús Sánchez Maza. Madrid: La Ergastula, 2014, 320 p.

ANTIGUITAT:

BARBERO, ALESSANDRO. *Adrianópolis. El fin del imperio romano*. Tr. Chiara Orlandi. Barcelona: Ariel, 2014, 240 p.

CATALÓN, RAÚL – PATRÍCIA FUENTES – JOSÉ CARLOS SASTRE (eds.). *Las fortificaciones en la tardoantigüedad*. Madrid: La Ergastula, 2014, 432 p.

GRAELLS, RAIMON – ALBERTO J. LORRIO – FERNANDO QUESADA. *Cascos hispano-calcídicos. Símbolo de las élites guerreras celtíberas*. Mainz: Römisch-germanischen Zentral-museums, 2014, 330 p.

MEDIEVAL:

GRANDE DE BRÍO, RAMÓN. *Las Guerras de al-Ándalus. Las campañas musulmanas del siglo X. Mues, Osmá y Simancas*. Córdoba: Almuzara, 2014, 272 p.

MOORE, ROBERT I. *La Guerra contra la herejía. Fe y poder en la Europa medieval*. Barcelona: Crítica, 2014, 432 p.

Croades

MAALOUF, AMIN. *Las Cruzadas vistas por los árabes*. Madrid: Alianza, 2013, 432 p.

RODRÍGUEZ-PICAVEA MATILLA, ENRIQUE. *Señores, caballeros y comendadores. La Orden de Calatrava en la Edad Media*. Madrid: La Ergastula, 2014, 400 p.

MODERNA:

DE LA TORRE DE MIGUEL, FERNANDO. *Manual del artillero ingeniero*. Ed. Facs. Madrid: Ministerio de Defensa, 2014, p. 312.

ESARTE MUNIAIN, PEDRO. *Navarra, 1512-1530. Conquista, ocupación y sometimiento, militar, civil y eclesiástico*. Pamplona: Pamiela Argitaletxea, 2014, 752 p.

GARCÍA DE CASTRO, FRANCISCO JAVIER. *La Marina de guerra de Castilla en la Edad Media (1248-1474)*. Valladolid: Universitat, 2014, 228 p.

HORTAL MUÑOZ, JOSÉ ELOY. *Las Guardas Reales de los Austrias hispanos*. Madrid: Polifemo, 2013 (La Corte en Europa; 10), 621 + cd.

KAMEN, HENRY. *Spain, 1469-1714. A society of conflict*. Londres: Routledge, 2014, 340 p.

Guerra de Separació

ELLIOTT, JOHN H. – JOSÉ F. DE LA PEÑA – FERNANDO NEGREDO (eds.). *Memoriales y cartas del Conde Duque de Olivares. Vol. I. Política interior, 1621-1645 (tomos 1 y 2)*. 2a ed. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica / Marcial Pons, 2013, 450 p. [Alfaguara, 1978 i 1981].

JIMÉNEZ MORENO, AGUSTÍN. *Las Órdenes Militares y el Conde-duque de Olivares. La convocatoria de los caballeros del hábito (1621-1641)*. Madrid: OMM, 2014, 191 p.

MAFFI, DAVIDE. *En defensa del Imperio. Los ejércitos de Felipe IV y la guerra por la hegemonía europea (1635-1659)*. Madrid: Actas, 2014, 584 p.

PACHECO FERNÁNDEZ, AGUSTÍN. *Ferrer-Dalmau. Rocroi, el último tercio*. 2ª ed. Pròleg d'Arturo Pérez-Reverte. Valladolid: Galland Books, 2014 (2011), 64 p.

Guerra de Successió

VILLAMARÍN GÓMEZ, SERGIO. *Castellón de la Plana. 1700-1710. Último consistorio foral. Guerra de Sucesión y Nueva Planta*. València: Universitat, 2014, 204 p.

Guerra del Francès

DELAMATTER, MATTHEW (ed.) – RAMSAY WESTON PHILIPPS (text). *Napoleon's First Italiann Campaign 1796-1797*. S.l.: Military History Press, 2013.

CONTEMPORÀNIA:

NÚÑEZ LADEVÉZE, LUIS. *Recuerdos de un marino de guerra. Origen de la Aeronáutica naval en España*. Madrid: Universitat, 2.965 p.

Carlinades

MAYORAL TRIGO, RAÚL. *El cinco de marzo de 1838 en Zaragoza*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2014, 379 p.

Àfrica

RUÍZ AGUIRRE BULLIDO, ALFONSO DE – ÁNGEL GARCIA PINTO (il.). *La legión en las campañas de Marruecos (1921-1927)*. Valladolid: Alcañíz-Fresno's, 2014, 416 p.

IGM

CANFORA, LUCIANO. 1914. Barcelona: El Viejo Topo, 2014, 139 p.

FERRO, MARC. *La Gran Guerra (1914-1918)*. Madrid: Alianza, 2014, 432 p.

FUENTES CORDERA, MAXIMILIANO. *España en la Primera Guerra Mundial. Una movilización cultural*. Madrid: Akal, 2014, 240 p.

RENN, LUDWIG. *Guerra. Un soldado alemán en la Gran Guerra (1914-1918)*. Tr. Natalia Pérez Galdós. Madrid: Fórcola, 2014 (Siglo XX), 328 p.

GCE

BLANES, NACHO; ADRIÁN SÁNCHEZ CASTELO; PAUL QUINN. *Las cartas del batallón británico. Las Brigadas Internacionales en la guerra civil española*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2014 (Estudios Socioculturales), 160 p.

CORTADA, JAMES W. *La Guerra moderna en España. Informes del ejército de los Estados Unidos sobre la Guerra Civil, 1936-1939*. Madrid: RBA, 2014, 528 p.

CULEBRAS FERNÁNDEZ, JESÚS MANUEL. "Trastornos neurológicos relacionados con la malnutrición en la Guerra Civil Española (1936-1939)". *Nutrición hospitalaria. Órgano oficial de la Sociedad Española de*

Nutrición Parenteral y Enteral, v. 29, núm. 4 (maig-juny de 2014) 712-718.

VIÑAS, ÁNGEL. *Las armas y el oro. Palancas de la guerra. Mitos del franquismo*. Barcelona: Pasado y Presente, 2013, 495 p.

IIGM

GARCÍA PALACIOS, ANTONIO. *La Guerra Oculta. El conflicto soviético-japonés (1939-45)*. Saragossa: HRM, 2014, 152 p.

GELLATELY, ROBERT. *La maldición de Stalin. La lucha por el comunismo en la Guerra Mundial y en la Guerra Fría*. Barcelona: Pasado y Presente, 2014, 600 p.

GLASS, CHARLES. *Desertores. Una historia silenciada de la Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Ariel, 2014, 384 p.

ROMANILLOS, PERE. *Comandos y raids*. Barcelona: Robin Book, 2014, 240 p.

Era atòmica

JORDÁN, JAVIER. "The Effectiveness of the Drone Campaign against Al Qaeda Central: A Case Study". *Journal of Strategic Studies*, v. 37, núm. 1 (2014) 4-29.

JORDÁN, JAVIER; JOSEP BAQUÉS. *Guerra de drones. Política, tecnología y cambio social en los nuevos conflictos*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2014, 192 p.

I Jornadas de Patrimonio Defensivo de época moderna 2014. Madrid: Ministerio de Defensa, 2014: DÍAZ CAPMANY, CARLOS. "Aproximación a la historia y al patrimonio del castillo de San Fernando" (11-20); RUBIO CAMPILLO, XAVIER. "Modelización espaciotemporal de un asedio moderno: una aproximación cuantitativa a la historia militar" (21-42); YUBERO GÓMEZ, MARÍA. "Sistemas de Información Geográfica, prospección arqueológica y patrimonio del conflicto: el caso de la batalla de Talamanca" (43-60); POLLARD, TONY. "Evidencias arqueológicas de potencia de fuego en un campo de batalla del siglo XVIII. El caso de estudio de Culloden" (61-72); MIRÓ ALAIX, CARMÉ - ÀLEX MORENO GÓMEZ. "Las murallas medievales y modernas de Barcelona. La aplicación de la carta arqueológica como herramienta de planificación urbana e investigación arqueológica" (73-80); HINOJO GARCÍA, EMILIANO. "Las transformaciones poliorcéticas en la Barcelona del siglo XVII. Resultados preliminares de la intervención arqueológica en el baluarte de San Antonio" (81-92); SOBERÓN RODRÍGUEZ, MIKEL. "El sector central de la Muralla de Mar de Barcelona. Cambios y permanencias (siglos XVI-XIX)" (93-104); GISBERT TRAVERIA, MERITXELL. "La cartografía del castillo de Cardona (siglos XVIII-XIX)" (105-116); MENCHÓN BES, JOAN. "Fortificaciones y defensas de la ciudad de Tarragona: del siglo II a.C. al siglo XIX" (117-130); MUÑOZ CORBALÁN, JUAN MIGUEL. "Los ingenieros militares en el siglo XVIII. Poliorcética, fortificación y obra civil entre la acción y la representación gráfica" (131-162); ALFARO GIL, JUAN MANUEL. "El castillo de San Fernando en la ingeniería militar" (163-176); BAIG ALEU, MARIÀ. "La Real Fundición de municiones de hierro colado de San Sebastián de la Muga (1768-1794)" (177-190); AYATS, ALAIN. "Vauban (1633-1707) y la provincia del Rosellón" (191-200); HERNÁNDEZ CARDONA, F. XAVIER - FRANCESC RIART JOU. "Uniformología y equipamiento militar en los siglos XVII-XVIII" (201-212); DOMÈNECH CASADEVALL, GEMMA. "Arquitectura militar moderna en la Cataluña nororiental: patrimonialización y usos" (213-226); CARDONA GÓMEZ, GEMMA - LORENA JIMÉNEZ TORREGROSA - M. CARMEN ROJO ARIZA. "Didáctica del patrimonio del conflicto de época moderna" (227-240); OSÁCAR MARZAL, EUGENI. "Claves para desarrollar el patrimonio defensivo en proyectos turísticos" (241-256); GÓMEZ VALERO, JAVIER. "Divulgar historia militar: el siglo XVIII" (257-262); VILA CARABASA, JOSEP M. "Intervenciones arqueológicas en el castillo de Cardona" (263-280); VILA CARABASA, JOSEP M. "Intervenciones arqueológicas en el castillo de Montjuic, Barcelona" (281-302); VILA CARABASA, JOSEP M. "Intervenciones arqueológicas en el fortín del Serrat del Maurici (Balsereny)" (303-318); CUMPLIDO MUÑOZ, JOSÉ RAMON. "La fortaleza de la sierra de Bernia (1564-1613): primera y efímera materialización de la «traza italiana» en el Reino de Valencia" (319-330); HERADES RUÍZ, PEDRO JOSÉ. "La Muralla del Deán de Cartagena y la fortificación abaluartada de transición (c. 1540)" (331-340); RIPOLL MASFERRER, RAMON. "Paisaje militar. La franja de seguridad de la fortaleza de San Fernando de Figueras (siglos XVIII-XX)" (341-354); VILA RODRÍGUEZ, RAFAEL. "La restauración de la fortaleza de San Fernando de Figueras. La ruina per se no es bella" (355-372); VIÑAS MANUEL, ENRIC. "La gestión del patrimonio defensivo hoy" (373-384); FALGUERAS FONT, JOAN. "Reflexiones a la Belle Inutile" (385-392); FONT, JOAN - DAMIÀ ABELLA - JOSEP M. DACOSTA. "El papel del glacis defensivo del Castillo de San Fernando en la conservación de elementos singulares de la biodiversidad" (393-394); "Declaración de Figueras de 2013. Para la protección del patrimonio militar y del conflicto moderno y contemporáneo" (395).

Desperta ferro. Historia Moderna, núm. 9: Richelieu contra Olivares. Francia en la Guerra de los Treinta Años [2014] 65 p.: MONTCHER, FABIEN. "Richelieu, Olivares y la secular rivalidad hispano-francesa" (6-11); PARROTT, DAVID. "El ejército de Richelieu. Tradición, expansión y 'reforma militar'" (12-17); MAFFI, DAVIDE. "La victoria inútil. Tornavento (22 de junio de 1636)" (18-23); ISRAEL, JONATHAN I. "El ejército de Flandes entre dos frentes (1635-1637)" (24-30); MAFFI, DAVIDE. "La gran ilusión. Francia en guerra (1635-1643)" (32-38); RUIZ IBÁÑEZ, JOSÉ JAVIER.

“Guerra, impuestos y motines” (40-43); ALBI DE LA CUESTA, JULIO. “Rocroi. 19 de mayo de 1643” (44-51).

Desperta ferro, núm. Especial V: Los tercios en el siglo XVI [juny de 2014] 84 p.: ALBI, JULIO. “¿Qué eran los Tercios?”; VÁZQUEZ BRAVO, HUGO. “Los orígenes de los Tercios”; QUATREFAGES, RENÉ. “Los Tercios del siglo XVI”; ESTEBAN RIBAS, ALBERTO RAÚL. “Operación anfibia en Flandes”; MAFFI, DAVIDE. “Los frentes militares del siglo XVI”; RUIZ IBÁÑEZ, JOSÉ JAVIER. “La religiosidad de los soldados”; RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, ANTONIO J. “El reclutamiento en el siglo XVI”; GARCÍA HERNÁN, DAVID. “Nobleza y milicia”; RIBOT GARCÍA, LUIS. “Italia: el destino soñado por los soldados españoles”; DE MESA GALLEGO, EDUARDO. “Estrategias y tácticas de los Tercios en el siglo XVI”; GRACIA RIVAS, MANUEL. “La sanidad en los Tercios”; FAGEL, RAYMOND. “Los Tercios vistos por sus enemigos”; MARTÍNEZ OYARZABAL, ELENA. “La lanza nunca embotó la pluma, ni la pluma la espada: las biografías y memorias de los soldados”.

GIRÁLDEZ, PILAR i MÀRIUS VENDRELL (coords.): *L’empremta de l’Islam a Catalunya. Materials, tècniques i cultura*. Barcelona: Patrimoni 2.0, Consultors s.l, 2013, 220 p. [Selecció]: MARTÍ, RAMON. “De la conquesta d’Al-Andalus a la majoria musulmana: el cas dels territoris de Catalunya (segles VIII-X)” (11-36); MENCHÓN BES, JOAN. “Algunes fortificacions (islàmiques?) al sud de Catalunya. Reflexions, dubtes i provocacions” (57-106); ADELL, JOAN-ALBERT. “De l’opus craticium al mur encofrat. Tècniques constructives a la frontera d’Al-Andalus i els comtats catalans» (107-122); SENOUCI, SABRINA. «Castell de Farfanya: com els materials i els sistemes constructius ens donen informació sobre la cronologia d’un edifici» (124-136).

MONTAÑA BUCHACA, DANIEL i JOSEP RAFART CANALS (coord.). *Estat carlista: tradició i furs. II Simposi d’Història del Carlisme. Avià - Berga. 10 de maig de 2014*. Avià: Centre d’Estudis, 2014: CEA. “Presentació” (7); D.MONTAÑA-J.RAFART. “Pròleg” (9-13); QUINTANA SEGALÀ, JOAN-XAVIER. “Un nou cançoner carlí català, entre la tradició i el legitimisme» (15-34); SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI. “La Primera Guerra Carlina a les Valls d’Àneu” (35-56); SAUCH CRUZ, NÚRIA. “Retalls de la Primera Guerra Carlista i dels seus personatges a través d’un manuscrit anònim” (57-69); RECIO CUESTA, JUAN PEDRO. “‘Usurpadores, peseteros e impíos’. El liberalismo isabelino a través de una fuente carlista: La ‘Gaceta oficial’ de Oñate (1835-1837)” (71-85); TORNER PLANELL, JORDI. “El setge de Solsona (1838-1840) i la modernització de l’exèrcit carlí” (87-93); ROCA MARSINYAC, FRANCESC. “Les aventures i desventures del crani del Comte d’Espanya. Paradigma d’una època” (95-106); CARLES CLEMENTE, JOSEP. “La riquesa ideològica del carlisme en torno a la guerra de los ‘matiners’” (107-122); PEDRALS COSTA, XAVIER. “Els dietaris personals com a font històrica. Les guerres carlines al ‘Dietari’ de Pau Anfruns” (123-133); TOLEDANO GONZÁLEZ, LLUÍS FERRAN. “La política dels capitans generals en temps de carlinada i revolta republicana” (135-154); MARTÍN ALIAS, JESÚS. “Elementos de organización del Estado carlista (1873-1876)” (155-166); PLANES I BALL, JOSEP ALBERT. “Viure (i sobreviure) en la línia de foc. La vila de Prats de Lluçanès en la Tercera Guerra Carlista» (167-180); FARRÉS MALIAN, FRANCESC. «El retrat fotogràfic a l’època carlista a la ciutat de Vic. Suggestiments i vells records davant un conjunt d’imatges” (181-206); CUBERO DE VICENTE, JAVIER. «El Movimiento Obrero Tradicionalista (1963-1969)” (207-221); MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART. “Aproximació bibliogràfica al carlisme (2005-2012)” (223-270). Resums (271-275). Resúmenes (277-281). Abstracts (283-287).

Política Exterior, v. 27, núm. 155 (setembre de 2013 = Extraordinari "Panorama de la defensa 2014-2020") [Selecció]: "Sin Unión no habrá defensa" (6-7); POWEL, CHARLES. "Dilemas estratégicos" (8-10); MORENÉS, PEDRO. "Defensa en España y de España" (12-20); SOLANA MADARIAGA, JAVIER. "El retorno político de la defensa" (22-29); ENDERS, TOM. "Industria y administración: una sola defensa" (32-35); DEMPSEY, JUDY. "Reino Unido, Alemania, Italia: panorama sombrío" (54-61); DONNELLY, CHRISTOPHER N. "La defensa en un mundo inestable" (62-72); ECHEVERRÍA JESÚS, CARLOS. "España, frontera europea con el Magreb y el Sahel" (74-81); ARGÜELLES, PEDRO. "Nuevos tiempos para la industria de defensa" (82-87); GARCÍA VARGAS, JULIÁN. "La industria de defensa en tiempos de cambio" (88-96); UREÑA, DOMINGO. "Por una política de defensa a largo plazo de Europa" (98-102); SUÁREZ, CARLOS. "Innovación y competitividad" (104-109); MÉNDEZ, CONSTANTINO. "¿Qué defensa necesita España?" (118-127); SUÁREZ PERTIERRA, GUSTAVO. "El retorno social de la defensa" (128-137); FONFRÍA MESA, ANTONIO. "El retorno económico de la defensa" (138-146); NÚÑEZ VILLAVERDE, JESÚS A. "La defensa en España: quiero y no puedo" (148-154); JORDÁN, JAVIER. "Ciberdefensa y tecnologías para la defensa" (156-165); GARCÍA SÁNCHEZ, FERNANDO. "Las fuerzas armadas que España necesita" (166-172).

Revista española de historia militar, núm. 140 (2013): MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "Los fusiles de la Guerra Civil (IV)" (2-16); FRESNO CRESPO, CARLOS. "Heinkel He 51 (I)" (17-27); ARRÁEZ CERDÁ, JUAN - BLAS VICENTE MARCO. "Actuación de la Brigada Aérea Hispana en la Batalla de Levante. 23 de abril a 25 de julio de 1938 (II)" (28-39); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "El sitio de Khe Sanh (II)" (40-42); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (V)" (43-48). Núm. 141 (2013): MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil Española (I)" (50-61); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (VI)" (62-68); FRESNO CRESPO, CARLOS - JULIO LÓPEZ CAEIRO (il.). "Heinkel He 51 (II)" (69-74); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Los Marmon-Herrington, rarezas en carros de combate" (75-79); MIGUEL DE DIEGO, LUIS. "El Batallón literario. La Universidad de Santiago contra los franceses" (80-87); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "El sitio de Khe Sanh (III)" (88-96). Núm. 142 (2013): MORTERA PÉREZ, ARTEMIO. "La Aviación en la Guerra Civil Española (II)" (98-112); FRESNO CRESPO, CARLOS - JULIO LÓPEZ CAEIRO (il.). "Heinkel He 51 (III)" (113-121); TRUJILLO CASANOVA, VICENTE. "El relevo de una leyenda. Adiós al Mirage F-1" (122-128); ALCAIDE YEBRA, JOSÉ ANTONIO. "Desembarco en Anzio, 1944. Operación 'Shingle' (VII)" (129-138); CRESPO NÚÑEZ, JOSÉ LUIS. "Medium Tank Mark A. Whippet y el desarrollo de los carros medios británicos" (139-144).

Saó, València, 392 (abril de 2014) *Quadern: El Patrimoni material de la Guerra Civil* [Selecció]: "Presentació" (16); MOLINA GAREL, MANUEL; CARLOS RAMÓN AGUILAR i BLAS VICENTE MARCO. "El patrimoni militar de la Guerra Civil: legislació i protecció. El projecte 'frente de Viver'" (17-19); MALLECH, CARLOS. "El patrimoni militar de la Guerra Civil a la Plana Baixa" (20-22); TENAS, ANTONIO M. "La serra Calderona: de rereguarda de l'Exèrcit de Llevant a penúltima línia de defensa de València" (23-25); DURBÁN APARISI, JOSÉ. "La línia de defensa immediata a València: la mobilització de rereguarda (1938-1939)" (26-28); TENAS, ANTONIO M. "Protegir la Línia XYZ i conservar el patrimoni de la Batalla de Llevant" (29-31).

L'ESPASA I LA PLOMA

La Historia General del Principado de Cataluña, de Magí Sevilla.

Paral·lela a la guerra en els camps de batalla o la diplomàtica a les cancelleries, també hi ha hagut sempre l'anomenada "guerra de la tinta", on l'element propagandístic ofereix opcions a guanyar més adeptes que el contrari. Si no va aparèixer al segle XVII amb la guerra de Separació, sí que fou aquest conflicte on aquesta mena de guerra es va consolidar com un nou front a tenir en compte. D'una i altre banda van sortir publicats pamflets, llibels, memòries, cartes o discursos, fins i tot, alguns tractats d'història. El més celebrat dels corresponents al bàndol hispànic, la *Guerra de Cataluña*, anà a càrrec de FRANCISCO MANUEL DE MELO, i ja vam tenir ocasió d'exposar-lo [A *Carn!*, núm. 6, de gener de 2008, p. 32-33]. A l'altre bàndol, un dels menys coneguts és el que va escriure el religiós MAGÍ SEVILLÀ, la seva *Historia General del Principado de Cataluña, Condados de Rossellón y Cerdaña. Desde el año 1598 hasta el año 1640*.

MAGÍ SEVILLÀ nasqué el 1593 a Santa Coloma de Queralt, capital del comtat d'uns dels majors magnats del país, el comte de Santa Coloma. Aquesta procedència explica que conegués **Josep de Margarit**, senyor de la veïna Vallespinosa i amic dels comtes. Optà per la carrera eclesiàstica, fou prevere, doctor en teologia i beneficiat de l'església colomina. Quan esclatà la Revolució de 1640, no va seguir al seu senyor natural (el malaurat virrei **Dalmau de Queralt**), sinó a **Margarit**, de qui degué ser íntim. Només així s'explica que el 1642 acompanyés els seus fills a la Cort de París en qualitat de preceptor. Allí gaudí d'una gran ascendència i s'integrà dins del partit mothista que encapsalava **Henri de La Mothe**, bisbe de Rennes. Va ser abat electe de Banyoles, però no en va prendre possessió atès que ja no abandonaria la capital francesa. A la Cort del *Rei Sol* es convertí en el català més destacat, l'enllaç imprescindible del governador **Josep de Margarit**, i des de 1647 l'agent dels diputats i dels consellers de Barcelona, als quals informava de tot. Morí a París l'any 1657.

SEVILLÀ va concebre la redacció d'una història del seu país que servís de justificació al sollevament contra **Felip III** i, en aquest sentit, no s'apartà de la tònica habitual de les publicacions del seu temps, a tall de memòries dels serveis prestats pels lleials catalans al seu sobirà. Aquest objectiu devia pesar molt a l'hora de redactar-la en llengua castellana, més universal i extesa que la vernàcula, amb consideració d'erudita literàriament; el delaten els nombrosos catalanismes i gal·licismes que es poden trobar en el text. Va iniciar la seva obra l'any 1645 i l'acabà el 1649, amb el conflicte de la Fronda.

Al parer de J.H.ELLIOTT, la crònica de MAGÍ SEVILLÀ és "irregular, equivocada i sovint imprecisa...", si be conté alguns fets anecdòtics originals i informació personal dels principals protagonistes que la fan interessant. Efectivament, el nostre prevere no excel·lia com a historiador, però en mostrava certes traces. Va tenir accés a documentació de

cancelleria, com ho demostra la reproducció reiterada de cartes clau en el procés revolucionari. Llegim a la pàgina 4 “*Todo este párrafo [sic] está copiado de las firmas de las Cortes del año 1599*”. En la seva obra és una constant la referència a documentació expedida de principals personalitats (cartes), la qual reproduïx, però no acaba ni d’extreure’n tota la informació ni de conjecturar ni d’interpretar. Pot ser, conscient de les seves limitacions va concebre el propòsit de reproduir el material documental íntegre, per tal que ments historiogràfiques més dotades en poguessin traure el profit que ell no va saber. No cita, en canvi, cap fullet volant dels moltíssims que s’editaven sobre els principals fets, i segurament va consultar-los per exposar xifres i situar accions i personatges. És possible que tingués una consideració despreciativa envers aquesta font, o be ens equivoquem i no en pogué consultar tants, París estant. No mostra cap recança, en canvi, a descriure situacions quotidianes: l’ambient social d’una determinada temporada, l’estat d’ànim de la població, allò que es rumorejava al carrer, com es vivia l’engoixa civil, quina percepció general es mastegava, etcètera; amb tota seguretat degué viure-ho en primera persona. En aquest aspecte és on rau el valor primordial de la seva obra.

Sobta, finalment, que tot i tenir un estil de redacció relativament pulcre i, per tant, après amb la lectura d’obres del seu temps, no en cités tampoc cap, i hem de creure que les biblioteques parisines estarien ben assortides i a l’alçada de proporcionar-li prou material. Sabem, d’altre banda, que va consultar MELO, de qui en degué la inspiració, fins el punt de copiar-ne paràgrafs exactes; també els suposats discursos de **Pau Claris** i **Pau Duran** (que J.SANABRE donava per bons en haver-los trobat en els manuscrits deixats pel nostre autor). Consultava i copiava, però no referenciava. Tampoc ho feia l’erudit portuguès, en qui tal volta volgué emmirallar-se. En aquest sentit, el geni literari d’aquell deixa en patètica tota comparança que pretengués el nostre prevere.

No va intentar tampoc SEVILLÀ aconseguir documents per a la seva història, de la cancelleria i arxius francesos? A un home del seu ascendent no li hagués costat massa que n’hi passessin alguns, i en canvi, no trobem que hagi treballat la part francesa. Per SEVILLÀ, la cronística sembla que consistia en un híbrid entre la memòria personal i la reproducció de material documental molt selecte. Ja anava per bon camí, però aquesta metodologia li va limitar extraordinàriament les possibilitats a la seva obra. Més encara quan insereix llargs passatges a tall de disquisicions pseudo-filosòfiques sobre la Monarquia, el poder, la pàtria, les nacions, els súbdits, etcètera, amb les poques pretensions que hom pot deduir en haver-ne copiades moltes, segurament d’altres autors.

Al capítol VII del Llibre III comença la guerra contra França (1635). L’episodi de Leucata el despatxa en una quinzena de folis, però el de la campanya per a la recuperació de la fortalesa de Salses ocupa tot el Llibre IV i són més de 50 folis, on detalla els pormenors del setge; al Llibre V comença ja l’any 1640. Sempre hem cregut que una de les principals causes que detonaren la revolta dels segadors el 1640 va venir motivada pels excessos de la mobilització a la campanya de Salses de l’any anterior, no menys que per l’hecatombe epidèmica que va comportar. En aquest sentit, SEVILLÀ ens en dóna raó, ja que no fa alusions a altres greuges que les dificultats i engoixes que vivia el poble per la dinàmica militar de les lleves, el trànsit de tropes i els allotjaments. L’estructura del sumari és prou significativa: la meitat dels sis llibres els dedica als antecedents, el IV al setge de Salses, per complet, i ja els dos darrers (V i VI), als fets revolucionaris.

La *Historia General del Principado de Cataluña* de MAGÍ SEVILLÀ romà, avui per avui, inèdita. N'hi ha una còpia a la Bibliothèque Nationale de París, fons Étienne Baluze (mss. Espanyols 114-116), que no sabem a què esperen per digitalitzar i penjar al portal virtual *Gallica*. Una altre, fragmentada, és la que consta dipositada a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (*manuscrits*, núm. 115). Les anotacions marginals “[Pere] *Serra y Postius*” fan pensar que es tracta d'una còpia que l'erudit va fer al segle XVIII. Una segona anotació semblaria indicar que el 1815 va pertànyer al prevere **Ramon Ferrer** (acàs el mateix autor de la *Barcelona Cautiva*, un altre de les obres punta de la nostra cronística? –*A Carn!* núm. 19, p. 43-44-). Originalment són sis llibres, però la versió que hi ha a la BUB només en consta de cinc. Es permet la consulta a través d'una còpia microfilmada la claredat de la qual deixa molt que desitjar i converteix la lectura del full imprimit en un penós exercici d'apreciació ocular.

N'ofereim una mena de sumari, a partir de l'any 1635 i fins el final, 1640, folis 117-248.

Capítol	Pàg.	Any	Títol
<i>[Llibre III]</i>			
VII	117	1635	<i>De los sucesos del año 1635</i>
VIII	119v	1636	<i>De los accidentes del año 1636</i>
IX	123	1637	<i>De materias del año 1637</i>
	124		<i>Letras de Cancelleria en forma de premática para obligar a los catalanes el ponerse en campaña</i>
	125v		<i>Usage en que se fundava el Rey para lo presedente</i>
X	127v		<i>Que ciñe el sitio de la Aucata para el Duque de Cardona</i>
XI	138v	1638	<i>De las cosas del año 1638</i>
<i>Llibre IV</i>			
I	146v	1639	<i>De los sucesos del año 1639</i>
	150		<i>Çapientíssimo sentir de un ministro de Estado sobre la ocurrencia de la monarquía de España</i>
	154		<i>De la preparación de Armas y otros sucesos de Cataluña</i>
	157		<i>Del sitio que pusieron los franceses a la plaça de Salsses</i>
	163		<i>Otro discurso en la misma materia oposito</i>
	167v		<i>Del sitio que las Armas de la Magd. Católica pusieron a Salsses</i>
	168v		<i>A los nobles amados y fieles nuestros protectores. Personas del estamento militar en Perpiñan residentes. El Rey</i>
	174		<i>Que continua el mismo sitio</i>
	177v		<i>Carta del Conde duque al conde de Sta. Coloma</i>
	179		<i>El msimo Conde Duque añadió en dicha carta de su mano lo que se sigue</i>
	181		<i>Que continua el mismo sitio</i>
	182		<i>Carta del Conde Duque al Conde de Santa Coloma, Virrey</i>
	183		<i>Síguesse otra de su propia mano</i>
	186		<i>Egregio conde de Sta. Coloma, pariente, mi lugartiniente y capitán general [Carta de Felip III al comte de Santa Coloma]</i>

	188		<i>Lo mismo de Salses</i>
	193v		<i>En continuació de lo precedente</i>
	194v		<i>Carta del Conde Duque al de los Balbasses</i>
	199		<i>Capítulos concluidos entre los Excmos. Sres. Marques de los Balbases y conde de Santa Coloma, capitanes generales de los Exércitos de Cantabria y Cataluña, y monsieur de Espenan, mariscal de campo de los Exércitos del Rey Christianissimo y governador del castillo y fortalessa de Salssas. Oy viernes 23 de deziembre 1639 en el campo sobre Salssas</i>
Llibre V			
I	202	1640	<i>De los sucessos del año 1640</i>
	203		<i>Carta del Conde Duque al de Santa Coloma</i>
	205		<i>De las materias del año 1640</i>
	205v		<i>Carta del Conde Duque al Conde Virrey</i>
	209		<i>Que continua la misma materia</i>
	212		<i>Carta del Conde de Santa Coloma al Rey (22-02-1640)</i>
	215		<i>Memorial de la embaxada al Rey</i>
	218		<i>¡O feliz Barcelona, qué sola quedarás!</i>
	220		<i>El Castellano</i>
	223		<i>Carta de la Magd. Católica al conde de Santa Coloma Virrey</i>
	226v		<i>Carta del conde Duque de San Lucar la Mayor al Conde de Sta. Coloma, Virrey</i>
	233v		<i>Sobre la continuació de los sucesos de Cataluña, año 1640</i>
	235		<i>Memorial presentado por los embaxadores de los concistorios a la Magd. Católica</i>
	241		<i>Síguesse el capítulo de Corte, de las que celebraron en Barcelona por la Magestad Católica de Felipe, el Bueno, Tercero por Castilla y Segundo por la corona de Aragón en el año 1599, quinto en orden de los del Redrezo</i>
	243v		<i>Carta de la Magestad Cathólica al Conde de Santa Coloma, Virrey</i>

[MG]

SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956; SANABRE, JOSEP. *Parlaments de Pau Claris i de Pau Duran a l'assamblea dels tres brassos l'onze de setembre de 1640*. Barcelona: Lluís Carulla i Canals, 1968; ELLIOTT, J.H. *La revolta catalana 1598-1640*. 2a. ed. Barcelona: Vicens-Vives/Crítica, 1989 (1966); "Magi Sevillà". Dins: *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya. Volum III P-Z*. Barcelona: Claret, 2001, p. 442; SIMON I TARRÉS, ANTONI (a c.d.). *Cròniques de la Guerra dels Segadors*. Barcelona: Fundació Pere Corominas, 2003 (Autors Catalans Antics; 14); SIMON I TARRÉS, ANTONI. "Sevillà, Magi". Dins: *Diccionari d'Historiografia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, 1.092-1.093; AZNAR MARTÍNEZ, DANIEL. "Gloria y desgracia de un virrei francés de Cataluña. El mariscal de La Mothe-Houdancourt (1641-1644)". *Pedralbes*, UB, 26 (2006) 189-261; AZNAR, DANIEL. "La Catalunya borbònica (1641-1659). Virregnat i dinàmiques de poder durant el govern de Lluís XIII i Lluís XIV de França al Principat". Dins: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció. Actes del congrés. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 265-279.

NOTÍCIES:

Conferències

L'11 d'abril de 2014 el Patronat d'Estudis d'Olot i Comarca, va organitzar la conferència "**Cinema, literatura i guerra**", a càrrec de Ramon Girona, dins del Cicle "La I Guerra Mundial i el naixement de les ciències socials". L'acte va tenir lloc a la seu de l'Orfeó Popular Olotí i començà a les 19h. Hi van col·laborar Òmnium Garrotxa, Cambra de Comerç de Girona, ICCO i Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona.

[www.irmu.org]

El dia 20 de maig de 2014, a les 19:30h, a l'Aula de Santa Tecla del Centre Tarraconense "El Seminari", hi hagué la conferència «**La salvació de persones i béns eclesiàstics per part de la Generalitat de Catalunya durant la revolució i Guerra Civil (1936-1939)**» a càrrec del Dr. Josep Maria Sans i Travé, director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, dins del "Cicle de conferències Any Cardenal Vidal i Barraquer. Testimoni Fidel (1943-2013)". En va ser l'organitzador l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. El cicle de conferències es pogué seguir per internet a través del Canal de TV Diocesana a l'enllaç:

<http://new.livestream.com/ArquebisbatTgn>

[www.arquebisbattarragona.cat]

El 26 de maig següent, Jaume Massó i Carballido pronuncià la conferència "**La guerra dels Dos Peres i les muralles medievals de Reus. Les restes arqueològiques del Pallol**", dins del cicle "Arqueologia de la Guerra", organitzat pel Centre de Lectura de Reus. L'acte va tenir lloc a les 19:30h, a la secció excursionista del CLR, i va estar obert a tothom.

[www.irmu.org]

Presentacions

Divendres, dia 9 de maig de 2014, l'Institut d'Estudis Penedesencs va organitzar la presentació del llibre **El Pla del Penedès. Memòria oral de la Guerra Civil. 1936-1939**, de Josep Vallès Cuevas, a la seu de l'Associació de Veïns del Barri de la Girada, de Vilafranca del Penedès. L'acte va anar a càrrec de Ramon Arnabat Mata, historiador i president de l'IEP.

[www.irmu.org]

L'editor Rafael Dalmau, multipresentà el mes de maig de 2014 un dels últims títols de la seva factoria, el llibre d'Oriol Falguera, **L'Exèrcit Popular Català (1969-1979). La Casa**. Hom féu diverses presentacions on van intervenir igualment l'editor i l'autor. Una primera presentació fou a Girona el dia 22 (19h) a La Farinera, amb la participació d'Àlvar Valls i d'Aleix Renyé. Una segona va esdevenir-se divendres 23 al Casal de Perpinyà (18:30h), amb la participació de Rosa Soler, Berenguer Ballester i Aleix Renyé. Finalment, dissabte dia 24 de maig de 2014, també a mitja tarda, el llibre va ser presentat als Anònims de Granollers amb la també intervenció d'Àlvar Valls i Aleix Renyé.

A l'estiu, tocava el torn de presentar una nova monografia biogràfica de Josep-David Garrido i Valls, aquesta vegada dedicada a **Ramon Berenguer IV** (Dalmau, 2014, Bofarull; 21, 350 p.), comte català que lluità a Occitània i eixamplà el comtat (futura Catalunya) amb les conquestes i ocupacions de Lleida, Tarragona i Tortosa. Es van fer diverses presentacions del llibre, entre les que destaquen la celebrada a Barcelona, a càrrec d'Oriol Junqueres dimecres dia 16 de juliol de 2014, a les 18:00h, a l'Auditori de l'Annex del Born, de Barcelona. També la que va tenir lloc dijous dia 17 de juliol, a les 20:00h, a la llibreria La Capona, de Tarragona.

[www.rafaeldalmaueditor.cat]

Projeccions

Divendres dia 25 d'abril de 2014, a les 19h l'Institut d'Estudis Penedesencs va organitzar, dins del "Cicle Projecte Buchenwald", dues projeccions de cinema "**Família i Guerra**" i "**Sobreviure**". L'accés era gratuït.

[www.irmu.org]

Recreacions

El darrer cap de setmana de juliol, s'escaïé la marxa amb torxes de Bellvís als Arcs, en la recreació de la llegenda de Cal Bufalà que portava al 1637 i que enguany feia divuit anys. A més dels actes finals que concentraren unes 300 persones, es va voler commemorar l'ocupació de la vila per part de les tropes espanyoles, la història del Joan i la Maria, el bateig de l'hereu de Cal Bufalà (enguany una parella), el desenllaç de la història del Joan i la Maria i l'expulsió de les tropes invasores, que van ser algunes de les recreacions més destacades... però no les úniques. Una de les particularitats de la festa va ser la participació veïnal, ja fos en la feina que no es veu d'arranjar vestits, decorats,... o en els que feien d'actors (que van variant cada any) i recrean els diversos personatges que intervenen en aquesta llegenda basada en un fet real. Tot gira al voltant de l'Anella de Cal Bufalà, una de les cases senyoriales de Bellvís, que donava, a qualsevol perseguit que la tocava, el dret a un judici just. També van destacar els balls i les actuacions de malabars i, sobretot, els malabars de foc dels Saltimbankis de Bellvís. A la Fira s'exposaren productes artesanals que van reunir 35 paradistes a la plaça de la Mare de Déu de les Sogues.

[www.irmu.org]

Visites guiades i itineraris

El dia 26 d'abril de 2014 el Centre d'Estudis Alcoverencs organitzà una sortida als **Espais de la Batalla de l'Ebre**, a la Terra Alta, prèvia una inscripció i pagament de 25€.

[www.irmu.org]

Tricentenari

25-04-2014 (20h)

Conferència del president de l'Institut d'Estudis Penedesencs Ramon Arnabat Mata, amb el títol "**1714-2014. L'evolució de la societat civil catalana**", organitzada per l'IEP i en col·laboració amb l'Ajuntament del Pla del Penedès (Sala Taronja del Poliesportiu Municipal del Pla del Penedès).

27-04, 31-05 i 01-06-2014 (10h)

Ruta 1714. Recorregut pels escenaris de la guerra de Successió i l'Onze de Setembre a Barcelona. Es va fer un llarg recorregut des de la Catedral, i es va passar pel Barri de la Ribera per acabar a la plaça de Sant Pere. Es van conèixer les institucions catalanes, la cort de l'Arxiduc Carles, els principals personatges del conflicte, la societat de l'època, els baluards, el rec comtal, la ciutadella... per acabar reflexionat tots i totes junts sobre aquella guerra llunyana tot prenent una copa i brindant per temps millor. La sortida va tenir una durada de 3 hores i un pagament al finalitzar l'activitat, de 9 €, com a donatiu a Tot Història Associació Cultural, que organitzava.

08-05-2014 (19:30h)

Conferència d'Antoni Pladevall (IEC) "**Osona i la guerra de Successió**", organitzada pel Patronat d'Estudis Osonencs, dins del cicle de conferències "Entre Espaya i Europa: Catalunya 1714" (Sala Segimon Serrallonga, de la Universitat de Vic).

22-05-2014 (19h)

Conferència de Jacint Berenguer, "**El militar austriacista Francesc Busquets i Mitjans i l'exili dels vençuts a Viena**", organitzada per la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·logia i Nobiliària (Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès).

27-05-2014 (18h)

Conferència de Josep M. Torras i Ribé, "**L'altre cara de la guerra de Successió. La violència contra la població civil**", organitzada pel Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, d'accés lliure i gratuït (Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia).

28-05-2014 (19:30h)

Conferència de Francesc Olivé i Ollé, "**Entre l'austriacisme i el filipisme. Del redreçament a la repressa. Valls i els vallencs en la transició del segle XVII al XVIII (1680-1725)**", organitzada per la Comissió per a la Commemoració del Tricentenari a Valls, dins del cicle "1714-2014. La guerra de Successió a Valls" (Sala d'actes de l'Institut d'Estudis Vallencs).

28 i 29-05-2014 (10:15h i 19h)

Itinerari "Barcelona 1714" a càrrec d'Oleguer Biete, organitzat per Fent Història. Associació Catalana d'Estudis Històrics, d'accés lliure, amb pagament previ a Ca Golferichs, Centre Cívic de la Unió de Teià.

Conferència d'Oleguer Biete, "**1714**", d'accés lliure i gratuït (Centre Cívic l'Elèctric, de Barcelona).

07-07 al 10-10-2014

Exposició "L'intent d'anorrear un poble... 1714 - 2014...", organitzada per l'Associació Memorial 1714 i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, en col·laboració amb l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (Sala d'actes de l'ACG, Olot).

26-07 al 31-08-2014

Exposició d'il·lustracions originals del llibre *El maletí malgirbat i la maleta vella. Una història de la guerra de Successió*, organitzada pel Patronat d'Estudis Osonencs en col·laboració amb l'Ajuntament de Vic (Temple romà de Vic).

23-08-2014 (20h)

Presentació del llibre de Sisco Amorós i Capdevila *Francesc de Moner i de Miret. Un pallarès a la guerra de Successió (1702-1714)*, organitzada pel Centre d'Estudis d'Issona i de la Conca Dellà (Cafè Modern, d'Issona).

26-08-2014 (19h)

Cicle de conferències d'Estiu a la Cerdanya: "1714. Entre Àustries i Borbons. La guerra de Successió a la Cerdanya i l'Urgellet", organitzat per l'Associació Grup de Recerca de Cerdanya, a càrrec d'Erola Simon i Lluís Obiols (Sala de convencions del Museu Cerdà, Puigcerdà).

[www.irmu.org]

30-08 / 14-09-2014

Exposició "Defensors de les llibertats de Catalunya. 1705-1714", organitzada pel Centre d'Estudis del Priorat, l'Arxiu Comarcal del Priorat i l'Ajuntament de Falset. El dia de la inauguració (20 d'agost) es pronunciarà una conferència d'obertura a les 20h, i igualment el dia 14 de setembre, una altre de cloenda, a les 18h (Absis del castell de Falset).

1714 a Tarragona. Jornada sobre la guerra de Successió

Sota l'epígraf de "1714 a Tarragona", el Museu d'Història de Tarragona, va organitzar una jornada de conferències sobre la incidència de la guerra de Successió a la ciutat de Tarragona. La jornada es va celebrar el dia 10 de juny de 2014 i va tenir lloc a la Sala d'Actes de l'Ajuntament de Tarragona, a partir de les 17:00h.

El setge de Barcelona que acabava l'11 de setembre de 1714 amb la capitulació de la ciutat davant les tropes de Felip V, tingué greus efectes sobre Catalunya: la pèrdua de la sobirania nacional i les institucions del país, la implantació d'un nou règim polític i jurídic i la imposició d'una nova fiscalitat de vocació espoliadora. Tarragona, en mans dels borbònics des de juliol de 1713, els patí igualment. Amb motiu del Tricentenari d'aquell esdeveniment, el Museu d'Història de Tarragona va organitzar aquesta jornada en què diversos especialistes analitzaren en clau nacional i local els fets i les conseqüències del canvi històric.

INTERVENCIONS

17.00 h	Obertura de la Jornada	<i>Carme Crespo</i>
17.15 h	L'enfoc militar del conflicte	<i>Manel Güell Junkert</i>
17.45 h	La guerra de Successió: entre l'economia i la política	<i>Josep Fàbregas Roig</i>
18.15 h	L'11 de setembre i les seves conseqüències jurídiques per a Catalunya	<i>Antoni Jordà Fernández</i>
18.45 h	El cadastre i llurs efectes econòmics	<i>Josep M. Sabaté Bosch</i>

XIIè Cicle de conferències 2014 de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus

L'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus arriba a la XIIa edició dels seus Cicles de Conferències, que enguany dedica a la guerra de Successió. En l'organització hi han col·laborat l'Ajuntament d'Aiguamúrcia i el Museu d'Història de Catalunya.

Les conferències es van pronunciar al Monestir de Santes Creus, a partir de les 17:00h:

El 24 de maig de 2014, a càrrec del Dr. Agustí Alcoberro Pericay: "**La Guerra de Successió als monestirs del Císter**"

El 14 de juny de 2014, a càrrec del Dr. Valentí Gual Vilà: "**Impacte econòmic i social de la Guerra de Successió a Santes Creus**"

El 13 de setembre de 2014, a càrrec de la Sra. Elisabet Baldor Abril: "**La comunitat monàstica de Santes Creus: austriacista o felipista ?**"

El 27 de setembre de 2014, a càrrec de la Sra. Marta Segarra Calderer: "**L'Església del Monestir de Santes Creus en el segle XVIII. Una aproximació a la seva forma i contingut**"

[<http://www.usuaris.tinet.org/absc>]

II Simposi d'Història del Carlisme a Avià i Berga

El dia 10 de maig de 2014 el Centre d'Estudis d'Avià va organitzar el II Simposi d'Història del Carlisme, per donar continuïtat al Simposi anterior que va encetar la fita.

Programa:

De 9 a 10h, a l'Ateneu d'Avià, inscripció (10 €) i recollida de la documentació del II Simposi d'Història del Carlisme.

A les 10h, a l'Ateneu d'Avià, obertura del simposi i lectura de les **ponències**:

1. JOAN-XAVIER QUINTANA I SEGALÀ. "Un nou cançoner carlí català, entre la tradició i el legitimisme"
2. ANTONI SÁNCHEZ CARCELÉN. "La Primera Guerra Carlina a les Valls d'Àneu"
3. NÚRIA SAUCH CRUZ. "Retalls de la Primera Guerra Carlina i dels seus personatges a través d'un manuscrit anònim"
4. JUAN PEDRO RECIO CUESTA. "'Usurpadores, peseteros e impíos'. El liberalismo isabelino a través de una fuente carlista: La 'Gaceta Oficial' de Oñate (1835-1837)"
5. JORDI TORNER PLANELL. "El setge de Solsona (1838-1840) i la modernització de l'exèrcit carlí"
6. FRANCESC ROCA MARSINYAC. "Les aventures i desventures del crani del comte d'Espanya. Paradigma d'una època?"
7. JOSEP CARLES CLEMENTE. "La riqueza ideológica del carlismo en torno a la guerra de los 'matiners'"
8. XAVIER PEDRALS COSTA. "Els dietaris personals com a font històrica. Les guerres carlines al 'Dietari' de Pau Anfruns"
9. LLUÍS FERRAN TOLEDANO. "La política dels capitans generals en temps de carlinada i revolta republicana"
10. JESÚS MARTÍN ALÍAS. "Elementos de organización del Estado carlista (1873-1876)"

11. JOSEP ALBERT PLANES I BALL. "Viure (i sobreviure) en la línia de foc. La vila de Prats de Lluçanès en la Tercera Guerra Carlista"
12. FRANCESC FARRÉS MALIAN. "El retrat fotogràfic a l'època carlista a la ciutat de Vic. Suggeriments i vells records davant un conjunt d'imatges"
13. JAVIER CUBERO DE VICENTE. "El Movimiento Obrero Tradicionalista (1963-1969)"
14. DANIEL MONTAÑA i JOSEP RAFART. "Aproximació bibliogràfica al carlisme (2005-2012)"

A les 15h, dinar.

A les 17:30h, inauguració de l'**exposició** d'il·lustracions carlines "**Rastres de sang i de foc**", de Pere Boixader, a l'Arxiu Comarcal del Berguedà.

A les 18h, a la sala d'actes de l'Hotel Berga Park, presentació de la medalla carlina encunyada per a l'ocasió, a càrrec de Jesús Martín Alías. Amb la col·laboració de l'Associació 16 d'Abril, S.A.R. Princesa María Teresa de Borbón Parma, germana del difunt Carles Hug de Borbó Parma, pronuncià la **conferència** "**El frente exterior en la Transición Española**", a la qual va seguir un col·loqui.

A les 20h, **presentació** del llibre *Estat carlista: tradició i furs*, que conté les ponències del II Simposi d'Història del Carlisme, a la sala d'actes de l'Hotel Berga Park, de Berga.

A les 21h, sopar de cloenda (20 €) al restaurant de l'Hotel Berga Park. Durant el sopar, es féu una **lectura teatralitzada** sobre la **detenció del Comte d'Espanya**.

[www.irmu.org]

Commemoració dels 75 anys de la Guerra Civil (Valls)

A la primera meitat del mes de maig de 2014, el Casal La Turba de Valls, va organitzar la **visita als refugis del camp d'aviació d'Alió**. A l'acte van acudir 50 persones, guiades per l'historiador Jordi Pérez. La jornada va ser reivindicativa per tal com reclamava a les Administracions més cura per tal d'arranjar l'estat lamentable en què es troba l'aeròdrom.

El 16 de maig següent es va organitzar una **conferència** a càrrec de l'historiador Guillem Puig, sobre la **lluita per defensar la comarca**, acte que es va dur a terme al casal La Turba a partir de les 20:00h.

El mateix dia el Casal inaugurà una mostra de fotografies de Valls durant la Guerra Civil, cedides per l'Arxiu Municipal, en una **exposició** titulada "**Valls a la Guerra i al principi de la postguerra. Destrucció**".

[DT, 15-05-2014, 24]

EXPUGNARE OPPIDUM:

Cardona, 1711

L'únic setge superat

La guerra de Successió (1705-1714), com tota guerra d'antic règim, va consistir en unes poques batalles relativament importants i en un grapat de setges decisius, sobretot el final de Barcelona (1713-1714). Quan les tropes borbòniques van emparar-se de Lleida (1707), Tortosa (1708) i Girona (1711), ja no les van tornar a perdre i amb aquelles expugnacions van consolidar una victòria que resultà lenta però inexorable. Cardona sempre resistí, superà el setge de 1711 i el de 1713, i es reté el 1714 quan ja la caiguda de Barcelona feia inútil tota resistència. Va ser, en aquest sentit, la única plaça forta que va donar la mida. La superació del setge de 1711 és la més important de la guerra i una de les poques satisfaccions militars que van tenir els comandaments aliats en territori català.

En el marc de la guerra de Successió

Fracassada la darrera ofensiva aliada el 1710, amb victòries com Almenar i Monte Torrero, la contra dels de **Felip V** va ser la definitiva, van tancar les tropes de **Carles III** al Principat i d'allí ja no es mourien fins el final. Abans, però, el duc de **Vendôme** va derrotar en dies consecutius els imperials a les batalles de Brihuega i Villaviciosa (9 i 10 de desembre de 1710), cosa que significà la minva a la meitat dels efectius aliats. **Vendôme** ho sabé aprofitar, i un cop l'Aragó fou definitivament ocupat, va empenyer fort per penetrar a l'Urgell i a la Segarra, mentre el duc de **Noailles** creuava els Pirineus amb un exèrcit francès de refresc i ocupava Girona (gener de 1711). A mitjan 1711 les tropes filipistes controlaven l'Empordà, la Selva, el Gironès i part d'Osona; a ponent tenien Balaguer i Cervera i pel sud s'havien emparat ja de Miravet.

L'objectiu passava a ser Barcelona. Per arribar-hi davant, la ruta per la Conca de Barberà resultava més impracticable, atès que els imperials controlaven el Camp de Tarragona. Així, doncs, **Vendôme** avançà per Igualada i el Bruc, camí de Manresa, però fou aturat a Prats de Rei. A Manresa hi podia arribar en dirigir-se al nord, però llavors no podia permetre's tenir Cardona a les esquenes. Havia de prendre-la o perillaria el trànsit de proveïments amb Lleida i la logística se n'aniria tota en l'aire.

A la bona ratxa militar dels borbònics s'hi ajuntà la política. A l'octubre de 1710 els *tories* es feien amb el govern anglès i, desenganyats de tants anys inútils (i improductius) de guerra van començar a moure's diplomàticament per tal de posar-li fi amb unes mínimes condicions favorables. Per acabar-ho d'adobar, a mitjan abril de 1711 moria l'emperador **Josep I**, i **Carles III** n'era el successor natural, successió que es va apressar a materialitzar desseguida que va poder. Tot plegat, marcà el camí d'una actitud apàtica per part dels

anglesos en aquella guerra, i a finals de 1712 reembarcarien les seves tropes de Catalunya (i amb elles, ho farien també les dels holandesos i portuguesos), i la deixaven sola i abandonada a la seva sort. L'any següent, el 1713, es signava el tractat d'Utrecht.

La plaça forta cardonenca

Poques són les places fortes que presenten una extraordinària conjugació amb la naturalesa orogràfica per tal d'oferir, a més d'una imatge imponent, una accessibilitat ben difícil, per no dir impossible. Miravet, Castellfollit de la Roca o Cardona, formen part d'aquest club tan selecte. Quant a la nostra plaça, els atacants mateixos aviat destacaren que tenia *“tots els avantatges d'una bona plaça per la seva situació i on l'art ha secundat tant bé la natura que sembla gairebé inaccessible”* (BIANCOLELLI).

Vista llunyana del castell i fortalesa de Cardona

[www.encyclopedia.cat]

Efectivament, l'elevada posició del castell de Cardona el privilegiava en tota la zona, de manera que era talaia des d'on es podien dominar tots els voltants, propers i llunyans. Alhora, la roca on s'assentava descartava l'atac per mines en quasi tot el perímetre i

l'altura, a l'alçada dels vents més dinàmics, contribuïa a limitar les epidèmies en cas de bloqueig. A més, l'artilleria trobava molt difícil el posicionament de les bateries, atès que s'havien de situar massa a prop per tal que el seu abast i angle de tir fossin mínimament òptims. Eren condicions que feien molt complicat prendre la fortalesa de Cardona.

Dins del recinte de la fortalesa cardonenca, destacaven cinc elements: els baluards del Rei i de Sant Jaume (al primer hi obriren bretxa, però fou impracticable l'assalt i el segon va quedar força malmès per l'intens bombardeig), l'edifici ducal (centre d'operacions) i la Canònica de Sant Vicenç (l'edifici més gran, buid de clergues -que havien fugit-, el qual durant el setge va veure espatllada la teulada). Quedava el bonete, una fortificació avançada per on els aliats entraren els socors el 22 de desembre.

La fortalesa de Cardona, de costat. S'observen (d'esquerra a dreta): la Torre de la Minyona, el Palau Ducal (al mig) i la canònica (al final, l'edifici més gran i de major alçada)

www.cardonaturisme.cat

L'atac, per fases

L'expugnació era difícil, però no impossible. Sempre existeixen pros i contres, i Cardona en tenia un parell d'aquests últims. L'enclavament defensiu, pel fet de ser inaccessible, també esdevenia molt difícil de proveir des de l'exterior, i un exèrcit tancat necessita de molta aigua i aquesta s'acaba ràpid si no es compta amb un corrent hídric a la vora. Alhora, tampoc resultava fàcil fortificar una posició tan elevada que, a més, ha estat operativa des de la plena Edat Mitjana i s'ha hagut d'anar adaptant als temps, en el cas cardonenc, sense gaire fortuna. Efectivament, s'hi havien acumulat obres d'actualització poliorgànica sense una planificació raonable d'antuvi, amb una política basada en la improvisació. A més, la

maçoneria s'assentava sobre la roca sense fonaments i els bastions eren medievals, massa estrets per oferir una resistència òptima a l'artilleria.

Amb tot, primava la privilegiada posició elevada de la fortalesa, una posició complicada per als atacants, els quals, segons els més experts, havien de concebre l'atac per fases. Efectivament, els setges constituïen una acció militar amb la seva pròpia idiosincràcia. Al contrari de les accions en camp obert on podien primar la rapidesa d'execució i la contundència de l'atac, els setges demanaven una planificació prèvia raonada i un desplegament de petites accions combinades orientades a la consecució d'objectius per fases. O sigui, pensar-s'ho be i amb calma, per anar, tot seguit, a pams.

Efectius

A principis de novembre, les tropes borbòniques del duc de **Vendôme** i del tinent general comte de **Muret** van acampar al voltant de Cardona. Es considera data d'inici del setge el dia 12 de novembre de 1711.

Louis Joseph de Borbó-Vendôme (1654-1712), conegut com el *Gran Vendome*, descenia d'una branca borda dels **Borbó**. El 1688 assolí el grau de lloctinent general després del seu paper destacat a la guerra contra Holanda. Cap dels exèrcits francesos a la guerra dels Nou Anys (1695), expugnà Barcelona el 1697 i obtingué el bastó de mariscal. El 1702 fou nomenat generalíssim dels exèrcits a Itàlia on vencé **Eugeni de Savoia** a Cassano (1705). Després d'una nova victòria a Calcinato (1706), fou destinat al front neerlandès, on no pogué evitar caure derrotat a Oudenaarde (1708), derrota després de la qual es retirà. **Felip V** reclamà els seus serveis amb insistència, però **Lluís XIV** no li envià fins a la segona ofensiva aliada a Madrid (1710). **Vendôme** assumí la comandància en cap de l'exèrcit espanyol i derrotà els aliats a Brihuega, on capturà tot

Retrat del duc de Vendôme
[<http://en.wikipedia.org>]

el cos d'exèrcit britànic. D'ençà, maldà per organitzar l'invasió del Principat. El mal regust de no haver pogut emparar-se de Cardona no li duraria gaire, atès que moria l'11 de juny de 1712, a Vinaroç d'una indigestió produïda per una mariscada.

El seu segon al comandament era el comte de **Muret** († 1741), tinent general dels exèrcits borbònics, al cap d'una divisió d'11.000 soldats davant de Cardona, el qual, posteriorment, prengué part al setge de Barcelona (1713-1714), a les ordres del duc de **Berwick**. Per sota de **Muret**, militaven comandants de reconeguda experiència com el general comte de **Melun**

o els mariscals de camp marquès d'**Arpajon** i comte de **Rezel**. La cavalleria, 1.500 entre la pesada i els dragons, la governava el també mariscal de camp **Feliciano Bracamonte**.

El paper jugat pels enginyers militars fou principal. Es donava la circumstància que el cos d'enginyers espanyols acabava de ser creat llavors, sota la batuta de **Jorge Próspero de Verboom**, i en el setge de Cardona actuaren els cossos d'enginyers francesos i espanyols junts. Allí en fou el cap **Jean Baptiste Joblot** (1655-1725), prototipus de la revolucionària fornada d'enginyers francesos formats per **Vauban**. **Joblot** havia estat nomenat enginyer reial el 1674 i impartí classes de matemàtiques, geometria i perspectiva a l'Acadèmia Reial de Pintura i d'Escultura. Fou destinat al fort de Bellegarde, al Rosselló, i posteriorment prengué part en nombrosos setges durant la guerra dels Nou Anys. **Joblot** ja havia estat a Cardona el 1693, quan aprofità per traçar un interessant plànol de les obres espanyoles a la muralla. Nomenat director de les places del Rosselló, a la tardor de 1711 va semblar el professional més indicat per escometre l'expugnació de Cardona i, per això, va ser designat enginyer en cap del setge, els detalls del qual es coneixen bàsicament per dues memòries que n'elaborà. Sota les seves ordres tenia un estol d'enginyers menors, entre els quals destacava un tal **Biancolelli**, autor d'una tercera memòria dels fets del setge.

Plànol de Cardona el 1711, traçat per l'enginyer militar francès Jean Baptiste Joblot. "Vue de la Ville et de Château de Cardonne en Catalogne avec l'attaque» (Arxiu Militar de Vincennes)

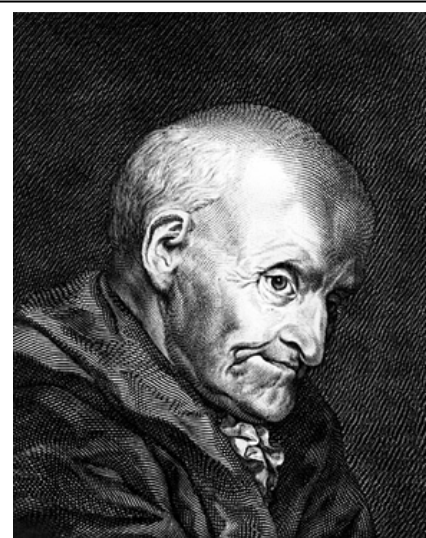
[www.cardona1714.cat]

El total d'efectius que van reunir els borbònics sumarien els 6.000 soldats, més 3.000 efectius de cavalleria, suficients per imposar-se a una guarnició quatre vegades menor tancada rere el recinte murallat. A més, a finals de novembre rebien reforços i podien sumar entre 9 i 11.000 homes. Una força suficient, si, però mal pertretxada, factor aquest que seria decisiu en el desenllaç de l'expugnació. El parc d'artilleria que duïen els francesos era només d'una dotzena de canons.

Per part austriacista, els defensors eren bastant menys, a penes sumaven més de 1.800 soldats, a les ordres del comte d'Eck i del coronel **Manuel Desvalls de Vergòs**, governador militar de la plaça. La guarnició era d'allò més heterogènia, doncs la componien els regiments de la Diputació (catalans), del comte de **Taff** (austríacs), de **Faber** (italians), grisons (suïssos), castellans i voluntaris (entre els quals, uns 186 portuguesos). Aquell final de 1711, a Cardona, es van disparar entre ells membres de més de mitja dotzena de nacionalitats !

Eck, era alemany de nació i fou tramès a Cardona, com a mà dreta de la màxima confiança que era, d'**Starhemberg**, precisament per la possibilitat que el castell fos atacat i sotmès a setge. Cardona ja tenia governador militar, **Desvalls**, de manera que el general alemany, en coordinà amb ell la direcció de les operacions militars. Greument ferit el 21 de desembre, sospesà la possibilitat de retre la fortalesa, cosa que no va caldre quan, dos dies després arribava el socor. Translladat a l'hospital de Sant Andreu de Manresa, hi moria el 2 de febrer de 1712.

El governador de la plaça, **Manuel Desvalls de Vergòs** (1674-v.1774), germà del marquès del **Poal**, era coronel d'infanteria i fou destinat al govern de Cardona des de 1709. Havia pres part amb el grau de capità a la guerra dels Nou Anys i el 1705, juntament amb el seu germà, contribuí a aixecar a favor de la causa austriacista l'Urgell i la Segarra. L'any següent, a la presa de Fraga fou nomenat ajudant d'**Enric d'Hesse-Darmstadt**, amb funcions d'intendència i de reclutament d'efectius. A Cardona, defensà la població de l'atac del dia 17 de novembre, havent estat ben a prop de caure presoner de l'enemic, cosa que hagués succeït de no haver-lo anat a rescatar els seus soldats en l'últim moment. Aquest incondicionals formaven un grup d'elit d'uns 150 homes, els quals davant la possibilitat de ser rellevats per altres 150 militars professionals aliats, van declinar l'ofertament i decidiren romandre a Cardona i lluitar en la seva defensa fins el final.

Retrat de Manuel Desvalls de Vergòs, ja gran
[www.fototeca.cat]

Desvalls va superar igualment el setge del 1713, però el 1714, finalment, va capitular la fortalesa una setmana després de caure Barcelona, i ho féu en condicions força honroses (tant ho van ser, que **Felip V**, en assabentar-se'n, les va anul·lar !). Escapà del Principat i continuà al servei de **Carles VI**. Fou governador d'Eivissa, fins a l'evacuació de l'illa (1715), i de Gaeta i, posteriorment, lluità a Hongria contra els turcs. La seva trajectòria militar el va

fer mereixedor del nomenament de capità general i del de camarlenc de la Cort austríaca. Traspassà a Viena a una edat centenària.

La casa forta

Déiem que els teòrics de la poliorcètica aconsellaven anar per fases a l'hora d'expugnar una posició difícil, doncs be, es començava per assetjar i prendre a l'assalt totes i cada una de les fortificacions exteriors defensives, una per una, de manera sistemàtica: camí cobert, baixada del fossar de la mitja lluna, la mitja lluna, pas del fossar al cos de la plaça, etcètera. Lentament però inexorable. En el cas de Cardona, destacava, a l'entrada de la muralla una petita casa forta que la guardava, on els defensors hi havien instal·lat una bateria i una guarnició fixa.

Alguns desertors asseguraven que la guarnició de la casa era escassa, i amb la confiança dipositada en la sorpresa d'un assalt inesperat, el comte de **Muret** l'escometé la nit del 16-17 de novembre. Granaders i tropes d'assalt avançaren coberts per les bateries a l'est, en un atac ràpid i contundent que se saldava l'endemà amb la presa de la posició i la captura d'uns 150 presoners.

La presa d'aquella casa forta envalentí els borbònics, en posseir, d'ençà, un post avançat fortificat estratègicament situat just davant l'entrada de la fortalesa.

Cau la població

Amb aquell avantatge, la caiguda de l'espai urbà (no del castell) era cantada. Això va tenir lloc del 17 al 20 de novembre. Les tropes borbòniques forçaren l'entrada amb un atac inesperat a les fortificacions avançades, que consistien en petits reductes destacats, la defensa dels quals estava a càrrec de tropa mal preparada que es veié sorpresa i superada. Els defensors abandonaren les posicions després d'una lleu resistència, enveient avançar els granaders, i es van replegar tots dins del castell, de pressa i corrents.

Va ser una retirada precipitada, per quan la fortificació del convent de Sant Francesc hauria pogut donar molt més de sí. Només va quedar resistint una torre a l'oest de la població, els defensors de la qual no van tenir temps de replegar-se i es van veure rodejats i en clar desavantatge d'efectius quan ja no hi podien fer res. Van negociar la rendició de la posició a canvi de ser tractats com a presoners de guerra, sense ser despullats. **Vendôme** ja era l'amo absolut de la població i només havia perdut una vintena de soldats, quan les baixes aliades es xifraven en sis centenars. Ara li mancava tant sols prendre el castell.

Les tropes van saquejar les cases, però el bo i millor del patrimoni moble dels cardonencs havia estat dut a l'església, que els comandaments van preservar. Van fer-se, bàsicament, amb blat i vi.

Un primer socor reeixit

El dia 18 de novembre, en el bo del combat, arribà un primer socor a la fortalesa de Cardona. El comte de **Gehlen**, tramès per **Starhemberg**, aconseguí escolar-se pel bonete i entrar amb 150 granaders aliats de refresc. La seva missió no era romandre a Cardona, sinó tornar a marxar amb 150 dels defensors més cansats i rellevar-los. Per sorpresa seva es va trobar una tropa molt motivada que no tenia cap intenció d'abandonar la fortalesa, ans al contrari, volgueren romandre-hi i defensar-la fins el final.

A boca de muralla

Però el castell de Cardona era l'ós d'aquella expugnació i no resultava tan fàcil de pendrer. Quan les tropes borbòniques ocuparen la població, van foragitar els defensors i els van perseguir estalonant-los fins ben be la muralla del castell. Però un cop allí, el nodrit foc de la guarnició va fer impossible poder aproximar-s'hi un pam més.

La fortalesa de Cardona a vista de moixó
[www.rac1.org]

Ara tocava la fase dels *aproxcs*, cavar trinxeres i sapes en zig-zag i anar apropant-se a la muralla ben coberts per tal d'instal·lar una mina en el bastió més a propòsit. Els defensors no s'estaven quiets, la darrera setmana de novembre van emprendre fins a tres sortides (dies 25, 27 i 28) per tal d'hostilitzar els contraris i impedir l'avenç de mines i trinxeres.

En aquest punt, la sort canvia de bàndol. L'host borbònica s'adonà que no tenia prou artilleria per donar-hi suport i que se li acabaven les municions. Van decidir concentrar esforços i el que els quedava d'efectius en un sol punt a la part inferior del castell. La nit del 28-29 de novembre un equip escollit d'enginyers, sapadors i granaders, atacaren aquell punt després d'haver-hi estat instal·lant trinxeres i sapes. Altre cop, el nodrit foc de fusell dels defensors foragità els atacants, els quals recularen precipitadament i en un desordre tal que seria impossible tornar a aprofitar aquella posició avançada.

El comte de **Muret** ja frissava per ordenar l'assalt general. Abans, **Biancolelli** intentà practicar una mina a quatre metres de l'angle flanquejat. L'alba del 29 de novembre s'oï una tremenda explosió en aquell punt, la mina volà el parament exterior dels baluards que protegien l'entrada, però la destrucció no va permetre els granaders grimpar per la bretxa.

Enrabiats per la poca fortuna de les accions que escometien, **Muret** ordenà, llavors ja si, l'assalt a la muralla amb escales, cosa que els soldats es disposaren a complir immediatament. A peu de muralla els defensors feien valdre el foc dels seus fusells i aquesta no seria una excepció. Aquesta vegada, davant d'un veritable allau d'atacants, van redoblar els esforços i també els trets "*fent un foc espantós i tirant una tant gran quantitat de pedres i de granades a l'obra [la trinxera] que vam ser obligats a abandonar-la i a retirar-nos amb gran confusió*" (JOBLOT). Es xifra en 500 les pèrdues franceses en aquell assalt infructuós, per un centenar de les dels defensors.

Desencant

Fracassats els intents d'expugnació activa, els enginyers francesos van recomanar fer us de l'artilleria per tal d'arruïnar les fortificacions, una a una, amb paciència, i tornar a practicar l'assalt un cop anorreades. Fins al 10 de desembre van sotmetre la plaça a un intens bombardeig i van practicar tota mena d'intentones que van frustrar-se davant dels murs cardonencs.

Durant el mes de desembre morí **Steven**, un enginyer hispànic, alumne de **Verboom**, despedaçat per trossos de bombes, pèrdua de la qual se'n conhortaren prou. El 4 de desembre els arribà un comboi amb 120 projectils i altres tants barrils de pólvora, però seria dels últims, doncs els aliats ja tenien acampats 3.000 homes a pocs quilòmetres al nord.

Efectivament, a la primera setmana de desembre la situació dels assetjants borbònics començava a ser insostenible. La manca de projectils pels canons era tanta que els enginyers enviaven els soldats a recollir les bales disparades que havien quedat a la vista, per tal de reutilitzar-les. El 7 de desembre començà a faltar el pa de munició i hagueren de

reduir-ne les racions diàries. L'estació hivernal agreujava considerablement la qüestió, atès que el provissionament venia directament de França i havia de creuar els Pirineus i transitar per carreteres no tan solament impossibles, sinó insegures per la presència ocasional de miquelets. I si arribava el bo de l'hivern, el provissionament seria el més petit dels problemes d'uns militars pelats de fret i sense condicions d'allotjament raonables.

Tot plegat féu que cundís el desengany, el qual obrí la porta al mal humor i a dificultar l'entesa entre els comandaments, amb zizanya i ordres donades i revocades o modificades, entre els caps militars i els enginyers.

Victòria aliada en el socor a la fortalesa

A l'exterior, els aliats tampoc van perdre pas el temps, **Starhemberg** preparava el socor de Cardona des del 18 de novembre. L'aplec d'efectius es veié incrementat deu dies més tard amb l'arribada de 2.400 anglesos, manats per l'almirall **Jennings**. El 18 de desembre tenien reunits vora de 4.300 homes preparats per atacar els francesos i socórrer Cardona, entre soldats procedents d'Itàlia, miquelets (tres regiments) i 1.500 milicians de les vegueries d'Igualada i Manresa que havia llevat i dirigia el general **Rafel Nebot**. Aquesta host de socor va arribar en l'últim moment, quan només unes hores abans **Eck** els advertia de la seva intenció de retre's per la manca d'aigua.

Nebot fou el primer en atacar els assetjants borbònics de Cardona, la matinada del 21 de desembre de 1711, tot assaltant una fortificació al cim d'un turó i, acte seguit, el campament enemic de la Coromina, que un cop ocupat va retenir malgrat la inferioritat d'efectius. Alhora, els coronels comte de **Gelhem** i **Edward Stanhop** prenien el turó de la Querosa, combat en el qual caigué mortalment ferit el comte de **Melun**. **Stanhope** també resultà ferit i moria un parell de dies més tard; una altre baixa il·lustre fou la del coronel del regiment de la Diputació **Pere Muntaner**. Degué de ser, doncs, un combat sagnant d'allò més.

Un cop posicionats, **Nebot** i **Gehlen** uniren les forces, a les quals també s'hi sumaren les de **Schonberg**, l'holandès **Montese** i el general palatí **Lescheraine**. L'endemà dia 22 s'esdevingué el combat definitiu. El tinent general baró de **Batté** aconseguí introduir provisions a la fortalesa amb 400 homes i poc després se sumava a l'atac simultani que els aliats llençaren contra els francesos. El campament borbònic de Santa Llúcia es convertí en macabre escenari d'una lluita despietada, fins que, perduda la posició, els borbònics l'abandonaren i fugiren a la desesperada perseguits per **Nebot** i un centenar de cavalls. Cardona havia estat socorreguda.

La victòria en el socor a la plaça de Cardona fou total. Els francesos abandonaren tot l'aparell de guerra i marxaren cap a Solsona i Oliana. Hi van caure 1.500 borbònics en aquests dos dies en què es desenvolupà el més fer i important dels combats efectuats durant aquest setge. Cal afegir-hi, a més, uns 300 presoners capturats i nombrosos desertors. Per banda aliada, les baixes s'elevaren a 600.

L'alegria per la victòria

El 23 de desembre de 1711 el general comte de **Traun** podia fer oficial la notícia de la victòria, just el mateix dia que **Carles III** era a Viena i es coronava emperador d'Àustria (**Carles VI**). A Barcelona, **Starhemberg** organitzà una gran festa i féu que els canons desapareassin tres descàrregues d'honor. Fou qui més elogis s'endugué, en haver coordinat les ordres, mesurat els fets i mantingut un total control de la situació en tot moment.

L'alçament del setge cardonenc es va viure arreu de Catalunya com una victòria. En una localitat tan allunyada com era la Selva del Camp, ja s'havien assabentat de la bona notícia el dia 29 de desembre, i els jurats van organitzar un *Te Deum Laudamus* a l'església parroquial, en acció de gràcies. Com la Selva, moltes poblacions celebrarien aquella gesta, la d'un grupat de fusellers resistint en un castell medieval el bo i millor dels cossos d'enginyers europeus. Per aquesta raó, l'expugnació frustrada de Cardona va representar tot un sotrac per a la màquina de guerra borbònica i un gran rebombori arreu d'Europa. Dels errors se n'apren, dels comesos a Cardona van intentar traure'n explicacions plausibles a les acadèmies d'enginyers militars i el cas de Cardona de 1711 va servir d'exemple de possibles errors de càlcul, planificació i logística. Per això es poden trobar mapes i gravats del setge als principals centres documentals d'Europa Occidental.

A la balsàmica alegria per la victòria sobre els borbònics, s'hi afegia el redreç de la situació militar que, a més de contribuir decisivament a allargar tres anys la guerra (com reconeixia a les memòries **Lluís XIV**), significava comptar amb una posició segura a les esquenes de l'exèrcit que assetjés Barcelona. De fet, durant el setge final a la capital catalana (1713-1714), Cardona va representar una gran incomoditat pels borbònics i va contribuir a dil·latar-lo manta mesos.

[MG]

- PIÉ FAIDELLA, JOAN. *Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1984 (Secció d'Arqueologia i Història; 51).
- BONET CORREA, ANTONI. *Cartografía militar de plazas fuertes y ciudades españolas, siglos XVII-XIX. Planos del Archivo militar francés*. Madrid: Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales, 1991.
- HERNÁNDEZ, FRANCESC-XAVIER. *La defensa de la Terra*. Dins: *Història Militar de Catalunya*. III. Barcelona: Dalmau, 2003.
- ORGEIX, ÉMILE D'. "L'impossible conquesta d'una plaça forta on 'l'art ha secundat la naturalesa': el setge de Cardona del 1711 vist pels enginyers militars francesos". Dins: BONET CORREA, ANTONI – MARIA CARME MONTANER GARCIA – ÉMILE D'ORGEIX. *La Guerra de Successió. El setge de Cardona de 1711*. Sant Vicenç de Castellet: Ajuntament de Cardona / Generalitat de Catalunya / Farell, 2007, 51-72.
- CÒNSUL, ARNAU. «Resistència i caiguda de Barcelona». *Sapiens*, 108 (setembre de 2011 = Especial 1714) 38-44.
- SERRA SELLARÈS, FRANCESC. *Cardona. (1705-1714). La resistència a l'interior*. Barcelona: Dalmau, 2014 (Bofarull; 20).
- “Cardona 1714” [En línia]. Disponible a: www.cardona1714.cat
- E2SPRODUCTORA. “1714. El Setge. El bloc del documental” [En línia]. Disponible a: www.elsetge.cat
- “Setge de Cardona”. Dins: *Museu Virtual de la guerra de Successió, 1702-1714* [En línia]. Disponible a: www.guerradesuccessio.cat/bat_cardona_03.html

A G E N D A :

XXVè PREMI D'INVESTIGACIÓ JOSEP LLADONOSA D'HISTÒRIA LOCAL DELS PAÏSOS CATALANS (Alguaire, 01-10-2014)

Convoca: Patronat Josep Lladonosa. Ajuntament d'Alguaire (Lleida).

Tema: Premi al millor treball d'investigació d'història local dins l'àmbit de les terres de llengua catalana.

Dotació: 3.700 €.

Termini: 30 de setembre de 2014.

Informació: www.patronatlladonosapujol.cat.

PRIMER PREMI D'INVESTIGACIÓ I ASSAIG ANTONI-LLUÍS CARRIÓ I ARTIGUES (Marina Alta, 15-05-2015)

Convoca: Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.

Tema: Premi al millor treball de recerca i/o assaig, inèdit, que tracti algun aspecte relacionat amb la comarca de la Marina Alta en els camps de les humanitats, les ciències socials, les ciències naturals, etc.

Dotació: 2.500 €.

Termini: 15 de maig de 2015.

Informació: www.iecma.blogspot.com.es/2014/06/convocat-el-i-premi-dinvestigacio-i.html.

PREMI D'INVESTIGACIÓ DE FERRERIES (Ferrerries, Menorca, 01-07-2015)

Convoca: Ajuntament de Ferreries, en col·laboració amb el Centre d'Estudis Menorquins.

Tema: Premi al millor treball de recerca sobre la població de Ferreries o els seus habitants (demografia, economia, folklore, història).

Dotació: 900 €.

Termini: 1 de juliol de 2015.

Informació: www.ime.cat

Aplec de Treballs, núm. 33 (2015), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2014, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es o fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano, Óscar Martín Vielba.

Junta Externa d'Avaluació: Ramon Arnabat Mata (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals i Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*).

Imatges: *Portada* – Restauració del mausoleu del general Prim que es va presentar el passat 7 de juny de 2014, al Cementiri Municipal de Reus [© Alfredo Redondo Penas]. Les imatges dels articles són aportades pels autors, i/o figuren convenientment acreditades. Per les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, remetem al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un bloc de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etcètera, amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta, respon a criteris purament altruïstes de militància cultural i, per tant, no cobra preu ni percebeix cap mena de retribució o contraprestació, ni tampoc paga cap aportació.

A C a r n ! penja al bloc, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell bloc ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.